

T.C.
ERZİNCAN BİNALI YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

MİR YAKUP MEHDİYEV'İN BEYNELMİLEL
SİYASETTE PETROL İSİMLİ KİTABININ TERCÜMESİ
VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Murat BAZ

Danışman

Prof. Dr. Abdulkadir GÜL

HAZİRAN 2024, ERZİNCAN

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

‘Mir Yakup Mehdiyev’in Beynelmilel Siyasette Petrol Kitabının Tercümesi ve Değerlendirilmesi’ adlı **Yüksek Lisans** tezim tarafımda incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim. Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Murat BAZ

T.C
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Anabilim Dalı : Tarih Anabilim Dalı

Program Adı : Tarih

Tez Başlığı : Mir Yakup Mehdiyev'in Beynelmilel Siyasette Petrol İsimli Kitabının Tercümesi ve Değerlendirilmesi

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam ... sayfalık kısmına ilişkin 27/06/2024 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: %5 'tir.

Filtrelemeye **alıntılar ve kaynakça dahil** edilmemiştir. Filtrelemede **yedi (7) kelimedenden daha az** örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 28/06/2024

Danışman: Prof. Dr. Abdulkadir GÜL

Öğrenci : Murat BAZ

KILAVUZA UYGUNLUK

“Mir Yakup Mehdiyev’in Beynelmilel Siyasette Petrol İsimli Kitabının Tercümesi ve Değerlendirilmesi” başlıklı Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Murat BAZ

Danışman

Prof. Dr. Abdulkadir GÜL

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Prof. Dr. Abdulkadir GÜL danışmanlığında **Murat BAZ** tarafından hazırlanan “**Mir Yakup Mehdiyev’in Beynelmilel Siyasette Petrol İsimli Kitabının Tercümesi ve Değerlendirilmesi**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı’nda **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

05/07/2024

JÜRİ:

Danışman : **Prof. Dr. Abdulkadir GÜL**

İmza

Üye : **Prof. Dr. Ümit KILIÇ**

İmza

Üye : **Doç. Dr. Muhammet KÖSE**

İmza

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu’nun /.... /..... tarih ve.....sayılı kararı ile onaylanmıştır.

..... /..... /

Prof. Dr. Necdet TOZLU

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Bu çalışmada kardeş devletimiz Azerbaycan'ın, çarlık Rusya'sının Bolşevik devrimiyle yıkılmasından sonra ihdas ettiği Azerbaycan Halk Cumhuriyeti (Azerbaycan Xalk Respublikası) parlamentosunun milletvekili olan Mir Yakup Mehdiyev tarafından kaleme alınan Beynelmilel siyasette petrol kitabının tercümesi ve değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır. Kitap içerisinde baskıdan kaynaklı hatalar düzeltilmiş, dipnot veya metin içi notlandırılan referanslar tespit edilmiş, kitapta aktarılan bilgiler üzerinde bazı noktalarda izahat yapılmıştır.

Bu yoğun ve zorlu süreçte ihtiyaç duyulan her noktada saat fark etmeksizin yanımda olan tez danışmanım sayın Prof. Dr. Abdülkadir Gül'e, tez jürimde bulunan sayın Prof. Dr. Ümit Kılıç'a, sayın Doç. Dr. Muhammed Köse'ye, Azerbaycan neşriyatının mümtaz temsilcilerinden araştırmacı yazar Dilqem Ahmet beye, yüksekisans eğitimim boyunca desteklerini esirgemeyen sayın Doç. Dr. Kader Altın başta olmak üzere tüm bölüm hocalarıma, sosyal bilimler enstitüsünün tüm akademik ve idari personeline ve süreç boyunca beni yalnız bırakmayan Gül Yıldırım'a teşekkürlerimi sunarım.

Murat BAZ Erzincan 2024

MİR YAKUP MEHDIYEV'İN BEYNELMİLEL SİYASETTE PETROL İSİMLİ KİTABININ TERCÜMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Murat BAZ

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi,

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Haziran 2024

Danışman: Prof. Dr. Abdulkadir GÜL

ÖZET

20. yüzyılın başlarında Azerbaycan petrol üreticilerinin, dünyanın ilk ticari petrol kolonisini Texas vilayetinde kuran ABD'den bile daha fazla petrol istihsal ettiği dönemler olmuştur. Azerbaycan petrol endüstrisine tarihî perspektifte bakarak 1928 yılında İstanbul Orhaniye Matbaasından neşir olunan Beynelmilel Siyasette Petrol kitabı, yayımlandıktan çok kısa bir süre sonra Fransızca, İngilizce, Çince ve Rusçaya çevrilmiştir. 1992 yılında Azerbaycan Türkçesine çevirilen Mir Yakup Mehdiyev'in "Beynelmilel Siyasette Petrol" kitabı, Azerbaycan İstiklal Mücahidi Mehmet Emin Resulzâde'nin İstanbul'da Milli Azerbaycan Neşriyatı adı altında yayınladığı serinin dokuzuncu kitabıdır ve kitabın önsözü de Resulzade tarafından kaleme alınmıştır.

Bu çalışmada, 1928 yılı ve öncesine ait Azerbaycan petrollerinin tarihi, petrolün işletilmesi, dünya siyasetine etkisi, başta Fransa, İngiltere ve Amerika olmak üzere dünya devletlerinin güçlenmekte olan Rusya'ya karşı Azerbaycan ve Gürcistan devletleri özelinde yürütülen siyasi faaliyetleri gibi konuları anlatan bu kitabın tercümesi ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mir Yakup Mehdiyev, Petrol, Azerbaycan, Uluslararası Petrol, Neft

**TRANSLATION AND EVALUATION OF MIR YAKUP MEHDIYEV'S
BOOK 'OIL IN INTERNATIONAL POLITICS' IN LATIN LETTERS**

Murat BAZ

Erzincan Binali Yıldırım University,

Graduate School of Social Sciences

Master's Thesis, June 2024

Supervisor: Prof. Dr. Abdulkadir GÜL

ABSTRACT

There were periods in the early 20th century when Azerbaijani oil producers produced more oil than even the United States, which established the world's first commercial oil colony in the province of Texas. The book *Oil in International Politics*, published by Istanbul Orhaniye Printing House in 1928, looking at the Azerbaijani oil industry from a historical perspective, was translated into French, English, Chinese and Russian very soon after its publication. Mir Yakup Mehdiyev's book "Oil in International Politics", translated into Azerbaijani Turkish in 1992, and it's the ninth book of the series published by Azerbaijani independence hero "Mehmet Emin Resulzade" under the name of National Azerbaijan Neşriyat in Istanbul and the foreword of the book was written by Resulzade. In this study, it is aimed to transcribe and evaluate the work, which describes issues such as the history of Azerbaijani oil before 1928, the exploitation of oil, its impact on world politics, and the political activities of world states, especially France, England and America, against the growing Russia, especially the states of Azerbaijan and Georgia.

Keywords; Mir Yakup Mehdiyev, Oil, Azerbaijan, International Oil, Neft

İÇİNDEKİLER

MİR YAKUP MEHDİYEV'İN BEYNELMİLEL SİYASETTE PETROL İSİMLİ KİTABININ TERCÜMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI	ii
KILAVUZA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI	iv
ÖN SÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜELLİFİN BİYOGRAFİSİ VE TANITIM

1.1 Mir Yakup Mehdiyev'in Kısa Biyografisi.....	9
1.2 Petrol Endüstrisinin Gelişim Süreci	12

İKİNCİ BÖLÜM

KİTAP TERCÜMESİ

2.1 Bir İki Söz Resulzade Mehmed Emin	15
2.2 Beynelmilel Siyasetde Petrol	16
2.3 Petrolün Cihan Harbindeki Rolü	23
2.4 Cenova Konferansında Azerbaycan	26
2.5 Lahey Konferansında Azerbaycan	50
2.6 İngiltere Amerika Rekabeti	70
2.7 Bolşeviklere Karşı Müşterek Bir Cephe	75
2.8 Neft Rekabetinin Tevlid Edeceği Mahzurlar	81
SONUÇ	87

KAYNAKÇA	89
EKLER	92
ÖZGEÇMİŞ	119

KISALTMALAR LİSTESİ

AÜ	: Ankara Üniversitesi
ABD	: Ana Bilim Dalı
A.B.D.	: Amerika Birleşik Devletleri
BCA	: Başkanlık Cumhuriyet Arşivi
bk.	: Bakınız
BOA	: Başkanlık Osmanlı Arşivi
CAB	: The Cabinet Papers (War Office)
Cm	: Santimetre
ÇEKÜL	: Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma
çev.	: Çeviren
Doç.	: Doçent
Dr.	: Doktor
DTCF	: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
ed.	: Editör
haz.	: Hazırlayan
Ltd.	: Limitet
M3	: Metreküp
MÖ	: Milattan Önce
NARA	: National Archives and Records Administration (A.B.D.)

OADB : Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı

Prof. : Profesör

TNA : The National Archives (İngiltere, Birleşik Krallık)

TTK : Türk Tarih Kurumu

UÜ : Uludağ Üniversitesi

vd. : ve diğerleri

YÖK : Yükseköğretim Kurulu

GİRİŞ

19.yüzyılın ortalarında giderek hızlanan ve pik noktasına yaklaşan birinci sanayi devrimi ile beraber John Watt tarafından geliştirilen buharlı makineler sanayi dünyasında hem üretim hızını arttırmış hem de daha az işçiyle iş yapar hale geldiğinden dolayı maliyetleri düşürmüştür. Bu iktisadi fırsat dünyanın en büyük taşkömürü üreticisi pozisyonunda bulunan İngiltere için gelirlerini katlama anlamına geliyordu. John Watt'ın yöntemi, temel olarak ısıtılan sudan elde edilen buharın, dar bir alanda sıkıştırılarak hareket enerjisi sağlaması, bu hareketin piston ve kolların hareketi ile makineyi işlevsel hale getirmesiydi. O dönem İngilteresi taşkömürü madenlerine öylesine bel bağlamıştı ki neredeyse Londra'da kazılmadık ve kömür aranmadık yer bırakmamışlar, amcası Sultan Abdülaziz'le beraber İngiltere gezisine katılan ve kısa bir dönem sonra 33. Osmanlı sultanı ünvanını alacak olan Şehzade Abdülhamid Efendi'nin deyişiyle “ inbat kabiliyeti olmayan İngiltere” diye tesmiye edilmiş, bir zamanlar “ Mary old england” diye tabir edilen İngiltere toprağında ot bitmez hale gelmişti. Taşkömürü rezervlerini hızla tüketen İngiltere ve diğer gelişmekte olan ülkeler başka bir enerji kaynağına ihtiyaç duyuyorlardı ve bu yakıt 1859 yılında Oil Creek bölgesinde, aslında hiç ordu geçmişi olmamasına rağmen kendisini albay rütbesi ile tanıtan Edwin Drake tarafından yer altından çıkarılacaktı. O güne kadar sadece aydınlatma, veterinerlik veya basit ısınma faaliyetlerinde kullanılan petrol artık tüm muhasır ülkelerin talep ettiği ve elde etmek için kan dökmekten asla çekinmeyecekleri siyah altın pozisyonuna gelmişti. Ve bu muhtaciyet, kürr-i arzda bulunan tüm petrol kaynaklarının neredeyse üçte birine hükmeden Osmanlı devleti için de tehlike çanlarının çalması anlamına geliyordu. O dönemde gerek iç isyanlar ve gerekse de Ordu ve diğer devlet kurumlarında bir hastalık haline gelen çürüme ile uğraşan, iktisadi anlamda Duyun-u Umumiye idaresince gelirlerinin ciddi bir kısmına el konulan, iktidardaki padişahların sürekli olarak alternatif şehzadelerle tehdit edildiği Osmanlı devleti, bu kaynağı işleyecek yetişmiş eleman gücünden de yoksundu. Bu dönemde petrolle ilgili fırsatın farkında olan Avrupa devletleri bazen arkeolog bazen de botanikçi¹ sıfatıyla ajanlar gönderiyorlar ve zaten son dönemde sıkı takip edilen ve

¹ Detaylı okuma ve tafsilatlı bilgi için Muhammed Köse, Osmanlı'da modern Botanik Faaliyetleri ve Oryantalist Botanikçiler (1839-1923), Fenomen Yay. İstanbul 2021

sayıları artan ecnebi nüfusu² tümünden bir enstrüman olarak kullanmaya çalışıyorlardı. Osmanlı Devleti'nin en sıra dışı padişahlarından olan Sultan II.Abdülhamid durumun farkında olsa da Almanya'dan getirttiği mühendis Paul Graspov'a tüm memalik-i Osmaniye'de mevcut petrol yataklarının haritalarını çıkarttırmış fakat klasik dönem Osmanlı eğitiminden³ çok uzak olduğu için eğitilmiş personel bulamadığından bu kaynakları sadece bilmekle iktifa etmek zorunda kalmıştır. Tüm zorluklar ve hatta daha fazlası Osmanlı devleti gibi Azerbaycan Türkleri için de geçerliydi. 1917 yılı Çarlık Rusyası için bir son, fakat Lenin önderliğinde kurulan Sovyet Rusyası için bir başlangıçtı. Bu durumdan istifade eden, genetik olarak İstiklal sevdalısı Azerbaycan Türkleri de bağımsızlıklarını ilan etmişler ve Mehmet Emin Resulzade Başkanlığında 1918 yılında bir devlet kurmuşlardı ama Lenin,Çiçerin,Stalin gibi döneminin en önde gelen devlet adamları Azerbaycan Halk Respublikası'nın sadece iki yıl yaşamasına müsaade etti ve 1920 yılında bu devlete son verdiler. İşte bu dönemde Mehmet Emin Resulzade ile beraber Azerbaycan istiklal kahramanı ünvanını alan kişilerden bir tanesi de bu çalışmamıza esas olan “ beynelmilel siyasette petrol” kitabının müellifi Mir Yakup Mehdiyev'dir.

Bu kısa tanıtımdan sonra çalışmamıza konu olan “ Beynelmilel Siyasette Petrol” kitabını incelediğimizde kitabın Petrolün cihan harbindeki rolü, Cenevre Konferansında Azerbaycan, İngiltere-Amerika rekabeti, Bolşeviklere karşı müşterek bir cephe ve Neft rekabetinin tevellüd ettiği mahzurlar isimlerini taşıyan beş kısımdan oluştuğunu görmekteyiz. Genel olarak Cenova ve Lahey konferanslarında yaşananları ve bunların sebeplerini, yabancı eserler ve gazete haberleri ile destekleyen yazar petrolün önemini ve dünya petrol üretimi listesinde Amerika'yı dahi geride bırakan Azerbaycan'ın nasıl düvel-i muazzamanın hedefi haline geldiğini izah ediyor. Transkripsiyonunu yaptığımız kitap TBMM kütüphanesinde 197008441 numarasıyla mevcut olup esere açık erişim imkanı bulunmaktadır. Bazı seçkin koleksiyoner ve sahaflarda basılı nüshaları da bulunan eser toplamda kapak ve eser künye sayfasıyla

² Detaylı okuma ve tafsilatlı bilgi için Abdulkadir Gül, Son dönem Osmanlı Nüfusu ve ecnebilere Meselesi, Cedit Neşriyat, İstanbul 2010

³ Detaylı okuma ve tafsilatlı bilgi için Sefa Yıldırım, Ümit Kılıç, Klasik Dönem Osmanlı Devletinde Eğitim Öğretim, Atatürk Üniversitesi Sosyal bilimler enstitüsü dergisi, Sayı 22, 2018, S. 603-627

birlikte 84 sayfa olup matbu Osmanlı Türkçesi ile 1928 yılında İstanbul Orhaniye matbaasında basılmıştır. Kitap içerisinde muhtemelen baskıdan kaynaklı harf hataları mevcut olsa da sade ve duru bir dille yazılmıştır. Dersaadet halkınca da kullanılan terkipler ile güçlendirilmiş anlatım tarzı yazarın akademik gücünü de göstermektedir.

Bu çalışmamızla petrol veya Azerbaycan edebiyatı gibi alanlarda yapılacak olan akademik çalışmalara katkı sunmak amaçlanmıştır.

Araştırmanın Konusu

Bu çalışma TBMM kütüphanesinde 197008441 sıra numarası ile kayıtlı bulunan, matbu Osmanlı Türkçesi ile muharrer nüshasının transkripsiyonu, analizi, yazar hakkında genel bilgileri havidir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı işletme, jeoloji, jeofizik, petrol mühendisliği, tarih, edebiyat veya sair iletişim alanlarında çalışacak araştırmacılara diğer kaynaklara ek olarak fayda sağlanması amaçlanmıştır. Ülkemizde ve dünyada petrol işletmeciliği ve tarihi alanlarında genel kabul gören husus, petrolün ticari olarak 1859 yılında ABD’de çıkarılmaya başlandığı yönündedir. Oysaki çalışmaya konu olan kitapta bahsedilen hususlar ışığında Bakü petrollerinin bu tarihten yüzyıllar önce ticari olarak kullanıldığı görülmektedir.

Araştırma Sorunu

Petrolün, birinci sanayi devriminin ardında ticari bir mal haline gelmesi Dünya ekonomik ve siyasi durumu üzerinde çok hızlı şekilde tesir etmiştir. Yerel müdahaleler veya siyasi yönlendirmeler ile yetinmeyen petrol şirketleri ve bunların etkilediği dünya ülkeleri uluslararası siyaseti daha saldırgan bir noktaya taşımıştır. Azerbaycan lehçesi dahil İngilizce, Fransızca, Rusça ve Çince dahil bir çok dile çevirilen bu eserin Latin harfli baskısı yoktur. Bu eserin transkripte edilmesinin petrol veya edebiyat tarihi çalışacak araştırmacılara katkı sunacağı değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmaya kaynak tarama yönetimi ile başlanmış olup ilgili eser TBMM kütüphanesinden alınarak verilerin tasnifi, tahlili ve transkripsiyonu yapılmıştır. Yazar tarafından sınırlandırılan evren ve çalışma grubu aynen korunmuştur. Kitabın transkripsiyonu yapıldıktan sonra bu bilgiler hangi kaynaktan teyit edilmesi gerekiyor ise eldeki imkanlar ölçüsünde araştırılmıştır. Yazarın hayatı ve Azerbaycan Türkleri

zerindeki etkisinin anlaşılması için Azerbaycan'da neşredilen kitap ve mecmualardan yararlanılmıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti, İngiltere ve ABD arşivlerinden faydalanılmıştır. Müellif tarafından kitap içerisinde atıf yapılan eserlerin ciddi bir kısmına ulaşılmış ve transkripsiyon ilkelerine bağlı kalınmıştır.

Araştırmanın Sınırlılığı

Araştırma yazarın ifadeleri ve kitabın içeriğinde yer alan bilgilerle sınırlı tutulmuş ve adı geçen kitapta işaret edilen kişi veya yer adlarının günümüz harfleri ile yazımı sağlanmıştır. Ayrıca adı geçen kişilerin kısa tanıtım bilgileri de dipnotlara der edilmiş, yazarın ifade tarzına etki edilmemesine hassasiyet gösterilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜELLİFİN BİYOGRAFİSİ VE TANITIM

1.1.Mir Yakup Mehdiyev'in Kısa Biyografisi

24 Eylül 1891 yılında Bakü'ye bağlı Hırdalan'da dünyaya gelen Mehdiyev 18 yaşında 1909 yılında Aleksandropol Ticaret lisesinin ardından Petersburg Üniversitesi İktisad fakültesine devam eder. 1913 yılında Rusya müslümanların şartlarının iyileştirilmesi varlıklarının tanınip özgür bırakılması adına faaliyet gösteren ve merkezi Kiev'de bulunan Rusyalı Müslüman Talebeler birliğine katılmasından ve 17 haziran 1913 tarihli Kiev Jandarma komutanlığından üniversitesine gönderilen 15200 sayılı gizli evrağa göre toplumsal gösteriye katılmasından dolayı tahkikata uğrar,hapsedilir, petersburg'a girişi yasaklanır ve bu yazıya istinaden üniversiteden ihraç edilir.⁴ Fakat suçsuz olduğunu ve elinde olmayan sebeplerle tutulduğunu beyan ettiği ve bugün çıkarılan özel bir af ile üniversiteye tekrar devam ederek 1915 yılında mezun olur.⁵ İleri tahsil için Almanya'nın Bonn kenti'ne giden Mehdiyev zaten hakim olduğu Arap, Fars ve rus dillerinin üzerine bu Avrupa yaşantısıyla beraber İngilizce, Fransızca ve Almanca dillerini de ekler.⁶ Azerbaycan'ın halâs edilmesi için yürüttüğü fikri ve siyasi faaliyetlere ara vermeden devam eden mükellef bu süreçte İttihat

⁴ M.Merdanov, A.Tahirzade, 1920-inci iledek Ali mekteblerde oxumus Azerbaycanlılar, C.5, 2021 Bakü,s. 429

⁵ Yunus Emre Tekinsoy, Mir Yakub Mehdiye'e göre Uluslararası siyasette petrol ve Azerbaycan Petrolleri, I. Milletlerarası Türkiye- Azerbaycan Münasebetleri Sempozyumu, Kastamonu Üni Yayınları, Kastamonu 2016, s. 233-245.

⁶ Ahmet Caferoğlu, Azerbaycan Yurt Bilgisi dergisi,Yıl 2, Sayı 23, II. Teşrin (Kasım) 1933,Burhaneddin Matbaası, istanbul s.428

Partisi'nin kurucularından birisi olur⁷ ve bu parti 1917 Bolşevik Devrinden sonra Azerbaycan'da yürütülen bağımsızlık faaliyetlerinin en etkin merkezi haline gelecektir. 19 Kasım 1918'de ise kendi hazırladığı "Azerbaycan Meclis-i mebusanının tesisi hakkında kanun"un yasalaşmasıyla kurucu mecliste milletvekili olur. 1919 ve 1920 yıllarında toplanan Paris barış konferansı'na Azerbaycan temsil heyeti üyesi olarak katıldı. Her ne kadar konferans görüşmelerinde Gürcistan ve Azerbaycan devletlerinin bağımsızlıklarını tanınması kararı alınmışsa da daha konferans sona ermeden Kızılordu Bakü şehrini ele geçirerek Azerbaycan sovyeti kurduğunu ilan etti. Devam etmekte olan temsilcilik görevi esnasında ülkesinin işgal edildiği temsilcilik görevinin sona erdiğini öğrenen Mehdiyev Azerbaycan'a dönmesi durumunda siyasi hükümlü olacağını biliyordu ve böylece yazarımız için vefatına kadar devam edecek gurbet hayatı başlamış oldu. Fakat bu gurbet hayatı onu ne Azerbaycan meselesinden ne de daha geniş olarak Türk ve Turan düşüncelerinden vaz geçirmede. Büyük taarruzun hemen akabinde 10 eylül 1922 günü Paris büyükelçimiz Ahmet Ferit (tek) beye verdiği mektubu aynen belirtmekte fayda vardır :

“ Muhterem ferit beyefendi,

Bu son günlerde Anadolu'da Ceryan eden vukuat beni son derece sevindirdiğinden kendi hissiyatımı size arz etmeyi kendime bir vazife addettim. Hakikaten Türk ordusunun Yunanlılar üzerinde olan bu şaşaadar zafferiyeti , Türk ırkının ne kadar müstesna, ne kadar zinde olduğunu bütün parlaklığıyla gösterdi; Türk ordusunun bu kadar mahrumiyetler içerisinde yunan ordusunu ezip hırpalaması bütün Müslümanları, hususiyetle bir candan bir ırktan bulunan biz Azerbaycanlılıları sevinçten sevince sevk etti.

Çünkü bu muzafferiyet bütün Türk, bütün Turan ülkelerini sarstı ve onların nazarlarını Turancılık pişdarları bulunan Kemal'lerin, İsmetlerin bulundukları noktaya, o muazzez Anadolu'ya celbetti. Çünkü onlar bu muzadderiyeti Anadolu Türklerine hasretmiyor, fakat onu belki bütün Turan'ın, bütün Turan oğullarının bir muzafferiyeti gibi telakki ederek gayet samimi alkışlarla karşılayacaklardır. Şimdi kendime tasvir ediyorum ki, Anadolu'dan çıkan muzaffer haberi, bir yıldırım süratiyle ne kadar seri bir surette Türk ruhunun beslendiği, Türk kalbinin çarptığı büyük, geniş

⁷ Dilqem Ahmed, Bir ildən Yüz ilə, Teas Press Neşriyat, Bakü 2018

Tuğra'nın uzak köşelerinde ne büyük şenliklere sebep olmuş, ne büyük ümitler doğurmuştur. Birkaç zamandan beri diplomatların halledemedikleri Anadolu meselesi kendi kendisinden hemen halledilmiş oldu.

İşte bu vesileyle Türk ordusunun daha ne büyük muzafferiyetler elde etmesini ve Türk Turan bayrağını daha uzak Turan ülkelerine götürülmesini Cenabı Haktan temenni eder ve bütün tebrikatımı, bütün teşekküratımı Türk ordusuna arz ve takdim etmek için Türk ruhunun, Türk hissiyatının temerküz ettiği şahsın vasıta bildiğinden Türk alemi için bu bayram ve şenlik günlerinde bir Türk, bir kardeş kalbinden fevân eden bu hissiyat-ı samimaneyi kabul buyurmanızı rica ederim.

Bâki ihtiramat-ı faikamın kabulünü rica ederim.”⁸

Bu satırlardan da anlaşılacağı üzere müellif Türklük bilinci olan ve bu uğurda eserler veren bir kişiliği haizdir.

Hayatını eğitime, halkın geliştirilmesi ve memleketin istiklali davasına adanmış olan müellif bu noktadan sonra da akademik faaliyetlerine ve yazmaya ara vermeden devam etti. “Sovyet Rusya’ında milliyet meselesi” adlı teziyle hukuk doktorasını tamamlayan Mehdiyev 1926 yılında kurulan Prometey dergisinin editörlüğü ile beraber aynı dergide yazılar yazmaya da başladı. Bu surette Azerbaycan’ın bağımsızlığı için faaliyet gösteren ve bu fikirde olan insanlara ulaşmayı hedefliyordu. 7 Kasım 1949’da İstanbul’da vefat ettiğinde arkadaşları ve yakın dostları onun için Ulus gazetesinde bir taziye ilanı yayınlamış ve şu satırları kaydetmişlerdi :

“ Sabık Azerbaycan Şurayı millisi üyelerinden Mir Yakub Mir mehdioglu dün İstanbul’da sekte-i kalbten vefat etmiştir. 63 yaşında olan merhum aslen Bakü’lüdür. Tahsilini ilkin Bakü’de, sonra da Petersburg’da ikmal etmiş, ekonomi doktoru ünvanını almıştır. 1911 sıralarında balkan harbi dolayısıyla rusya’daki Türk talebeleri arasında meydana gelen milli harekete karışmış ve bu yüzden Kiyef’de hapsedilmiştir.

1918 milli Azerbaycan hareketine katılmış, şuray-ı milli üyeliğine seçilmiştir. Sonra da milli Azerbaycan hükümeti tarafından Avrupa’ya gönderilen heyet üyeliğinde bulunmuş ve bu sıfatla bir zaman Azerbaycan Cumhuriyeti’ni Londra’da temsil etmiştir. Daha sonra, uzun zaman mezkur heyetin muvakkat başkanlığında

⁸ Bilal N. Şimşir, Atatürk Dönemi-İncelemeler-, Atatürk Araştırma Merkezi yay. Ankara 2006, s.183

bulunan merhum, milli Azerbaycan davasına beynelmilel sahada diplomatik yollarla müdafaa etmiştir.

1923 raddelerinde Montepelle üniversitesinin hukuk şubesinden mezun olan merhum “Les origins des Sovyets” kitabını yayınlamış ve Azerbaycan konusu üzerinde de Fransızca ve Türkçe bir sıra kitap ve risaleler yazmıştır. Uzun yıllar Paris’te yaşayan ve Fransızca “Promete” dergisi ile Türkçe milli Azerbaycan’la eş hayatında Bolşevizme karşı ve milli dava lehinde yazılar yazan Mir Yakub, ikinci Dünya harbi esnasında Türkiye’ye gelmiştir. Birkaç yıldır İstanbul’da harp Akademisi’nde Rusça hocalığı yapıyordu.

Mir Yakup, milli Azerbaycan hareketi uğurunda çalışanların ilk safalarında yer alanlardan biriydi hususi hayatında yapayalnız bulunan ve müzmin hastalıklardan muzdarip olan merhumun ölümü çok hazin olmuştur. Ruhu Şadola !... ‘⁹

Bu satırlar yazılıp kendisi ahirete irtihal ettiğinde, arkasında beş kitap ve 85 makale bırakan Mehdiyev’in mezarı diğer Azerbaycanlı fikir adamları gibi İstanbul Feriköy mezarlığındadır.

1.2 Petrol Endüstrisinin Gelişim Süreci

Petrol tarihi insan tarihi kadar eskidir. Petrol, Latince’den Fransızcaya geçmiş petra ve oleum kelimelerinin birleşiminden ibaret olup kaya yağı anlamına gelmektedir. İçinde bulunulan teknolojik seviyeye göre kullanım alanları değişen petrol, ahşabın su geçirmemesi için gemicilikte kullanıldığı gibi yanıcı özelliği sayesinde ısınma ve aydınlatmada ve nihayet hareket enerjisi elde edilmesinde de kullanılmıştır. Petrol milyonlarca yıl süren jeolojik başkalaşımın akabinde oluşur ve tektonik tabakalar arasında sıcaklık ve basınç farkına göre petrol veya gaz halini alır. 20. yüzyılın başlarında Azerbaycan petrol üreticilerinin, dünyanın ilk ticari petrol kolonisini Texas vilayetinde kuran ABD’den bile daha fazla petrol istihsal ettiği

⁹ Ulus Gazetesi, 9 Kasım 1949, Yıl 30, Sayı 10185, s.4 (Gazete görseli ve vefat ilan görüntüsü eklerdedir.)

dönemler olmuştur.¹⁰ Azerbaycan petrol endüstrisine tarihî perspektifte bakarak 1928 yılında İstanbul Orhaniye Matbaasından neşrolunan Beynelmilel Siyasette Petrol kitabı, yayımlandıktan çok kısa bir süre sonra Fransızca, İngilizce, Çince ve Rusçaya çevrilmiştir. 1992 yılında Azerbaycan Türkçesine çevirilen Mir Yakup Mehdiyev'in "Beynelmilel Siyasette Petrol" kitabı, Azerbaycan İstiklal Mücahidi Mehmet Emin Resulzâde'nin İstanbul'da Milli Azerbaycan Neşriyatı adı altında yayınladığı serinin dokuzuncu kitabıdır ve kitabın önsözü de Resulzade tarafından kaleme alınmıştır.

Bu çalışmada, 1928 yılı ve öncesine ait Azerbaycan petrollerinin tarihi, petrolün işletilmesi, dünya siyasetine etkisi, başta Fransa, İngiltere ve Amerika olmak üzere dünya devletlerinin güçlenmekte olan Rusya'ya karşı Azerbaycan ve Gürcistan devletleri özelinde yürütülen siyasi faaliyetleri gibi konuları anlatan bu kitabın tercümesi ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Kitap içeriğinde genişçe yer bulan Genova Konferansı, 1922 yılında İtalya'nın Genova şehrinde düzenlenen uluslararası bir konferanstır. Bu konferans, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'da ortaya çıkan ekonomik ve politik sorunları çözmek amacıyla toplanmıştır. İtalyan Başbakanı Giovanni Giolitti'nin öncülüğünde düzenlenen konferans, çeşitli devletlerin katılımıyla gerçekleşmiş ve uluslararası ilişkilerde önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa, ekonomik krizlerle ve savaş sonrası toparlanma süreçleriyle karşı karşıya kalmıştı. Ülkeler arası borçlar, savaş tazminatları, işsizlik ve ekonomik istikrarsızlık gibi sorunlar ciddi bir şekilde ele alınması gereken konulardı. Aynı zamanda Sovyetler Birliği'nin yalnızca ekonomik değil, ideolojik bir tehdit olarak ortaya çıkmasıyla da uluslararası ilişkilerde yeni dinamikler ortaya çıkmıştı.

Genova Konferansı, bu zorluklarla başa çıkmak ve Avrupa'daki istikrarsızlığı gidermek için düzenlenmişti. Başta İngiltere, Fransa, İtalya, Almanya, Sovyetler Birliği ve diğer Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok devlet temsilcisi konferansa katıldı. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya gibi ülkeler de gözlemci olarak katılım göstermiştir.

¹⁰ Murat Baz, Osmanlı Devleti petrol işletmeciliği 'Erzincan/Pülk Örneği' , Uluslararası Erzincan Tarih Sempozyumu Bildiriler kitabı, IV cilt, s.671, Erzincan 2019

Genova Konferansı'nın ana gündem maddelerinden biri, savaş sonrası borçlar ve tazminatlarla ilgiliydi.

Almanya'nın savaş tazminatları ödemeleri, Avrupa'nın genel ekonomik yeniden yapılanması ve ticaretin teşviki gibi konular tartışıldı. Ayrıca, Sovyetler Birliği'nin uluslararası tanınması, Sovyetler Birliği ile ticaret ilişkileri ve İngiltere ile İrlanda arasındaki sorunlar da konferansın gündemini oluşturan diğer konular arasındaydı.

Genova Konferansı, savaş sonrası Avrupa'nın ekonomik iyileşme sürecine katkıda bulunmuş ve uluslararası ilişkilerde yeni işbirlikleri ve anlaşmaların temellerini atmıştır. Ayrıca, Sovyetler Birliği'nin uluslararası platformda daha fazla tanınması ve ekonomik entegrasyon süreçleri konferansın önemli sonuçları arasında yer almıştır.

Genova Konferansı, savaş sonrası Avrupa'da uluslararası işbirliğinin ve ekonomik entegrasyonun önemini vurgulayan bir dönüm noktası olmuştur. Ancak, konferansın bazı konularda yetersiz kaldığı ve gelecekteki uluslararası ilişkilerin gelişiminde bazı sorunların çözümüne tam olarak katkı sağlayamadığı da belirtilmelidir.

Konferans, uluslararası diplomasi tarihindeki önemli bir kilometre taşı olarak kabul edilir ve savaş sonrası Avrupa'nın yeniden yapılanması sürecinde kritik bir rol oynamıştır.¹¹

¹¹ John Saxon Mills, The Genoa Conference, Hutchinson & Co. Press, Londra 1922, s.9-33

İKİNCİ BÖLÜM

KİTAP TERCÜMESİ

2. Kitap Transkripsiyonu

2.1 Bir İki Söz Resulzade Mehmed Emin (SAYFA 3)

Hürriyet ve İstiklal mücadelesine azmeden Azerbaycan halkı bu büyük nimetin ancak milletin kendi fedakarlığı ve azmi sayesinde elde edileceğini bilmez değildir.

Bu kanaatlerdir ki o kıvırs rus istilasına karşı kanlı isyanlarla mukabele etmiş, bu idrakledir ki, Hazar'ın köpüren dalgaları kahraman Azeri gençlerinin kanı ile Elvan olmuş, yine bu şuurladır ki, şair kül tekin Bey'in tabiri ile, Sibirya'nın buzlu cehennemleri fedakar Azeri gençlerine kanlı birer medfun olmuştur.

Evet, Azerbaycan İstiklali uğurunda kanlı, fakat şanlı mücadele devam ediyor. Bu şanlı cidalin muvaffakiyeti her şeyden evvel idealist vatan evladının kendinden geçen fedakarlığına merbut olduğu gibi, diğer taraftan da, bütün milli mücadelelerde olduğu gibi, beynelmilel mücadele ve imkanları azami surette istifade etmek maharetine bağlıdır.

Azerbaycan harice ihtiyaç göstermeden kendi iktisadi imkanlarıyla müstakil bir hayat yaşamak istimdadında bulunan müstesna memleketlerdendir. Ona bu müstesna mevkiî bahşeden en mühim âmillerden birincisi cihan mikyasında çok değerli bir kıymeti haiz bulunan petrole malik oluşudur.

Petrol, cihan Siyaseti [nin] en müessir âmili olan bu akar altının, bugün Azerbaycan'ın talihsizliğini mucib olsa da, yarın, diğer bir şekilde, saadet ve refahını teminine namzeddir.

SAYFA 4

Umumi cihan petrol hasılatında Azerbaycan, Amerika'dan sonra ikinci mevkiî tutmaktadır. Bu münasebetle o beynelmilel siyaset silsilesinde en mühim bir halkayı teşkil eder. Bundan bil-istifade Azerbaycan davası üzerinde bulunan zevat için petrol meselesini hayat-ı umumisi ile öğrenmek ve bu meseleden milli dava namına alınacak azami faide'yi te'mine çalışmak ihmal edilemez bir vazifedir.

Milli mücadelemiz nokta-ı nazarından tahlil ve tamikine son derecede muhtaç olduğumuz bu meselenin ehemmiyeti üzerine matbuatımızda ilk defa nazar-ı dikkati celb etmek şerefi dostumuz Mir Yakup beye nasip oluyor.

<Mir>'in <Azəri Türk>'de bu mevzu üzerine intişar eden makaleleri bütün Azerbaycanlılar arasında derin bir alaka uyandırdığı gibi, Türkiye ile İran matbuatında dahi in'ikaslara mazhar oldu. Bu makalelerden bir kısmı Kafkasya meseleleri ile meşgul Fransızca neşriyate dahi aks etti.

Bu defa daha ziyade tekmil olarak risale şeklinde tab' ve neşr olunan bu makaleler silsilesinin, müellife has olan üslup ve tarz-ı ifade sayesinde, heves ve alaka ile okunacak bir eser meziyetini kazandığına kaniyiz.

Evet petrol meselesi, milli Azerbaycan menafi lehinde istifade olunabilecek mühim bir meseledir. Bu meselenin lehimizde hâl'ini temine şu veya bu suretle müşir olabilmemiz için her şeyden evvel onu hakkıyla öğrenmeliyiz.

Şu risalenin tab'ı ile ' milli Azerbaycan neşriyatı' ciddi meseleleri tetkik istidadında bulunan vatandaşlara tetkikine muhtaç olduğumuz bir sahaya dikkat etmeleri için, şüphesiz, pek faideli bir işaretde bulunmuştur.

Resulzade Mehmet Emin.

2.2 Beynelmilel Siyasetde Petrol (SAYFA 5)

Hazırdaki beynelmilel siyasetin cihanşümül iktisat amilleri üzerine te'sis ettiğini biliyoruz. Bu amillerden en büyüğü şüphesiz petroldür. Umumi harbin muzafferiyetini te'min eden en büyük kuvvet de şüphesiz petrol idi. Çünkü demir yollarını, harp sefinelerini, tankları, otomobilleri, tayyareleri ve sair bir çok nakliyat

vasıtalarını harekete getiren kuvvet ancak petrol ve benzin gibi neftten mamul olan mahsulat idi.

Sulh-u umumiye müteakip en büyük Avrupa ve Amerika ricalinin zihinlerini işgal eden mesele bir daha zuhur edecek alemşümül muharebede muzafferiyetin hangi kuvvet tarafında kalacağı kaziyesi idi. Zihinleri cidden işgal eden bu meselenin en tabii' cevabı < kim cihan petrol menbaalarına malik olursa müstakbel zafer onundur > cümlesinden ibaret idi. Çünkü bütün hava filosu, bütün harp gemileri, bütün ticaret filosu ve ileride bütün demir yolları petrol ve benzin gibi neftten hasıl olan cevherler ve mayilerle harekete getirilecektir.

(SAYFA 6)

Şu kısa ve umumi mülâhazalardan büyük devletlerle, büyük petrol şirketlerinin cihan petrol menbalarını ellerine geçirmek yolunda bezl ettikleri sa'yın ne mahiyet ve kıymette olduğu kendiliğinden anlaşılıyor. Bu kuvvetlerin aynı zamanda dünyanın en zengin petrol menbaanı teşkil eden Azerbaycan ve alel-tahsis bakü petrol menbaalarını elde etmek için gösterdikleri gayret ve ciddiyetin ehemmiyeti dahi şu suretle takdir edilmiş oluyor.

İngiltere'yi cihan harbine sevk eden başlıca sebeplerden birisi Musul Nefti meselesi idi. Vorsay [Versay]¹² sulhünü müteakip İngiltere ile Amerika arasında gergin vaziyet ihdasına sebebiyet veren mesele yine musul nefti ile Azerbaycan nefti meselesi idi.

Petrol meselesi sade petrole ihtiyacı olan sanayii büyük memleketlerin beynelmilel münasebetlerini ihlal değil, bu kıymetdar cevherin menbaı olan memleketleri dahi az sarsıntıya vermiyor. Amerika Cumhuriyetlerinden Meksika'da bir drlü(türlü) rahat yüzü görmeyen dahili ihtilal fevranlarıyla, Meksika kuyularından fışkıran petrol Fıskiyeleri arasında sıkı bir rabıta vardır. Beynelmilel petrol

¹² 28 haziran 1919'da Almanya ile itilaf devletleri arasında imzalanan anlaşmadır. Şartları çok ağır olan bu anlaşma için Alman tarihçiler bunu ihanet olarak nitelemekte ve daha sonra Almanya'nın yaşadığı ekonomik sorunların ve Nazi döneminin başlangıcı olarak görmektedirler. Bu yönüyle Sevr anlaşmasını anımsatan anlaşmanın aynı ağırlıkta olduğu söylenebilir. Albrecht-Carrie, Rene (1940). "Versailles Twenty Years After". Political Science Quarterly. 55 (1): 1-24.

hükümdarlarının tesiri ile bu memlekette devam eden mütemadi kabine buhranları ile Cumhurreislerinin azl ve katllerini beyyaen var mıdır?

Bütün bu mücadelenin Meksika petrol membalarına malik olmak isteyen beynelmilel petrol tröstlerinin tesiri ile vuku bulduğunu tahkik etmiştir. Aynı maksatla Amerika'nın meksika işlerine müsellah surette müdahalesi defalarla vuku bulmuştur. Bil-tabî bu müdahaleler suret-i zahirde temin-i ...

SAYFA 7

... asayiş maksadı ile vuku buluyor. Buna benzer manzarayı biz İran'da da müşahade ediyoruz. İngiltere hükümeti cenubi İran'daki petrol imtiyazlarını müdafaa maksadı ile kâh İran işlerine müdahale ediyor, kâh bahtiyarî kabilesi, kâh da şeyh Hazal ile münasebata giriyordu. Meksika'da olduğu gibi İran'da da bu mesele yüzünden ne kadar kabineler değişmiş, ne imtiyazlar bağlanmış, ne mukavele ve muahedeler bozulmuş, ne istikrâzlar akd, ne karzlar fesh olunmuştur.

Malum olduğu üzere Azerbaycan'da mevcut petrol mevcudu Meksika'dan da, İran'dan da çoktur. [M.Fanzinik]'in¹³ (1) hesabına göre Bakü arazisi altında mevcut bulunan petrol miktarı Amerika arazisindeki mevcuttan az değildir. Petrol mütehassıslarından Diğer birisi Kafkasya ile Türkistan'da mevcut petrol miktarını 8 milyar buril¹⁴ [2] miktarında tahmin ediyor. İran ile Türkiye arazisindeki petrol mevcudu ise 5 milyar buril ile 6 milyar buril arasında tahmin olunmaktadır. Reis-i cumhur (Kulyaç)'ın¹⁵ teşebbüsü ile tesis olunan Amerika Petrol mevcudunu muhafaza

¹³ Oil and Gas Journal, 27.08.1925, 158 sahifeden mürekkebe arşiv adresi kaynakçaya derç edilmiştir.

¹⁴ Buril (El yevm Varil) 8-9 pota mukabil bir Amerikan mikyasıdır.

¹⁵ John Calvin Coolidge, Jr. (d. 4 Temmuz 1872 - ö. 5 Ocak 1933), Amerika Birleşik Devletleri'nin 29. Başkan Yardımcısı ve 30. Başkanıdır. Yaşamının büyük bir bölümünü Massachusetts eyaletinde geçirmiştir. 1899 ve 1920 yılları arasında eyalet içinde seçimle çeşitli görevlere gelmiş, 1919 yılında Massachusetts valiliğine kadar yükselmiştir. Başkanlığa 1923 yılında Warren G. Harding'in görev başında ölmesi sonucu o sırada Başkan Yardımcısı olduğu için gelmiştir. 1924 yılındaki seçimleri kazanarak 1929 yılına kadar başkanlığa devam etmiştir. İki dünya savaşı arasındaki başkanlık dönemi nispeten olaysız geçmiştir. 1928 yılındaki seçimlerde aday olmayarak siyasetten ayrılmış, 1933 yılında da ölmüştür. Tafsilatlı bilgi için ABD başkanlık ofisi resmi sitesine bakılabilir. <https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/presidents/calvin-coolidge/>

Komisyonu'nun resmi malumatına göre Amerika Düvel-i müttehidesi Dahilindeki neft mevcudu 5,5 bilyon burilden ibarettir. Bu muhtasar rakamlardan Azerbaycan petrolünün cihan iktisadiyatı, binaenileyh aynı zamanda da cihan Siyaseti üzerinde ne gibi mühim bir rol oynadığı aşikar olur.

SAYFA 8

Teknik ve sanayi işleri akıllara hayret verici bir sür'atle terakki ediyor. Bu terakki nispetinde de neft, petrol ve neftten yapılan benzin gibi diğer mahsullerin istimali günden güne artıyor. Neticede şimalî Amerika cumhuriyetleri kendi petrol mevcutlarının azaldığını görüyorlar. Amerika petrolü kendi dâhili istihlakını temin etmiyor. Meksika petrolünün ithaline ihtiyaç hasıl oluyor. Amerikalı petrol kompanileri şimdi bu mesele ile meşguldürler. Biraz sonra yalnız Meksika'dan değil, dünyanın her tarafından Amerika'ya petrol celb etmek lazım gelecektir. Eski dünyadan yeni Dünya'ya petrol taşımak kazyesi çok çekmez mübrem bir zaruret hükmünü alır.

Şu takdirde Azerbaycan, Musul ve İran petrol menbaalarının oynayacağı rolü tasavvur ediniz. Bu rolü onlar şimdiki halde bile oynamaya başlamışlardır. İleride tafsil edeceğimiz vech ile vakalar bize bu rolün şimdi nispeten pasif olmakla beraber ne derecede müessir olduğunu gösterecektir.

Evet, müstakbel neft kahtlığının tasavvuru ile şimdiden yeni petrol menbaaları keşf olunuyor. Devletler var kuvvetleri ile taharriyatdadırlar. Dünyanın her tarafı araştırılıyor. Çünkü mütehassısların tahminine göre yakın zamanda, farzen 15-20 sene sonra garbî amerika petrol ambarları tamamıyla kurumuş olacaktır. O halde Amerika sanayiinin hali ne olacak?

Petrol menbaalarını tutmak hareketini biz muharebenin en kızgın çağında bile görüyoruz. Bir taraftan Ukrayna ve Karadeniz tarikiyle Almanya ...

(SAYFA 9)

... Bakü ile Grozni menbaalarına doğru gidiyor. Bakü'nün yolu Gürcistan'dandır. Mayıs'ın 25'inde (Fon Kress)'in¹⁶ kumandasında 3000 miktarında alman askeri (Poti)'ye ihraç olunarak Bakü halas'ına giden müttefik Türk ordusunun önüne geçiyor. Almanya Brest-Litovsk muahedesine zeyl olarak Sovyetlerle akd ettiği mütemmim muahedede, Bakü ile havalisinin Rusya hükümeti daire-i Salahiyetinde kalmasını ahden temin eylemiş ve buna mukabil petrol mahsulünden kendisine büyük bir hisse ayırtmıştır. (Ludendorf)¹⁷ Almanya'nın muhtaç olduğu petrol meselesinde Talat Paşa'ya inanmadığını alenen söyledi ve Bağdat Demiryolu'nun muhtaç olduğu petrolü temin için Almanya'nın bil-zat Bakü petrolleri üzerinde kontrolü temin etmek zaruretinde olduğunu tekrar etti. Muharebeden evvel ise Bağdat yolunun istihdaf ettiği maksat musul petrol menbaalarına erişmekti.

İngilizler de aynı yolda bir hareket yapıyorlardı. 1918 senesinin şubatında mayor (Dostervil)'in¹⁸ kumandasında olan İngiliz askerleri 40 otomobil vasıtasıyla

¹⁶ Friedrich Kress Von Kressenstein : (1870-1948) 1. Dünya savaşı sırasında Alman imparatorluğu ordusunda görev yapan General Von Kressenstein Osmanlı ordusuna yardımcı olmak için Otto Limon Von Sanders askeri misyonu çerçevesinde çalıştı.

¹⁷ Erich Friedrich Wilhelm Ludendorff : 1865-1937 Alman general ve siyasetçi. Liège Muharebesi'nin galibi ve Paul von Hindenburg'la birlikte Tannenberg Muharebesi zaferinin mimarlarından biridir. Alman savaş ve siyaset üzerindeki belirleyici etkisi vardı. 22 Ağustos 1914 tarihinde Kaiser II. Wilhelm tarafından Almanya'nın en yüksek askeri madalyası Pour le Mérite ile taltif edildi.!. dünya savaşı sonrası Alman Nazi akımına katılmayıp eşiyle inzivaya çekile Alman General Hitler'in şahsen yaptığı davete icabet etmeyip Nazi siyasetinden uzak durmayı tercih etti ve 1937 yılında karaciğer kanserinden öldü. Detaylı okuma için Ludendorffs Verlag: Der letzte Weg des Feldherrn Erich Ludendorff, Münih 1938

¹⁸ Lionel Dunsterville : 1865 yılında İsviçre'nin lozan kentinde dünyaya gelen Dunsterville 1884 yılında İngiliz ordusuna katıldı. Ardından 1895 yılında Hindistan ordusuna yüzbaşı olarak atandı ve kendisine burada çeşitli görevler tevdi edildi. Irak ve İran üzerine yapılan İngiliz hareketlerinde görev alan Lionel, 26 Ağustos 1918 günü Bakü harekatı için kendi adıyla anılacak olan Dunster Force grubunu kurarak Bakü üzerine yürüdü. Osmanlı ve Azerbaycan kuvvetlerine karşı onlardan evvel ele geçirdiği Bakü'yü muhafaza edemedi ve Osmanlı Devleti savaştan çekilene kadar Bakü'ye giremedi. Akabinde İngiltere'ye çağırılan Dunsterville çeşitli görevlerde bulunduktan sonra emekli oldu ve 1946 yılında öldü. Detaylı okuma için S. P. Menefee, "Dunsterville, Lionel Charles," in H. C. G. Mathews and Brian Harrison (eds.), Oxford Dictionary of National Biography, vol. 17 (2004), s.361-363

hareket ederek çok büyük süratle İzli'ye geldiler ve oradan Bakü petrol madenlerini işgal ettiler. İngilizlerin Bakü'yü işgalleri ve bu işgalin geçirdiği muhtelif safahat Azerbaycanlı kar'ilere malumdur.

Bu işgalin manası tetkik ettiğimiz mevzuu nokta-i nazarından böyleydi. İngiliz Arslan'ı aceleyle geliyor Bakü petrol ocaklarına konmak isteyen Alman kartalına yol vermek istemiyordu.

SAYFA 10

Harb-i umumide ve harb-i umumiye müteakip günlerde devam eden bu mücadele şimdi de devam ediyor. Bil-tabî değişen şerait nisbetinde mücadelenin şekli de değişmiştir. Bu şekil hal-i hazırda daha ziyade siyasi ve iktisadi bir mahiyettedir. O zaman askeri bir şekilde idi.

Rusya imperiyalizminin , dün siyah, bu gün de kırmızı imperiyalizminin çengeline ezilen Azerbaycan, malik olduğu bu beynelmilel bahalı mayı' sayesinde, beynelmilel nazarlar ve beynelmilel iştah ve tama'ların karşılaştığı bir yerdir. Azerbaycan istiklalciliği bu beynelmilel rekabetten kendine faide almak yolunu bilmelidir. Memleketi büyük cihan petrol tröstlerinin Elinde oyuncak etmemekle beraber, rusya elinden halas olabilmek için Azerbaycan petrolünün Rusya inhisarından çıkması, Azerbaycanlılar ile Kafkasyalıları elinde hürriyet ve istiklâlimizi temin eden beynelmilel mühim bir amil-i mü'essir haline gelmesi zaruridir.

Bu hususta kendimize mahsus ve milli menfaatimize uygun bir siyasetimiz olmalıdır. Bu siyasetin ana hatlarını çizebilmek için bugünkü beynelmilel petrol mücadelesinin ne gibi safhalar ve ne gibi tezahürler arz etmekte olduğunu bilmeliyiz. İşbu risale ile bu husustaki tenvir ihtiyacımızı biraz olsun tatmin edebilirsek kendimizi bahtiyar ad ideriz.

2.3 Petrolün Cihan Harbindeki Rolü

(SAYFA 11)

Petrolün günden güne büyüyen ehemmiyeti harb-i umumi Esnasında bilhassa meydana çıktı. Bu hususta Loyd Corç¹⁹ , klemenso²⁰ ve ceneral lodendorf (General Erich Ludendorff) gibi harb eden Büyük devletler mümessillerinin beyanatlarını dinlemek kâfidir.

1918 Teşrinisâni 21'de İngiltere hükümeti tarafından beynelmilel petrol konferansı azası şerefine tertip olunan ziyafette irad ettiği nutukta müteveffa lord kurzon²¹ aşağıdaki sözleri söyledi :

¹⁹ David Lloyd George : 1863'te Manchester'da doğdu. I. Dünya Savaşı boyunca ülkesini yönetti, savaş sonrasında Avrupa'nın yeniden şekillenmesinde baş rolü oynadı. Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalaması gerektiğini benimsemiş ve bu siyaseti tüm kariyeri boyunca desteklemiştir. İstanbul'un işgali dahil 1. Dünya savaşı hemen sonrasındaki tüm olaylarda başbakan olarak görev yaptı. Türk Kurtuluş Savaşı süresince Britanya hükümetini neredeyse tek başına idare etti. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla sonuçlanan Kurtuluş savaşı sürecinde yaptığı hatalar ve gösterdiği zayıflıklar nedeniyle Muhafazakar Partinin organize ettiği miting sonrası yayınlanan 19 ekim 1922'deki Carlton Club deklarasyonu sonucu görevden düştü. Bildiri öncesi The Chanak Affair olarak bilinen Çanakkale Krizi hem İngiliz kamuoyunda hem de İngiliz siyasetinde sahip olduğu tüm desteği kaybetmesine sebep olmuştu. Detaylı okuma için Morgan, Kenneth O. (1979). "The Downfall of the Coalition: Foreign Policy". Consensus and Disunity: The Lloyd George Coalition Government 1918–1922. Clarendon Press, Oxford. S.302-330

²⁰ Georges Clemenceau : 1841-1929 Fransız siyasetçi, Gazeteci, Doktor. 1906-1909 ve 1917-1920 yılları arasında Fransa başbakanı olarak görev yaptı. Detaylı okuma için Watson, D. R. "The Making of French Foreign Policy during the First Clemenceau Ministry, 1906-1909", (English Historical Review) yıl: 1971 Vol : 86, s. 774–782

²¹ George Curzon : Kedleston Curzon Markizi, Kedlestonlu Markiz, Lord Curzon : 1859 yılında Kedleston şehrinde doğdu, 1885 yılında milletvekili seçilip siyasete girdi. Lloyd Geroqe hükümetinde görev yaptığı esnada Anadolunun Yunan işgaline karşı çıktı ve Türklerle barış yapılması, ingilterenin daha fazla savaşta kalmaması için efor sarf eden Kurzon 1922'de kurulan Andrew Law hükümetinde bağımsız Dışişleri bakanı olduğunda Lozan Barış Konferansı dahil tüm barış yollarını kullandı. 1925'te geçirdiği mesane kanamasından vefat etti. Detaylı okuma için Bennet, G. H., British Foreign Policy During the Curzon Period, 1919–1924., St. Martin's Press, New York 1995

< Yağ, tayyareye ve motorlara mahsus benzinler ve saire gibi petrol mahsülü maddeler aynı derecede mühim şeylerdir. Mübalağasız söylemek olur ki müttefikler zafer-i nihaiye petrol dalgaları üzerinde geldiler.>

1918 senesi kanun-ı evvelinin 15'inde, muharebenin en buhranlı zamanında, bir zamandaki Fransa petrol yokluğunu bilhassa hissediyordu, Kilemeno bilvasıta reis-i cumhur vilson'a²² müracaat ederek 100.000 ton miktarında petrol mahsülü göndermeyi rica ediyordu. İş bu telgraf namesinde (Klemenso) diyordu ki:

Müttefikler, harbi gaib itmek istemiyorlarsa, Almanya darbesinin en kati [olduğu] bir zamanında Fransa'nın kana olduğu kadar petrole de muhtaç olduğunu derk etmelidirler.

SAYFA 12

Ludandorf muharebeye a'id neşr eylediği hatıratında muharebe safhalarını tahlil ettiği zaman petrolün ehemmiyetini kayd ile müttefiklerin muzafferiyetlerini te'min iden en mühim sebepler meyanında bir de petrole malikiyet hakkındaki tefevvuklarına işaret ediyor.

Doğrudan da son muharebede tatbik olunan usul otomobil ve tayyare motorlarının kalite tatbikinden ibaret idi ki bu da Neft ve petrol mahsulü mevadın kalite sarf idilmesini istemektedir. Maren üzerindeki birinci harbin ibtidalarında Fransa aviyasyonunun altışar tayyareden mürekkeb 22 eskaderyalden (yani 132 aeroplardan) ibaret olduğunu kayd etmek iktifa eder. Cephede ise 110 yük otomobili ile 50 traktör vardı. (Şampani)'deki muharebe başla(N) dığı zaman Fransız Aeroplanlarının miktarı 4.000'e , yük otomobillerinin miktarı ise 8.500'e çıkmış bulunuyordu. 1918 senesinin intihasında İse artık Fransa ordusunda 12.000 aeroplan, 70.000 yük otomobili, traktör ve saire vardı.

²² Woodrow Wilson : 1856-1924 Amerikalı Akademisyen, Tarihçi ve siyasetçi ABD'nin 28. Başkanıdır. 1912-1921 yılları arasında başkanlık yapan Wilson, 14 nokta (Fourteen Points) olarak bilinen ve Wilson prensipleri olarak bilinen ilkeleri ve uygulamaya koyduğu barışçıl felsefeden dolayı 1919 Nobel Barış ödülüne layık görülmüştür. 1924 yılında ölmüş ve Washington'a defnedilen tek Amerikan başkanı olmuştur. Detaylı okuma için Pestritto, Ronald J., Woodrow Wilson and the Roots of Modern Liberalism, Rowman & Littlefield Press, New York 2005.

Aeroplan ile sairenin böyle fevkelade bir süratle artan miktarı petrol ile mamulâtının dahi o nisbette sarf edilmesini mucip oldu.

Muharebeden evvel senede 400.000 tona karib Bir miktarı bulan petrol ithalatının 1918 senesinde Fransa'ya giren miktarı 1 milyon tonu buluyordu. Halbuki kısım- 1 mühiminin cebheye sarf edilmesini te'min itmek maksadı ile petrolün memleket dahilinde istihlakını tahdit eden bazı ciddi tedbirler dahi tatbik edilmişti. 1918 ...

SAYFA 13

... senesi teşrinievvel ayında Fransız ordusu 39.000, İngiltere ordusu 32.000, Amerikan ordusu da 20.000 ton petrol sarf eylemişlerdi.

Almanların (Vordon) üzerine vuku bulan taarruzlarını def' etmek için lazım gelen ordunun sevkinde kullanılan otomobillerin 30.000'e balî olması keyfiyeti kafi derecede petrole malik olmanın harp edenler için ne derecede ölüm ve dirim meselesi olduğunu ra'na surette ispat eden bir hadisedir. Bunun için de harp eden taraflar cepheyi petrol cihetinden te'min için her drlü (tür) vasıtalarla teşebbüs ediyorlardı. Bunun için de müttefikler tarafından Ordu'nun petrole ihtiyacını temin eylemek ve mevcut petrolü müttefik orduları meyanında münasip ve muvaffak bir şekilde paylamak maksadı ile beynelmüttefikîn Petrol Teşkilatı vücuda getirildiği gibi, petrol nakliyatı ile meşgul nakliye gemilerinin su altı gemileri tarafından taarruza maruz kalmalarına karşı müdafaasına da hususi surette ehemmiyet verildi. Amerika'ya mahsus olup da Aksa-i şark limanları arasında petrol taşıyan nakliye gemilerinin atlantik denizine sevk olunarak Fransa limanlarına petrol taşımaları, reisi cumhur (vilson)'un bilzat işe müdahalesi ile te'min edildi.

Diğer taraftan Galiçya petrol menbaaları ile iktifa etmek zorunda bulunan Almanya koalisyonu dahi bu ihtiyacını temin etmek maksadı ile petrol mebaalarına malik bulunan Romanya'yı işgal etmek zaruretinde kaldı. Ve daha sonra Brest-Litovsk muahedesini müteakib en zengin petrol ...

Sayfa 14

.... ocaklarına malik bulunan Bakü'ye doğru istikamet aldı.

Tabiidir ki neticede zafer petrol mahsulatına daha ziyade malik bulunan tarafta, yani itilaf koalisyonunda kaldı. Bundan sonra tekrar edebilecek muhârebelerin teknik

Harbi'nden, diğ er tabirle motor ve makine musaraa'sından ibaret olacağı na nazaren, müstakbel muhârebelerin mukadderatını hal iden kuvvet ş üphesiz yine petrol ile petrol mahsulatı olacaktır.

2.4 Cenova Konferansında Azerbaycan

1919'da İngilizlerin mavera-ı Kafkasya'yı iş gal ettikleri günlerde petrol iş leri mütehassıslarından Eg. Prettyman²³ İngiliz parlem[entosu]nda söylediğı bir Nutukta merkezi Avrupa hükümetleri ile imza olunan mütarekenin bütün dünyada istihsal olunan petrolün Hemen %50'sini bil-fiil ingi[L]izlere vermiş olduğunu ve Britanya'nın bir petrol imparatorluğu şekline inkılap ettiğini açık bir ifade ile izah ediyordu.

Hakikaten de İngilizler Bakü'ye girdiklerinde başlıca meşgul oldukları iş petrol iş i idi. Bakü-Batum demir yolu ile Bakü-Batum petrol borusu üzerinde kontrol yapmak üzere İngilizler tarafından teşkil olunan < Şura> İngiliz iş gal ordusunun yaptığı ilk iş idi. Bu tarikle onlar Bakü petrolünü mühim bir miktarda Karadeniz sahillerine doğru akıtacaklar idi.

SAYFA 15

Fakat, bütün tedabire rağmen, İngilizler biraz sonra Türkistan'ı müteakib,mavera-ı Kafkasya'yı'da terk ettiler. İngilizlerin bu hareketini tahlil ederken <Tayms>²⁴ gazetesi muharrirlerinden ve maaruf müsteşriklerinden Arthur Moore²⁵ âtideki mütalaayı neş r eylemişti.(1) O demiş di : < Mütarekeden sonra büyük bir kısmı Türk ve Müslüman ahali ile meskun olan Kafkasya'yı biz İngilizler tuttuk. Bizim oralarda,hatta Hazar Denizi'nin maverasındaki meşhur (Merv) ş ehrinde bile, kafi

²³ Thomas Mann Prettyman : Petrol uzmanı, Araştırmacı,yazar,siyasetçi. 1923 yılında çıkarmış olduğu Petroleum and Natural Gas Possibilities in Georgia kitabıyla bu alanda söz sahibi olmuştur.

²⁴ Times Gazetesi : 1785 yılında kurulmuş, dünyanın ilk gazetelerinden olan Times Britanya'nın en önemli yayın aracıdır ve merkez sağ tandanslı yayın yapmaktadır.

²⁵ William Arthur Moore, 1880-1962 , 1909 yılından itibaren The Times gazetesinin Tahran ve St. Petersburg muhabirliği yapmış, döneminin en bilinen gazetecilerindendir. Müellifin bahsettiğı yazı 01.07.1922 yılındaki sayıda görülmüştür.

kadar ordumuz mevcut idi. İbtidada Bu Ordu ora vaziyetine istikrar verecek bir şekilde icra-ı tesir etti. Ve biz, artık Bolşevikleri uzakta durdurmaya muvaffak olduğumuzu âleme karşı ilan edebildik. Fakat biraz zaman sonra Bolşevizm karşısında gayb olup gitmekten başka çaremiz kalmadı. O halde neden oralara kadar gittik? Şüphesiz ki Bakü'deki petrol arazisine tesâhub için gitmiştik. Fakat bu uğurda harp etmeye daha müheyya değildik !..>

Bu satırlar İngilizlerin mavera-ı Kafkasya'da ne gibi maksatlar güttüklerini ve bilhassa Bakü petroleri üzerindeki alakadarlıklarını tefsire mahal vermez bir şekilde göstermektedir. Ve görüyoruz ki İngilizler bu kere kuvvetle hâl edemedikleri meseleyi siyasetle hâl itmek niyetinden hiç de vazgeçmemişlerdir. Nitekim biraz sonra Bolşeviklerin de iştirakleri ile davet etmiş oldukları Cenova konferansı bu mülahazayı kuvvetlendirmiştir.

SAYFA 16

Genova konferansının bir petrol konferansından ibaret olduğu sonradan adeta zebanzed olmuştur. Fakat içtimайдan evvel dahi bu konferansın petrol işleri için toplanmakta olduğunu keşf edenler yok değildi. Genova konferansı'nın küşadından altı gün evvel Rheinicg Westfaliche Zeitung²⁶ gazetesinin muhabiri < bugün Paris'te toplanan mühim birkaç rical-i siyasinin fikrince Genova konferansı'nın siyasi tarihi Bakü nefti ile yazılacak ve bu konferanstaki müzakerat dahi "Royal Doç"²⁷ ile

²⁶ Rheinisch-Westfälische Zeitung gazetesi 1883 1944 arasında yayınlanan Essen merkezli bir gazetedir.

²⁷ Royal-Dutch (Shell) Jean Baptiste August Kessler tarafından kurulan ve batmak üzereyken Henry Deterding adında bir şube müdürü tarafından kurtarılan, daha sonra ise dünyanın en büyük petrol Tröstü haline gelen şirkettir. Günümüzde Shell adıyla faaliyet göstermekte ve dünyanın en büyük şirketlerinden birisi sayılmaktadır. Detaylı okuma için Daniel Yergin, The Prize – The Epic Quert for Oil, Money and Power, Çev. Kamuran Tuncay, İşbankası Kültür Yayınları, 2003 istanbul

“istandart oyil”²⁸ Şirketlerinin mücadeleleri ile hitam bulacaktır.> Diye telgraf çekmişti.

Amerikalı < istandart oyil> ile İngiliz Hollanda şirketi <Royal Doç> Arasındaki mücadele müterakenin akabinde başlamışsa da bu iki şirket arasındaki umumi mübareze Genova konferansı esnasında vuku bulacaktı...

Nihayet beklenen şu konferans 1922 senesinin 10 Nisanında toplandı. Konferansın resmi maksadı harpten daha yeni çıkmış olduğu dolayısıyla berbat bir halde olan Avrupa iktisadiyatının Islah ve tanziminden ibaret idi. Hukuki maksat ise son derecede gizli tutulmuştu (Bakü nefti imtiyazı).

Konferansta hazır olanlar, şüphesiz, Genova havasının o günlerde Azerbaycan nefti'nin kokusuyla meşbû olduğunu hissediyorlardı.

SAYFA 17

Halbuki, ne büyük devletler arasında teati edilen resmi nutuklarda ve ne de Konferanslarda vuku bulan resmi müzakerede bir kelam da olsa neftten söylenmiyordu. Konferansın neft bahsindeki bu resmi sükut'u bozan şeyi yalnız Azerbaycan heyet-i Murahhasasının verdiği itiraz notaları idi. Azerbaycanlıların bu hususta çıkardıkları protesto sedâları idi ki umumi ahengi haleldar ediyordu. Azerbaycan heyetinin bu misüllü Etrafında yaptığı ikdâmlar (Loyd Corç) ile (Çiçerin)²⁹'i asabileştirdiği gibi konferansın Bakü nefti Üzerine yaptığı (gayriresmi) esnasında dahi Azerbaycan milliyetperverlerinin Kaldırdığı gürültü yoldaş (Krasin) ile

²⁸ Standard Oil Company : John Davison Rockefeller tarafından 1870 yılında kurulan Amerikan Petrol, ihracat ve nakliye şirketi. Çok kısa zamanda dünyanın en büyük şirketi haline gelmiştir. Bu şirketin faaliyetleri sebebiyle Amerika hükümeti Anti-Tröst yasası adı altında tekellilikle mücadele yasası çıkarmıştır. Detaylı okuma için Daniel Yergin, The Prize – The Epic Quert for Oil, Money and Power, Çev. Kamuran Tuncay, İşbankası Kültür Yayınları, 2003 istanbul

²⁹ Georgi Vasilyeviç Çiçerin, 1872-1936, 1918-1930 yılları arasında SSCB Dışişleri Halk Komiseri, detaylı okuma için O'Connor, Timothy Edward (1988). Diplomacy and Revolution: G.V. Chicherin and Soviet Foreign Affairs, 1918-1930 (İngilizce). Ames: Iowa State University Press.

(Ser henri diterding)'i iz'ac idiyor ve maksatlarına kolayca nail olmalarına engel teşkil ediyordu.

Cenova'ya Avrupa devletlerinin en mühim siyasi simaları gelmişti. Burada cin bakışlı ihtiyar loyd Corç'a Tesadüf olunduğu gibi gözlük taşıyan abus Çehreli Fransız (Bartu)'ya³⁰, İtalyan rica halinden (Fakta)'ya³¹, Konferansın en şık giyinmiş ricalinden almanyalı (ratenvo) ile Almanya'nın en mühim siyasilerinden (Virt)'e³², bir < yoldaş> 'dan ziyade adeta bir lord kıyafeti taşıyan (Çiçerin) İle Ankara Büyük Millet Meclisi murahhası Şişman celalettin arif beye³³, Gürcistan mümessili (Çangeli)³⁴ ve sairlerine Tesadüf olunurdu. Azerbaycan'a gelince o, aynı zamanda Azerbaycan

³⁰ M. Louis Barthou , 1862-1934, Fransız Siyasetçi, 1894 yılından itibaren 13 kez değişik hükûmetlerde bakanlık yaptı. 1913 yılı Mart ayında başbakan oldu ve yıl sonuna kadar görevini sürdürdü. Barthou, 1934 yılında Dışişleri Bakanı olarak Yugoslavya Kralı I. Aleksandar ile bulunduğu gün Vlado Chernozemski'nin Kral'a yapılan suikast sonrası kurşunlardan bir tanesinin ona da isabet etmesi nedeniyle öldü.

³¹ Luigi Facta (1861 -1930) İtalyan siyasetçi ve gazeteci. Roma'ya Yürüyüş ve Benito Mussolini diktatörlüğünden önceki son İtalya Başbakanıydı.

³² Karl Joseph Wirth, 1879-1956, Alman siyasetçi, 1921-1922 yılları arasında Alman Şansölyeliği yapmış ve birleşik Almanya hayali ile hareket etmiştir. Cenova konferansı esnasından 16 nisan 1922'de imzalanan Rapollo anlaşması ile Almanya-Rusya arasında bulunan !. Dünya savaşı tazminatları konusunu çözmüştür.

³³ Celalettin Arif Bey: Osmanlı Meclis-i Mebusan başkanı. Cumhuriyet öncesi kurulan meclis hükûmetinin Adalet Bakanı. Erzurum bölgesinden başlayan ve Türkleri katleden Ermenileri bu fillerinden men etmek amacıyla düzenlenen operasyon öncesi Erzurum'a giderek kendini Erzurum ve Doğu Anadolu eyalet valisi ilan etmesi üzerine Atatürk ile araları bozulan Celalettin Arif Bey daha sonra Fransa ve İtalya bölgesinde büyükelçilik yapmış ve kendi isteği ile bu görevlerinden istifa ederek Paris'e yerleşmiştir. Detaylı okuma için Gazi Mustafa Kemal, Nutuk, İstanbul 1934, I, 246, 247, 286, 288, 302-305; II, 29-40, 120-121; III, 304-305., Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam, İstanbul 1964, II, 234, 237, 238, 277-279, 305, 393.

³⁴ Akaki Chkhenkeli 1874 –1959, Gürcü Devlet adamı. Bolşevik devrimi sonrası kurulan Trans Kafkasya cumhuriyetinin ilanı ile beraber başbakan olarak görev yaptı. Rus işgali ile beraber görev süresi sona erdi. Detaylı okuma için Saparov, Arsène, From Conflict to Autonomy in the Caucasus: The Soviet Union and the Making of Abkhazia, South Ossetia and Nagorno Karabakh. Routledgepress.2014

heyet-i Murahhası vasıtasıyla temsil olunduğu gibi diğer taraftan da Azerbaycan Bolşeviklerinin lideri müteveffa Neriman...

SAYFA 18

...beyin ³⁵ şahsında temsil ettirilmek isteniliyordu. Ve o Azerbaycanlı olduğunu göstermek için bir kalpak dahi giymiş bulunuyordu. (Loyd Corç)'un Arkasında, amiral (Lord Fişır)'ın Tasvirine göre göre “ cesaretle bir Napolyon, isabette bir kromvehl” olan “royal -Doç” Müdürü (ser henri deterding) Duruyordu. Amerika Seferinin arkası muhkem idi. Bu arka “istandart oyıl” Şirketinin reisi (A.S. Bedford” ‘un vücudu ile Tahkim edilmiş bulunuyordu. İşte yek diğerine saldırmak için müheyya iki cephe !. <Royal-Doç> eski bir firma olduğundan tilki gibi manevracı, <istandart oyıl> ise daha genç bulunduğundan ateşli bir aslan gibi gözüküyordu. Bir tilkinin hilesi ve bir aslanın hamlesi ile mücehhez olan zihinler Bakü nefti ile meşgul bulunuyordu. Evet, bir taraftan Azerbaycan nefti İhtilafı mucip oluyor ve siyasi buhranlar tevlid ediyordu; diğer taraftan da Genova konferansı'nın çağrılmasını icap eden sebeplerin umdesini teşkil eden bu “ neft imtiyazları” herkesin iştihasını tahrik ettiğinden, yek değerini nakz ile, kimse bir netice elde edemiyor ve böylece konferans adem-i muvaffakiyetle neticeleniyordu.

³⁵ Neriman Nerimanov, 1870-1925, Azerbaycanlı yazar, yayıncı, politikacı ve devlet adamıydı. Kızıl Ordu'nun Azerbaycan'ı işgalinden sonra, Mayıs 1920'de kurulan Sovyet Azerbaycanı hükûmetinin başına geçti ve bu görevini yaklaşık bir yıl sürdürdü. Daha sonra Transkafkasya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti yürütme konseyi başkanlığına seçildi. Ayrıca 30 Aralık 1922'den öldüğü güne kadar Sovyetler Birliği Merkez Yürütme Kurulunun parti başkanı olarak görev yapmıştır. Başkanlığı döneminde Bakü'de büyükelçi olarak bulunan Memduh Şevket Esendağ'ın anlatımlarına göre ‘Türk Kurtuluş Savaşı’na büyük destek verdi, Atatürk’le Nerimanov arasında son derece manevi yakınlık, dostluk ve kardeşlik ilişkileri kuruldu. Mustafa Kemal Paşa 1921 yılında Nerimanov’a bir mektup yazarak borç para talep etmişti. Nerimanov, derhal 500 kg. altın gönderdi. Paranın iadesi zamanında ise ‘Bizim yaptığımız gardaşın gardaşa yapacağından başka bir şey değildir. Gardaşlar arasında borç lafi olmaz’ diyen Nerimanov her ne kadar Rusya adına görev yapıyor görünse de hal ve hareketleriyle bağımsız bir Azerbaycan başkanı gibi hareket ediyordu. Detaylı okuma için, Audrey Altstadt, The Azerbaijani Turks: Power and Identity Under Russian Rule. Stanford, CA: Stanford University Press, 1992

Amerika hükümeti konferansta temsil edilmiyor, yalnız Roma seferi Ynin şahsi ile bir “ müşahid ” bulunduruyor Ve gayrı resmi surette, konferans dehlizlerde, İngilizlere karşı pek büyük bir mübareze yapıyordu. Genova konferansı’nın adem-i muvaffakiyetle neticelenmesinde bu Amerikalı müşahidin Bir sebep olduğunu söylersek hiç de yanılmayız zannındayım.

SAYFA 19

Harpten evvel dünyanın diğer kısımlarında Amerika tröstleri İngilizler arasında şiddetli mübareze gitmiştir; yalnız bunların Bakü dairelerinde pek o kadar eli yoktu. Fakat Öte taraftan bir şeyi de unutulmamalıdır ki, cihan harbinden evvel bile < royal-doç> şirketi bakü dairesinde en büyük petrol arazisi sahiplerinden sayılırdı. 1912 senesinde bu şirket (Roçild)³⁶ kardeşlerinin bütün aksiyonlarını aldığı gibi (Hollanda) şirketi (Koninklijke)’³⁷ nin de aksiyonlarını almıştı. Bütün Kafkasya petrol rotanın hakim-i mutlakı olmak duygusu (ser henri diterding)³⁸ için büyük ve müzmin bir hülya şeklini almıştı. İş bu düşünce iledir ki, o 1928 senesinden itibaren en ufak petrol arazisini de alıyordu. Aynı 1920 senesinde aynı (ser henri diterding), (Mantaşof) ve

³⁶ Rothschild ailesi, Rothschild hanedanı veya kısaca Rothschildler, 18. yüzyılın sonlarına doğru, Yahudi bankacı Mayer Amschel Rothschild (1744-1812) tarafından kurulan ve Avrupa’nın çeşitli merkezlerinde bankalar kuran Frankfurt merkezli Yahudi bankacı ailedir. Ailenin Avusturya ayağının beş nesli 1816 yılında Habsburg İmparatoru II. Francis tarafından miras sistemiyle geçen baronluk verilmesiyle Avusturya soylusu ilan edilmiştir. Ailenin İngiliz ayağı ise Kraliçe Victoria’nın izniyle Avusturya’da sahip oldukları Baron unvanını İngiltere’de de kullanma olanağına kavuşmuştur. 19. yüzyıl boyunca ailenin, en büyük özel ve modern tarihin en büyük servetini oluşturduğu öne sürülmektedir. Detaylı okuma için Niall Ferguson, the House of Rothschild: Money's prophets, 1798-1848, Volume 1, New York, 1999

³⁷ Flemek (Dutch) dilinde kraliyet ailesini ifade etmek için kullanılan bir terim. Hanedan anlamında da kullanılır. Ticari olarak ise her sektörde bir adet şirket ile sınırlı kalmak şartıyla bir şirkete unvan olarak verilebilir.

³⁸ Sir Henry Wilhelm August Deterding : 1866-1939, Royal Dutch Petroleum Company (daha sonra Shell) şirketini batmaktan kurtarıp dünyanın en büyük petrol ve taşımacılık şirketi olmasını sağlayan, 1. Dünya savaşı boyunca itilaf devletlerine ucuz petrol sağladığı için, İngiltere’nin en prestijli ve çok nadir verilen Knight Commander of the Order of the British Empire (İngiliz imparatorluğu emrinde şovalye komutanı nişanı) sahibi iş insanı. Aynı zamanda şirketin en uzun süreliği yöneticiliğini yapmış kişi. (1900-1936)

(liyanozof)’lerin petrol şirketlerinden büyük bir kısmını dahi satın almaya başladı. Diğer taraftan aynı senede <Şel> şirketi şimalî Kafkasya’da ka’in “Nikopol, Morinpol” petrol madenlerini de alıyor. Buradaki kuyularını, kendi aralarında birbirlerine rabt etmeyi düşünüyor ve en nihayet bunların kâfesini “piblaynlar”³⁹ vasıtasıyla Karadeniz sahil illerine kadar birleştirmek gayesi peşinden koşuyordu.

<Royal-Doç> ve <Şel> Şirketinin şimalî ve cenubî Kafkasya’da malik olduğu şu sağ sağlam vaziyete ve büyük mikyasdaki Faaliyete karşı Amerikalıların vaziyeti ne idi? Onların fiilî Vaziyetleri o kadar kuvvetli değildi. Yalnız harbden evvel,deveran eden bir şayiaya göre

SAYFA 20

... güya Amerika milyarderlerinden meşhur (Rokfeller)⁴⁰ (Nobel)⁴¹ işleri ile yakından alakadar oluyormuş, bunun haricinde onlar Bakü maden dairelerinde pek

³⁹ Pipe line : Boru hattı

⁴⁰ Rockefeller ailesi (Rockefeller family) veya Rockefeller hanedanlığı (Rockefeller dynasty), dünyada finansal olarak en büyük servete sahip ailelerinden biri olan Amerikalı ailedir. Ailenin servet kaynağı petrol endüstrisi olup, politika ve bankacılık alanlarında aktif olarak faaliyet göstermektedir. Amerikan petrol endüstrisi tarihinde bir devrim yaratan Standard Oil'den sonra, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında John D. Rockefeller ve kardeşi William A. Rockefeller Jr. tarafından kuruldu. Chase Manhattan Bank'ın sahibi olmasıyla bilinen aile, günümüzde Birleşik Devletler'in en büyük, dünyada ise sayılı büyük ailenin içindedir. Komplo teorikilerinin sık sık ortaya attığı iddianın aksine Rockefeller'ler Yahudi değildir zira kendisi bu işlerden hemen önce kilisede emanet sorumlusu bekçi olarak çalışmaktaydı. Detaylı okuma için Daniel Yergin, Petrol,para ve güç çatışmasının epik öyküsü,çev. Kamuran Tuncay, İşbankası kültür yay., İstanbul 2003

⁴¹ Nobel Kardeşler (Nobel Brothers), Üç kardeş olan Nobel kardeşler petrol alanına girmeden önce Rusya’da silah teknolojisi ve üretim ile iştigal etmekteydiler. Bu üç kardeş Alfred Nobel (1833-1896) günümüzde Nobel barış ödülleri adını da veren İsviçreli kimyagerdir Dinamitin mucidi olan Nobel tüm servetini aktararak kurduğu vakıf aracılığı ile dünya barışına katkı sağlayan kişilere barış ödülü verilmesini temin etmiştir. Diğer kardeş olan Robert Nobel (1829-1896) İsviçreli yatırımcı, iş insanı ve sanayici. Bugünkü Rusya petrol endüstrisinin manevi babası ve kurucusu sayılmaktadır. Üçüncü kardeş ise Ludvig Nobel (1831-1888) İsviçreli mühendis, mucid ve bilim insanı. Diğer kardeşleriyle beraber hareket ederek Rus petrol endüstrisinin kurucuları arasında yerini almıştır. Aile ile ilgili detaylı okuma için Vefa Kurban, ‘Nobeller, Nobel Ödülü ve Bakü Petrolleri’, Yeditepe Yayınları 2013

zayıf ve cüz'i surette temsil olunuyorlardı. Fakat buna mukabil onlar, bu vaziyetten her nasıl olsa olsun çıkmaya karar vermişler ve her yerde İngilizlere kat'i bir darbe indirebilmek için fırsat bekliyorlardı.

Londra ile Vaşington arasındaki şu rekabetin Siyasi bir safhası, yukarıda gösterdiğimiz gibi, aynı Azerbaycan petrolü Yüzünden başlamıştı. Burada bir, kendimizi tarihi pek mühim bir vakanın zikrinden alamayacağız: 1920 senesinin şubatında müttelikler divan-ı âlisi Müteveffa lord kurzon'un teşebbüsü ve ısrarı üzerine Azerbaycan ve Gürcistan Cumhuriyetlerinin istiklaliyetini tasdik etmişti buna karşı ise Amerikalılar gayet tuhaf bir vaziyet aldılar; Netekim işbu tarihi hareketin vukuundan iki gün sonra Koramiral M. Cully (Denikin nezdinde amerika mümessili) ceneral denikine Vaşington Hükümeti'nin hiçbir vechile mavera-ı Kafkasya'nın yeni cumhuriyetlerinin istiklaliyetini tanıyamayacağını tahriren Bildiriyordu. Ceneral Denikin⁴² de Amerika mümessilinin yukarıda meşhur notasını okuduğu zaman sevinçten ağlayarak çıkıyor ve Rusya'ya karşı gösterdiği o dostluk muamelesinden dolayı teşekkürlerini Amerika Hükümetine takdim etmesini rica ediyordu.

SAYFA 21

İşte şayan-ı hayrettir ki, daima mazlum milletleri müdafaa etmekle meşhur olan ve reisi (vilson)'un 14 Maddesini ortaya çıkaran Amerikalılar bu meselede hukuk ve hakkaniyete hiç de tevafuk etmeyen bir vaziyet alıyor ve uzun senelerden beri Rusya'dan pek çok zulüm ve cefa görmüş küçük Kafkasya Cumhuriyetler böyle bir muameleyi caiz görüyorlardı. Fakat bu muamelenin içyüzü bize bellidir.(istandard) Şirketi Azerbaycan ile Gürcistan'ın kendi milli istiklaliyetlerini Müdafaa maksadı ile siyaseten İngiliz İngiliz dairesinde bulunarak kendi kapılarını (rokkeller)'in Yüzüne bağlayacaklarını kendilerince tahmin etmişlerdi. Diğer taraftan da Amerika efkar-ı

⁴² Anton İvanoviç Denikin (1872 - 1947), Rus İmparatorluğunda General ve Rus İç Savaşı sırasında öne çıkan Beyaz Ordu komutanlarından.[1] 1918-1922 yılları arasında gerçekleşen Beyaz Terör'ün en önemli komutanlarından biridir. Detaylı okuma için Hosking, Geoffrey A. 'Russian history : a very short introduction', Oxford University Press, Oxford 2012

umumiyesi Rusya'nın ihtilalinden sonra lord kurzonun kendisini (lord bikonsfild)'in⁴³ sadık bir muâkıbı gibi gösterebileceğinden ve eski Rusya devletinin ufak ve müstakil devletlere ayrılmasından endişe ediyordu hayretle muhakkak idi ki, (lord kurzon) Bu küçük devletlerin istiklaliyetini müdafaa edecek ve buna karşı ihtimal Azerbaycan petrolünün kontrolünü (Royal-Doç)'a Verdirmek isteyecekti. İşte bundan dolayısıdır ki Amerikan efkar-ı umumisi <büyük ve vâhid rusya> fikrini müdafaa ısrar ediyordu. Bu küçük izahatden anlaşılacağı vech ile, Firdevsi'nin⁴⁴ üslubu ile ifade edersek, <Yeni ejdeha ve yeni ner-i şîr> olan bu iki büyük şirket Azerbaycan petrolü üzerinde vuku bulacak Mübareze hummalı bir şekilde hazırlanıyordu. Konferansın küşadından İki gün sonra, kimsenin beklemediği bir zamanda (istandard) şirketi murahhası (betford)⁴⁵ resmi bir

⁴³ Benjamin Disraeli, 1. Beaconsfield lordu, 1804-1881, İngiltere'nin efsane haline gelmiş Başbakanlarından birisidir. Yönetimi boyunca Petrol şirketlerini kast ederek dünyada italya ve fransa merkezli gizli örgütlerden bahsetmiş ve ona göre mücadele etmeye çalışmıştır. Büyük İngiltere hayali için sürekli olarak çalışan Disraeli !868'de ezeli rakibi Gladstone'a, son seçimde mağlup olduğunda inzivaya çekilmiş ve 1881 yılında ölmüştür. Detaylı okuma için Blake, Robert, ' Disraeli ', St. Martin's Press., New York 1966

⁴⁴ Firdevsi : 940-1020, Samaniler ve Gazneliler dönemleri İran edebiyatının önde gelen Fars şairdir. Eski İran tarihine büyük ilgi duyan Firdevsî, Pehlevi dilinde yazılmış eserleri okuyabilmek için Zerdüşť rahiplerden veya babasından Pehlevice öğrendi. Arapçası şîir yazacak kadar iyiydi. Başlıca yapıtı Şehnâme'yi (60.000 beyitten oluşur; ilk insandan III. Yazdigirt dönemine kadar İran tarihi anlatır) tamamlayınca 1010 yılında Gazneli Mahmut'a sunan Firdevsî, bağlanan aylığı az bulduğu için sultanı ağır biçimde hicvedince Gazne'den göçmek zorunda kaldı. Bir süre Herat'ta ve Taberistan emiri Şehriyar'ın yanında kaldıktan sonra, Tus'a dönerek orada öldü. Firdevsî'nin soyca bir Dihkan ailesinden olduğu söylenir. Doğum yılı kesin olarak bilinmemektedir. Firdevsî, Gazneli Mahmut'un fikirler aldığı bilginlerden de bir tanesidir. Firdevsî gibi bilginlere Gazneli Mahmut maddi ve manevi yönden destek olmuştur. Şîi olmasına rağmen, Şehnâme'de ilk üç halifeyi över ve Turanlılar ile İranlılar'ın eski İran hükümdarlarından Tur ve İr'in soyundan geldiklerini söyleyerek bu iki halkı kardeş sayar. Detaylı okuma için Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, cilt: 13, sayfa: 126

⁴⁵ Alfred Cotton Bedford, 1863-1925, 1916-1917 yılları arasında Standar oil of New Jersey'de genel müdür olarak, 1917-1925 arasında da aynı şirketin yönetim kurulu başkanı olarak görev yaptı.

SAYFA 22

..... rapor neşr itti. [1] Bu raporunda (betford) temsil ettiği şirketle (nobel) kardeşleri arasında, harp biter bitmez bir takım ticari müzakerata girişerek, 1920 senesinin yazında aralarında bir itilaf husul bulduğundan bir mukavelename imza edilmiş olduğunu haber veriyordu. Bu itilaf mucibince (nobel) kardeşleri, bütün aksiyonlarının yüzde 51'ini istandard Şirketine veriyorlardı. Bu rapor, Genova konferansı üzerinde patlayan bir bomba tesirini icra etti; çünkü bununla Amerikalılar göstermek istediler ki, onlar artık Bakü'de yerleşmiş bulunuyorlar; ve istandard Şirketinin iştirak ve muvaffak yeti olmadan Sovyet hükümeti Bakü nefti hakkında kimse ile hiçbir itilaf akd ve kimseye imtiyaz veremez.

Aynı Nisan'ın 12'sinde istandard müdürü (S. A. Bedford)⁴⁶ Londra'da müşteşir (Tayms) gazetesine verdiği bir mülakatta Amerikalıların Sovyet hükümeti ile diğer bir hükümet veya şirket arasında yapılacak her türlü ihtilafa hiçbir vech ile razı olmayacaklarını pek sarîh bir lisanla İngilizlere efham ettiriyordu. Mümaileyh fikrinde bu nevi itilaflar alakadarlar arasında tamamıyla <müsavi> ve <mahk> bir surette (egale et juste)⁴⁷ icra olunmalıdır.

Evet, mesele ile alakadar bütün taraflar ... bilinsin isteriz ki (betford) alakadarlar dedikde kimleri murad ediyordu? Burası da doğrudur ki, Genova konferansı'nda büyük ve ufak olmak ...

SAYFA 23

... üzere 160 şirket temsil edilmekteydi. Hakikat haldeyse bu 160 şirketten 158'i ehemmiyetsiz şeylerdi. Orada yalnız iki büyük şirket vardı ki, o da “istandard” ile “royal-Doç” idi. (Bedford) salif-i zikr mülakatında alakadar olmak üzere yalnız “istandard”ı murad ediyor ve (loydcorç) ile “deterding”e amerikalıların Azerbaycan neftini pek “müsavi” ve “mahk” surette / itmek istediklerini efham ettiriyordu.

⁴⁶ Doğru yazım C.A. Bedford olmalıdır. Bahse konu 12 Nisan 1922 tarihli mülakaat için Raif Karadağ, ‘Petrol Fırtınası’, Truva yayınları, İstanbul 2004 s.168

⁴⁷ Fransızca ‘Eşit ve Adil’ anlamında bir terkid.

İşte bu mülakat, canı o konferansı üzerinden esrar perdesini bir dereceye kadar kaldırmış oldu. Ve o zaman herkes anladı ki Cenabı konferansı yalnız Azerbaycan neftini / itmek için çağırılmış bir içtimadır.

(Betford) konferans vaktinde Bolşeviklerle (royal-doç) Arasında itilaf asıl olabilmesi ihtimalinden ziyadesiyle korkuyordu. Çünkü, o zaman rakibi bulunan (royal-doç) şirketi, yalnız başına, Azerbaycan neftini tasahhub gidecekti. Betford'un bu korkusu zaten o kadar da haksız değildi; zira daha evvelce ve konferansın devamı esnasında (deterding) Bolşeviklerle Londra sefiri (Krasin)⁴⁸ İle bir takım müzakerelerde bulunuyordu. Hatta (royal-doç) Şirketi hususi bir maksat için miralay (Boyle) isminde birisini Bakü'ye kadar iz'am bile konferans dairelerinde bu zat (Figure Romanesque) "destansı bir sima" lakabıyla meşhur olmuştu diğer taraftan şu tarihi konferansın müzakeratına aid

SAYFA 24

..... karakteristik bir keyfiyeti dahi kari'lerimize arz etmeyi faideden hali görmüyoruz, ki bu da <royal-doç> şirketi ile miralay Boyle'in Bolşeviklerle olan müzekerat ve hareketlerinde daima İngiltere hariciye nezaretinde talimat almakta olduklarını gösteren bir vesikadır ki, tercümesini aşağıya derc ediyoruz : İşte vesika, aynen

İngiltere hariciye nezareti Teşrinievvel 1921

Mösyö (Krasin)

Efendim,

⁴⁸ Leonid Borisoviç Krasin (1870-1926), Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin ilk üyelerinden, 1903 yılında yaşanan ayrımında Bolşeviklerden yana olur ve 1903 - 1907 yılına kadar Bolşevik Parti Merkez Komitesi üyesi. İktidarın alınmasından sonra 1924 - 1926 yılları arasında Tüm Rusya Komünist Partisi (Bolşevik) Merkez Komitesi üyesi, Sovyet devlet adamı ve komünist siyasetçi. Belirtilen tarihlerde Çiçerin ile beraber SSCB Dışişleri Halk komiserliğinde görevliydi ve Alamnya'nın savaş borçlarını büyük ölçüde affeden Rapollo anlaşmasının mimarlarındanıdır. Detaylı okuma için Timothy Edward O'Conner, 'The Engineer of Revolution: L. B. Krasin and the Bolsheviks, 1870-1926', Boulder, Westview. 1992.

Miralay J.W.Boyle'in⁴⁹ markis (kerzon de kidelton)'a verdiği malumata göre (royal-doç-şel) şirketi cenubi rusya ve Kafkasya'da kendilerine ait arazi üzerinde petrol istihsal maksadıyla Sovyet hükümetinden imtiyaz almak niyetindelerdir.

Miralay Boyle tarafından bu hususta size varid bulan müracaatlarda kral hazretleri hükümetinin tamamıyla tasvip ve himayesi ile yapılmış size haber vermeye memurum. Kral hazretleri hükümeti bu müzakeratın Pek yakında iyi neticeye iktirân edeceğini ümit eder. Baki ihtiramatımın kabulü..

İmza: Esmoud Ovey

SAYFA 25

Genova konferansı 10 Nisan 1922'de açılmıştı. Nisan'ın 13'ünde (Tims) gazetesinin müdürü W.Steed⁵⁰ kendi Gazetesi'nde, Genova konferansı'nın Bolşevikler için bir meydan şekline girdiğini üç gün sonraki telgrafında ise Bolşevikler konferans mihverini teşkil etmeye başladıklarını haber veriyordu. Konferans resmi olarak Çarist Rusya'nın ecnebilere olan borcu ile ecnebilere rusya'daki emlak Meselelerini müzakere etmekle meşgul bulunuyordu. Fakat Sovyet heyet murahhası petrol menbaalarını ecnebilere imtiyaz vermek için hazır projelerine gelmişti.

Bu, (Krasin)'in, Konferansın ikinci günü “enformasyon” (infarnation) gazetesine vermiş olduğu mülakatta açık görülmekte idi. Sovyetler büyük devletlere,, her 1.02 yüzden 1000 desyatineye kadar olmak üzere, 3000 miktarlık bir petrol arazisini imtiyaz vermeye hazır bulunduklarını izhar ediyorlardı. Bu mülakatın ikinci

⁴⁹ Walter Henry Dudley Boyle : 1873-1967, İngiliz Deniz Kuvvetleri görevlisi, komutanı. 1899-1901 arasında Kzey :in'de patlak veren Boxer isyanları esnasında orada küçük bir memur olarak görevli olan Boyle,!. Dünya savaşında Çanakkale Cephesinde orta düzey bir denizci olarak görev yaptıktan sonra, İngiliz Donanmasının Kızıl Deniz filosuna komutan olarak görevlendirildi ve Cidde'de altı gün bombardımanı denenen operasyonu yönetti. Bu esnada Thomas Edward Lawrence ile çok sıkı ilişki ve mesai birlikteliği olan Boyle, Osmanlı'ya karşı gerçekleşen Arap Ayaklanmasında da görev aldı. İki savaş arası dönemde rütbesi yükselmeye devam eden Boyle, 'ç dünya savaşında da görev aldı ve Baltık denizinde Winston Churchill'in talimatıyla yapılan Catherina Operasyonunu planlayıp uygulamaya koydu.

⁵⁰ Henry Wickham Stedd : 1871-1956, İngiliz Gazeteci ve tarihçi. 1919-1922 arasında Times gazetesi editörüydü.

günü Azerbaycan heyet-i murahhasası ağasından Mehmet Muharrem Bey, Koriyer de italya (Corriere de Italia) gazetesinde, Bolşevikler Azerbaycan milletine ait petrol arazisini satmaya salahiyyattar Olmadıklarını kayd ile Bakü petrol Sanayi'nde rus kapitali ile rus teşebbüsünün ehemmiyetsiz bir rol oynadığını, petrol arazisinin...

SAYFA 26

Mahalli halka ve oraya kapital vaz etmiş olan ecnebilere ait olduğunu yazıyordu.

Aynı zamanda Londra'daki Azerbaycan enformasyon bürosu resmi bültenleri neşr etmeye başlamıştı. Bu bültenlerde, Azerbaycan Milliyet Perverlerinin Bol Çevikler karşı protesto olmak üzere, Bakü etrafındaki petrol ocaklarını ve imalathanelerini yaktıkları kayd olunuyordu. Bu haber bütün dünya matbuatı tarafından alınarak şerh ve tahsil ile derc olundu.

Bütün bunlarla beraber Azerbaycan Londra mümessili Rusya'da manafii olan İngiltere Sanayi erbabı birliği reisi ile görüşerek Azerbaycan milletinin Bolşevikler tarafından Bakü nahiyesinde imtiyaz vermelerine hiçbir zaman müsaade etmeyeceğini beyan etti. Bütün bu teşebbüsler ve hadiseler konferans dairesinde Derin bir tesir icra etmişti konferanstaki petrol krallarından bazısı Bolşeviklerden imtiyaz almak, diğerleri ise bilakis imtiyaz meselesine mani olmak uğurunda sai ediyorlardı. Bir daha kaydetmeliyiz ki, resmen konferansta bir defa da olsa meselesi mevzu-ı bahs olmamıştır. Ve bütün bu mücadeleler konferanslerinde vaki oluyordu.

Konferans Çar Rusyasının ecnebilere olan bu ricalleri ile bol Çevikler sosyalize ve zapt ettikleri ecnebi emlakı meselelerini müzakere etmekle meşguldü. Konferansın açılmasından birkaç gün sonra borçlar ve emlak meselesi gayriresmi olarak Bolşeviklerle Lloyb George ...

(SAYFA 27)

ve Barthon meyhanesinde müzakere edildi. (Litoynof)⁵¹ Bolşeviklerin hiçbir zaman ve hiç nev'le zapt edilmiş emlakın eski sahiplerine iadesine razı

⁵¹ Maksim Maksimoviç Litvinov, (1876-1951) Rus dışişleri Görevlisi. SSCB döneminde Çiçerin'in yardımcılığı görevinde bulunmuştur. Ağustos 1946'da emekliye ayrılıp 1951 yılında ölmüştür.

olmayacaklarını suret-i resmiye de kat'a olarak beyan etti. Bu beyanata mukabil olarak Lloyd George Teklif etti ki: Bolşeviklerya ecnebi amini uzun müddet li bir icare şeklinde 99 yıla eski sahiplerine iade etsinler veyahut Bolşevikler ecnebi emlakını vermek istemiyorlarsa iki milyar altı yüz milyon funt isterlini olarak mukabilini ödesinler. Litoynof cevabında Rusya'nın da müttefiklerden mukabele talebinde bulunabileceğini ve bundan da Rusya vatandaş muharebesi zamanı Rusya işlerine müttefiklerin müdahale ettiklerinden vücuda gelen zararlardan ibaret olduğunu beyan etti. Litoynof'un mukabele talebi 5 milyar funt isterlini miktarında idi. İngiliz başvekilinin uzun müddetlitić teklifini mülkiyet prensibini vaz ve müdaafa eden Fransız ve Belçika murahhasları suret-i kat'ıyyede Red ediyorlardı.fakat hakikat halde 99 sene imtiyaz ve hakk-ı mülkiyet gibi akademik münakaşalar arkasında “istandard oyl” ile “royal-doç” Gibi iki müessesenin şiddetli mücadelesi vardı. “istandard oyl” ihtilalden sonra bakü Sanayi dairesi emlakı olan bir çokların müesseselerini almış olduğundan Fransa ile Belçika'ya istinaden, kendi emlakına sahip olmak için Bolşevikler hakk-ı Mülkiyet prensibini ettirmeye çalışıyordu. “royal-doç” ise İngiltere'nin yardımı ile Bavikler ile anlaşıp bütün Bakü petrol nahiyesi eline almak “istandard oyl” şirketini...

(SAYFA 28)

Bakü'ye bırakmak istemiyordu. Bu meselede İtalya'nın pozisyonu İngiltere'ye mütemayil olmak üzere bir bitarafılıktan ibaretti.

Senova'da bu mücadele devam ettiği zaman, manzaraları tamamıyla değiştiren mühim bir hadise vaki oldu. Bu hadise'de (Rapallo)'da bolşeviklerle Almanya arasında akd ve imza edilen muahade idi. Rapallo Muahadesi konferans mahâfilinde fena bir tesir icra etmişti. Fransızlarla Belçikalılar Almanya'nın konferanstan ihracını talep ettiler Almanya Murahhaslarından (virt) ile (Rathenau)⁵² İngiltere heyet-i

⁵² Walther Rathenau (1867 - 1922), Weimar Cumhuriyeti döneminde Dışişleri Bakanlığı yapan Yahudi politikacı. Sovyet karşıtı liberal görüşlere sahip olmasına karşın, aşırı sağcı milliyetçi gruplar Yahudi iş insanı geçmişinden kaynaklı Rathenau'a düşmanlık besliyorlardı. Rathenau, Sovyet Rusya ile ticaretin

murahhasasını, bilhassa (Loyd Corç)'u daima müzakerelerin gerisinde tutmuş olduklarını beyan ettiler.

Loyd Corç Bu beyat protesto etti ve kendi vaziyetini kurtarmak için, konferansın diğer azaları ile beraber Rapallo Muahadesi aleyhine tanzim edilen mazbatayı imzaladı. Fakat bu mazbata ile de tatmin olmayan Fransa ve Belçikalılar, bundan sonra Cena konferansı'nın neticesi bitmesine sarf-ı mesai etmeye başladılar. Bu münasebetle alman gazetelerinden Lakal Augz yazıyordu ki:

Fransız ve Belçikalıların Rapallo muahedesine Muhalefet göstermelerini sebep “istandard oyl” şirketidir. Ve bu da menafiilerinin rusya'daki istismarın şu veya bu şekilde olmasına muhalif olmasından neşet etmiyor; bilakis “istandard oyl” Sovyet Hükümeti'nin milli buhranından istifade ederek dünyanın en zengin petrol menbaanı Elde etmeye muvaffak olacağını ümit ettiğinden...

SAYFA 29

İleri geliyor. Amerika'nın bu himayesi olmasaydı, Fransa böyle cesaretle İngiltere aleyhine çıkmazdı.

Bu suretle biz görüyoruz ki, Rapallo muahadesi, beynelmilel neft mübarizesinde dönüm merhaleinden birini teşkil etmiştir.

3

Yukarıda söylediğimiz gibi İngilizler Sovyetlere bir cemîle olmak üzere uzun müddetli icare ameliyesine razı taraftarı idiler. Fakat aynı zamanda (royal-doç) kompanisine neft imtiyazlar verilmesi şayiaları musırrâne bir surette devran Edip duruyordu. Hatta “Tan” Gazetesi muhabiri kendi gazetesi namına gönderdiği muhabere şu imtiyaz meselelerinden bir emr-i vâki gibi konuşuyordu. (Krasin) bu şayiaları tekzibe şitâb ettiyse de

önündeki başlıca engelleri ortadan kaldıran Rapallo Antlaşması'nı imzaladı. Antlaşmayı imzaladıktan iki ay sonra, Berlin'de aşırı sağcı örgüt Consul Organizasyonu mensupları tarafından öldürüldü. Naziler iktidara geldiğinde tüm anma törenlerini yasaklayana kadar Alman halkı Rathenau'yu demokrasi şehidi olarak görmekteydi.

Yalnız bunun gibi imtiyazların Sovyet Hükümeti'nin tanınması ve hâli Olmak şartıyla verilmesinin mümkün olacağını dahi ihbar etti.

Diğer taraftan konferansın resmi mevzuu unutuldu ve herkes neft meselesinden konuşmaya başladı. Mayıs'ın 7'sinde (tayms) gazetesinin Paris muhabiri kendi gazetesine böyle bir telgraf gönderiyordu:

“Bugün matbuat neft ile doludur”

Fransız heyeti asabiyet gösteriyor ve mösyö (bartu)'yu Ankara ile şahsen görüşmek için acele olarak Cenova'dan Paris'e hareket...

SAYFA30

ediyordu; bu müzakerat neticesinde bugün hava filosu nazırını ve o zaman ise aynı nezarete nazır vekili bulunan (Loran epnak)⁵³ Cenova'da gayr-ı resmî surette cereyan eden neft imtiyaz meselelerini yakından takip edebilmek için süratle hareket ediyordu. münşifâne düşünülecek olursa Fransa'nın bu kadar asabiyet göstermesinin tamamıyla boşuna olmadığını teslim etmek icap eder; çünkü petrol milli müdafaa en mühim bir amil olduğu bugün bir hakikattir. Muharebeden sonra petrole olan ihtiyacın arttığı ve taş kömürü istihsalatının yüzde yirmi beş nispetinde eksildiği herkesçe belli bir şeydir. Kendisinin büyük devletler sırasında kalmasını arzu eden Fransa'nın neftte olan ihtiyacı tatmin etmek zaruretinden olduğu şüphesizdir. Kendi müstemlakatı ile münasebatı idame ve tayyarecilikte ihraz etmekte olduğu bugünkü birinciliği muhafaza edebilmek dahi petrolden asılı bir keyfiyetti.

Fransa hard'den evvel Azerbaycan'da nasıl bir mevki işgal ediyordu? Bunu bilmek bizim için faideden hâli değildir. Maddi istatistik malumata istinaden parktan

⁵³ Doğru yazımı Loran Eynak olması gerekir. Bu minvalde Laurent Eynac (1886 –1970) Fransız siyasetçi. 1935-1936 arasında Fransa Ulaştırma Bakanlığı görevi ifa etmiş, bu tarihten önce ise Dışişlerinde görev almıştır.

evvel Fransa'nın oradaki vaziyeti o kadar da iyi değildi. Doktor W. Mautner'in⁵⁴ verdiği malumata göre⁵⁵ (1) Fransızların Azerbaycan'da ve Şimalî Kafkasya'da işlettikleri sermayenin mecmû' 70 milyonu tecavüz etmiyordu. Belçikalılara geldikde onların işlettikleri sermaye yalnız 21 milyon raddesine idi. Aynı Muharririn İngiliz sermayesi hakkında gösterdiği rakamlar 172 ...

SAYFA 31

... milyon idi. Bu rakamlardan görüleceği gibi İngilizlerin yalnız başına Azerbaycan'da malik oldukları menafi Fransız, Belçika ve Amerikalıların birlikte işletmekte oldukları sermayenin umumunundan pek fazla olduğu aşîkar olur. Bundan maada Coğrafi vaziyetleri itibari ile İngilizlerin mevkileri de diğerlerinden pek fazla elverişli idi.

Bir noktayı dahi unutmamak lazım gelir ki bu da Britanya devletinin iktisadi kuvvet ve iktidarının en büyük amili muazzam bir filoya malik olmasaydı. Diğerleri üzerine olan tefevvuklarını İngilizler evvela "tonaj"larının yüksekliğine, saniyen de Taşkömürü madenlerine malik bulunmalarına medyun idiler. Bu taş kömürü zahirleri ise bütün dünya denizlerinin muhtelif ve münasip noktalarında tesis olunmuş istasyonlara toplanır ve oralara uğrayan -ister ecnebi ister İngiliz- bütün gemiler taş kömürlerini ancak buralardan almaya muztar kalıyorlar. Yalnız ticaret filosunun bu derecede inkişaf ve tefevvuku sayesinde ki İngilizler kendi kömürlerini dünyanın her bir kesimine götürmek iktidarında bulunuyorlar. Yalnız bununla da kalmıyorlar, İngilizler bu bahrî tefevvuklarından iktisadi pek büyük bir faide dahi elde etmektedirler; yukarıda söylediğimiz istasyonlara Taşkömürü götüren gemiler boş dönmezler; onlar yolları üzerinde bulunan kendi müstemlekelerinde olduğu gibi, diğer memleketlerden dahi kendi fabrikalarına ham mallar ile dolu olarak İngiltere'ye avdet

⁵⁴ Wilhelm Mautner (1889-1944) Viyana dağın Mautner Avusturyalı ekonomist, Rotterdam bankasının avukatı ve sanat koleksiyoncusudur. 1919'da Boşevizm ile ilgili yazdığı tezden sonra Hollanda'ya taşınmıştır. 2. Dünya savaşı sırasında Amerika'ya kardeşinin yanına kaçmak istediye de Yahudi olduğu için Naziler tarafından Auschwitz nazi kampında öldürülmüştür.

⁵⁵ Mautner'in bahse konu yazısı 28 Mart 1925 tarihli Petroleum Times gazetesinde yayınlanmıştır.

ederler. Şimdi İngiliz imparatorluğu'nun senelerden beri devam eden Şevket ve azametinin istinat ettiği şu bahrî tefevvukun petrol...

SAYFA 32

... ile taşkömürü arasında vücuda gelecek rekabet yüzünden ne hale geleceği düşünülse⁵⁶ eğer gelecekte bütün teshînât -ister berrî ister bahrî- taş kömürden nefte geçerse o gün İngilizlerin bahrî kuvvet ve iktidarlarına büyük bir darbe indirilmiş olacaktır. Bu suretle İngilizler iki mühim mesele karşısında bulunacaklardır ki bu da mümkün olduğu kadar daha çok neft menbaaları tutmak ve denizlerde malik oldukları istasyonları taş kömür yerine neft zahireleri ile doldurmak ve böylece ticaretlerine devam etmek veyahut kendi hegemonyalarını nevzuhûr amerikalılara terk etmekten ibaretti. İşte bütün bu ihtimaller göz önüne getirildikten sonra İngilizlerin Azerbaycan neftine verdikleri fevkalade ehemmiyet hukuki sebebi anlaşılabilir.

İngilizlerin Azerbaycan neftini münhasıran kendi ellerine geçirmek planlarına karşı idi ki Fransız Belçika ve Amerikalılar müştereken mücadele etmeye karar verdiler. Bu maksat için de Fransa Hükümeti'nin Genova'da resmî mümessili bulunan mösyö (loran epnak) orada Fransa-Belçika neft sendikası teşkil etti ve âtideki beyanda bulundu:

İlk evvela biz Fransız ve Belçikalı gruplar arasında bir ittifak vücuda getirmek hususunda bir plan hazırladık. Bu ittifakın maksadı: 1- harbden evvel hasıl olan hukukun müdaafası olduğu gibi 1918 senesinden sonra sabık arazi sahiplerinden satın alınmış hukukun himayesi 2- Bu iki millete mensup vatandaşlara ait neft arazisinin müştereken işletilmesidir.

SAYFA 33

Bu sendikanın riyasetine Azerbaycanlılara dostluk ve hayır-hahlığı meşhur ve ticaret nezaretinde petrol işleri kalem-i mahsus müdürü bulunan mösyö pinau (Pineau) tayin olundu.

⁵⁶ Kelime düşünülse şeklinde tab' edilmişse de 'düşünülmeli' şeklinde yazılması anlam bütünlüğüne uygun olacaktır.

Burada unutulmaması lazım gelen bir nokta vardır ki o da bu sendikayı teşkil edenlerden ekserisinin Sovyet hükümeti nasyonalizasyonundan sonra neft arazisi veyahut kuyuları eshamını alanlardan ibaret olması idi.

Sovyet Rusyası Cenova konferasında iki yüzlü bir oyun oynuyordu. Bir taraftan “Royal doç” murahhasları ile gizli müzakerede bulunuyor; diğer taraftanda büyük devletlerin iştahlarını tahrik ve teşvik ile onları Azerbaycan neftinde menfaatdar etmek istiyordu. İktisadi müzakkaradı idari ve idame ettiren (Krasin) Moskova’da münteşir (İzvostya) gazetesi muhabiri ile icra ettiği bir mülakatta imtiyazlar hakkında Sovyet Hükümetinin nokta-ı nazarını izah ediyordu. (1):

Krasinin nokta-ı nazarına göre Sovyet Hükümeti Azerbaycan neft arazisinin dörtte birini kendisine alıkoymalıydı. Yerde kalan üç kısmı ise müsâvî olarak üç veyahut dört kısma ayırmalı ve onları Fransa, İngiltere, Amerika ve Belçika’ya vermeliydi. Bununla beraber (Krasin) ecnebi tebasından olan eski mülk sahiplerinin de teşkili düşünülmekte olan “konsorsiyum” azası meyanında dahil...

SAYFA 34

... olmalarını mümkün görüyordu. Onun fikrinde şühpesiz bu “konsorsiyum” umumi ve müşterek bir idareye muhalif olmalıydı. Bu eski mülklerden ise (Krasin) 1918 senesine kadar yani – nasyonalizasyon ilanına kadar – eski Rusya imparatorluğu dahilinde emlak sahibi bulunanları nazarda tutuyordu. Sovyet Hükümetinin böyle bir proje ihzarı “istandard oyil” kumpanyasını bu konsorsiryuma iştirakından mani edecekti. Zira Nobel kardeşlerinin eshamı ‘istandard oyil’ kumpanyası tarafından ‘nasyonalizasyon’dan yalnız iki sene sonra (1920 senesinde) satın alınmıştı. Sovyetlerin fikrinde: (Nobel) kardeşlerinin bütün emlak-ı 1920 senesinde nasyonalizasyon ilanı ile Sovyet Hükümetine geçmişti. Sovyet Hükümeti’nin şu nokta-ı nazarını bir halde ‘istandard oyil kompani’ yukarıda gösterilen eshamı almakla gayr-ı hukuki bir iş yapmıştı. Şu nokta-ı nazardan ‘istandarda’ mahkuk-ı gayb etmeliydi. (Rokfeller) ile (Betford) kendi kendilerine kızmalı idiler.

Tabî idi ki bolşevikler böyle düşünecekler idi; nasyonalizasyon meselesi Sovyet Hükümeti’nin esas prensiplerinden idi ve bu hususta onlar zerre kadar güzışt idemezlerdi. Aksi halde kabul ettikleri sistemleri berheva olacaktı ki bu da onlar için zülüm demekti.

Sovyet Hükümetinin iş bu projesinden (Loydcorc)'un haberdar...

SAYFA 35

... olması kuvvayyen muhtemel idi. Bu ihtimali kuvvetlendirecek bir vak'a da bunu müteakip müttefiklerin herkese belli olan 2 Mayıs memorandumunu kaleme almaları oldu. Bu memorandum Sovyetlerin kabul edebilecekleri bir tarzda yazılmış idi; Memorandum "mülk sahiplerinden" bahs ediyordu. Acaba bu mülk sahipleri kimler idi? ve memorandum bunlardan kimleri murad ediyordu? Bu meseleyi izah etmek için hususi bir madde yapılmıştı ki orada şöyle deniliyordu: "malikler ise Bolşeviklerin nasyonalizasyon ilan etmeklerinden evvel Rusya'da emval sahipleri olan efrad veyahut böyle efraddan müteşekkil gruplardır."

Dikkat olunursa iş bu madde sanki "istandard oyil kompani"sini vurmak için yapılmıştı. Bundan maada o aynı surette Fransız ve Belçikalıları dahi vuruyordu. Fransız tebaları eski maliklere ait emval ve araziye 1918 senesinden sonra almışlardı. Bütün müttefikler bu memorandumun ihtiva ettiği maddeleri kabul ettikleri taktirde şüphesizdi ki bundan yalnız Bolşeviklerle "Royal-doç" konpanisi istifade edeceklerdi.

Demek ki Bolşevikler, mantık neticesi olarak, bütün büyük devletler tarafından tanınacaklarından maada kredi dahi alacaklardı ve "Royal-doç" da büyük imtiyazlar elde edecekti. Çünkü 1918 senesinden evvel yalnız onlardaki büyük sermayeye malik olmuşlar ve bunu da bu yolda istifade ettirmişlerdi. "Poankare"⁵⁷ bu memorandumun muhteviyatını öğrenir öğrenmez Mösyö (Bartu)'ya ...

SAYFA 36

... onu imza etmemesi için evamir-i lazime verdi ve Fransız tebalarının Rusya'da malik oldukları hukukun şartsız olarak iade edilmesini talep etti. Belçikalılar ise tabiatı ile iş bu nokta-i nazara iltihak ettiler.

⁵⁷ Raymond Poincare (1860 - 1934), Fransız siyasetçi. 1912'deki başbakanlığı sırasında Fransa'nın I. Dünya Savaşı'na girmesiyle sonuçlanan politikaların belirlenmesinde önemli rol oynadı. 1913-1920 arasında cumhurbaşkanlığı görevinde bulundu. I. Dünya Savaşı sırasında cumhurbaşkanlığı yaptı. Savaştan sonra 2 kez daha başbakanlık yaptı. 15 Ekim 1934 tarihinde Paris'te öldü.

Diğer taraftan “istandard oyil kompani”⁵⁸’si reisi “Betford” da harice nazırı olan (Hughes)’den Amerika kapitalinin iş bu sareden kenar edilmemesi hakkında Sovyet hükümeti ile olacak her türlü müzakerat ve itilafın akd olunmasına hiçbir surette razı olmayacağı hakkında teminat aldı. Demek ki Amerika hükümetinin nokta-i nazarı Azerbaycan’da açık kapı prensibinin müdafa olunması idi. Mayısın 11’de Cenova’da Amerika hükümeti kendi Roma sefiri vasıtasıyla şu aşağıda gösterilen tebligatta bulundu: “...matbuatda yapılan münakaşaların belki de izam ve mübala ettikleri petrol meselesine gelince Amerika hak ve vazifesi icabı olarak, hukuk ve maliklerinin himaye edilmesi lazım gelen Amerika tebalarını Avrupa ve sair yerlerde himaye edecektir. Fakar Amerika cumhur-ı müttehidesi herkese karşı açık kapı prensibini nazar-ı itibare almayan ve herkese müsavi hukuk vermeyen ister milli ve isterse beynelmilel herhangi bir planın tatbikine asla razı olmayacaktır.”

Evet konferans bir çıkmaza sapmıştı; Bolşevikler Fransızlarla Belçikalıların ortaya sürdükleri nokta-ı nazarı kabul edemezlerdi, çünkü bu nokta-ı nazar onların prensiplerine taban tabana zıd idi. Buna göre de Mayısın 11’de onlar Fransızlar tarafından dermeyan edilen şeraiti resmen red ettiler. Onlara artık kendi çanta mantalarını...

SAYFA 37

...toplayarak Rusya’ya avdet etmekten başka bir şey kalmıyordu.

Buraya kadar serd ettiğimiz hususat ancak işin iktisadi cihetine aid idi. Bundan maada işin bir de siyasi ciheti vardı ki o da Fransızların Bolşeviklere para vermekle Bolşevik rejiminin takviye edeceklerini düşünmekte olmaları idi.

Bolşevikler ile oynamasında İngiltere efkar-ı umumiyesi tarafından pek ziyade mazhar-ı takdir olan “ak saçlı” Loyd Corc da adem-i muvaffakiyete uğradı; çünkü had-

⁵⁸ Charles Evans Hughes (1862 - 1948) Warren G. Harding’in 1920 başkanlık seçimlerini kazandıktan sonra, Hughes, Harding’in Dışişleri Bakanı olarak hizmet etme davetini kabul etti. Başkan Harding 1923’te ölmesine rağmen geçici kabinede aynı görevi 1925 yılında kadar ifa etti. Görev bitiminde avukatlık mesleğine dönen Hughes, 1930’dan 1941’e kadar Amerika Birleşik Devletleri’nin 11. Başyargıcı olarak görev yapan Amerikalı bir devlet adamı, politikacı ve hukukçuydu.

i zatında bu konferansı davet eden o idi. Loyd Corc'un siyasi muvaffakiyetinde bir iniştir başladı. Mümaileyhin Londra'daki siyasi muhassımları Cenova Konferansının sonunu beklemeden bile Loyd Corc'un aleyhine hücumla başladı. İş o raddeye geldiki uzun senelerden beri elde ettiği büyük siyasi tecrübesi onu manevra yapmaya mecbur kıldı. Düşmanlarına karşı taarruzu telkle tedafü' bir vaziyet aldı. Siyasi düşmanlarına bir cevap olarak bir ay sonra Lahey'de Bolşeviklersiz inakad edecek bir konferans fikrini meydana attı. Yalnız Rus mesailine münhasır olan bu konferansa Ruslar doğrudan doğruya iştirak etmeyeceklerdi. Bundan maada bu konferansa Amerikalıların dahi davet edilmesi karara alındı.

Ortada şüphe götürmez bir emr-i vaki' vardı: Dünyanın gizli kuvvetlerinden en büyüğü "istandard oyil kompani" ile itilaf etmelerine mani oldu. Böylece de Cenova konferansı destanına hitam verildi.

2.5 Lahey Konferansında Azerbaycan

(SAYFA 38)

Bu zamandan itibaren "istandard oil" ile "royal doğ" kampanyaları arasında mühlik bir "düello" başladı.

III

LAHEY KONFERANSINDA AZERBAYCAN

Canova konferansı neticesi olarak bitti ve tarihe geçti. (Loyd Corç) ile (Deterding) Bolşeviklere, almanlar da dâhil oldukları halde, Versay muahedesini imza eden büyük devletler tarafından tasdik edilecek vaad etmişlerdi; bu neticeye vasıl olmadıklarından mağlup oldular demektir. İngilizler ile Amerikalılar arasında mevcut olan mücadele Azerbaycan neftine malik olmak için başlanan hem siyasi ve hem de iktisadi safhalara dökülmüştü. Yüksek medeniyet sahibi garb devletlerinde, malum olduğu üzere, iktisadiyat ve siyaset daima sıkı bir rabıtada bulunurlar. Bunları birbirinden ayırmak pek Çetin bir meseledir; zira onlar biri diğerini ikmal eder ve el ele beraber yürürler; yahut da birini ötekinin altında mektum bir halde bulunur. Asri bir devletin temelini teşkil eden şeyin iktisadiyat Olduğu malumdur; daha doğrusu devlet teşkilinde asıl gaye iktisadiyatdır. Siyaset ise bu gayeye varmak için bir

vasıtaadır; birini ötekinin hikmetinde bulunur. Yani böyle bildikten sonra neft tröstlerinin amerika ...

SAYFA 39

... ve İngiltere hükümetlerinin milli siyasetleri üzerinde ne kadar büyük bir nüfuz icra etmekte olduklarını kolayca anlamak olur. Hakikatte bu iki şirket yukarıda mezkur İki büyük devlet milli servet ve iktisadiyatında pek mühim bir amil teşkil ederler.

Bundan maada onlar yalnız mensup oldukları hükümetlerin değil, diğer büyük ve küçük hükümetlerin de siyasetlerine icra-i nüfuz ederler. O halde bunlara hem tabi olmak ve hem de bu altın kuvvetlerine karşı gelmek nasıl mümkün olur? ! Öyle kuvvetler ki mali imkanları eski dünyanın büyük hükümetlerinin (mesela Almanya, Fransa ve İtalya) Bütçelerinden iki üç defa fazla gelir. İstedikleri yerde ve zamanda büyük devletlerden herhangi birinin hayatına müdahale ile bu devletin mali işlerini karmakarışık eder, bu ressedede buhranlar çıkarır ve neticede milyonlarca adamları fakir düşürürler. Ve bu suretle onlar bir ihtilal vücuda getirir ve arzu etmedikleri ve kendi menfaatlerine karşı gayr-i müsait bir siyaset takip eden herhangi bir hükümeti devirirler.

Binaenaleyh Bütün bu söylediklerimize istinaden, dünyada yalnız İngiltere ve Amerika olarak iki hukuki müstakil devlet mevcut olduğunu iddia edersek yanlış bir şey söylemiş olmayız. İşte şu iki kocaman “dev” bütün dünyayı kendi omuzları üzerinde taşımaya kadirler. Burada biz (hanri beranje)’nin⁵⁹ Fransız meclis ayanına vermiş olduğu bir rapordan (royal doç) Kuvveti karşısında gizli olarak duyduğu korkusunu zikr etmekten kendimizi men’ edemeyiz.

⁵⁹ Henry Berenger (1867 –1952) Fransız yazar, politikacı, diplomat. 1912’den 1945’e kadar Fransız Maliye ve Dışişleri komisyonunda bulundu. 1926-1927 Fransa’nın ABD büyükelçisi oldu. 1940 yılına kadar çeşitli görevlerde bulundu, bu tarihte emekli olup 1952 yılında öldü.

SAYFA 40

(Royal Doç) Başlı başına tam bir kuvvettir. O, bankacılık, bahriye, vesait, satış, sınaî ve istihsalî bir uzviyet olduğundan bundan sonra da kürre-i arzın hayati bütün noktaları üzerinde kendi şubelerini genişletir ve rabıtarını çoğaltabilir; çünkü o, yalnız başına yalnız başına muhterî ve hakim bir kuvvetin muntazam bütün vesile ve imkanlarına maliktir.

Evet büyük Britanya imparatorluğu'nun bütün dünya üzerinde tevessü ve inkişaf etmesi için azim ve muhib bir kuvvet!

“İstandard oyil “e gelince o da evvelkinden daha küçük bir kuvvet teşkil etmiyor. Bu şirket yalnız bütün dünya üzerinde mevcut olan nefti çıkarmak ve onu her tarafa götürmekle meşgul değil, belki aynı zamanda o, Amerika Cumhur-ı müttehidesinin ticari ve Bahrî kuvvetlerinin tam yarısına malik bulunur, dünyada mevcut büyük bankalardan birçoğu üzerinde icra-i nüfuz eyler ve onlar vasıtasıyla ticari manevralarına devam eder. Bundan maada bu şirket (piplin) İmalinde lazım olan çelik ve demir madenlerine, demir Yollarına ve diğer nakliye vesaiti ile mazota malik bulunur.

“istandard oyil” Amerika meclis ayanına istediği şahsı namzed gösterir ve onu aza olarak geçirir; nazırları hakikatte o tayin ve azl eder; yeni ve eski dünyada münteşir bir çok gazeteler onun mali nüfuzu altında bulunur. “istandard oyil” yalnız korkunç ve tehlikeli bir kuvvet olarak kalmaz; o belki de hükümet içerisinde bir hükümet...

SAYFA 41

... teşkil eder. Büyük cihan muharebesi esnasında o, bir çok memleketlerin iktisadi hayatında büyük ve esaslı tadilat icra etti. Bundan maada , dünyanın her noktasında hazır ve nazır bulunur ve oralarda gururla ve vaziyete hakim bir türde dolaşır; kendi istihsalâtını ve ticaretini yapar; kıymetleri tayin eder; umum dünya nefti ağırlığı ile kendisini has ettirir. (Betford)'un Foreign Covention'ı da “ dünyanın herhangi bir noktasında olursa petrol elde etmek için en küçük bir imkan görüldüğü taktirde Amerika Doları her ne bahaya olsa da oralarına gönderilmelidir” mealinde söylemiş olduğu vaziyetlerini icra ettirir.

İşte bu iki (tröst) Arzın bütün noktalarında birbirine karşı icra-i rekabet etmektedir; bundan zuhur edecek neticeye ise yakın istikbal gösterecektir. Azerbaycan nefti üzerinde olan rekabet bu umumi mücadelenin pek mühim bir safhasını işgal eder.

Genova’da “istandard oyil” mücadeleyi Fransızlarla Belçikalıların muavenetleri sayesinde kazandı. Fakat bunu unutmamalı ki İngilizler Genova’da mücadelenin yalnız siyasi kısmını gayb ettiler. Halbuki mücadelenin iktisadi kısmı yine ol ki hızıyla devam edip gidiyor. Diğer taraftan “Royal doğ” Amerika arazisi dahilinde (Genova konferansından biraz sonra) “istandard oyil”e has edilecek bir darbe indirecekti. Bu darbenin neden ibaret olduğu hakkında da kar’ilerimiz bazı malumat verebileceğimizi ümit ediyoruz.

SAYFA 42

Amerika yalnız iktisadi bir sahada İngiltere ile rekabet edebilir. Çünkü siyasi sahada İngiltere asırlarca devam eden bir ananeye maliktir. Bu devletin tarih-i siyasiini takip eden herkes bunun pek çevik bir şey olduğunu takdir eder. İngiltere en büyük ve muhteşem devrelerinde pek nadir olarak silaha sarılır ve muharebe eder. O ekseriya kendi muhasimîni siyasi ve diplomatik vesaite rücû ile urur ve bu suretle hemen daima maksuduna nail olur ve kendisine karşı koyulan meselenin halinden hiçbir zaman yüz döndürmez, Çünkü bir meseleyi hal etmek için bir usulün mevsuk gelmediğini görünce bekler, makamı gelince bir diğerine müracaat eder ve mutlaka bir çare-i hal bulur...

Yukarıda söylediğimiz vechile Amerikalılar mücadeleyi Fransızlar sayesinde kazandılar; demek ki İngilizlerin mağlubiyetine Sebep Fransızlar oldu. O halde İngilizlerin Amerika, Fransız ve Belçika cephesini yıkmak tarikiyle Azerbaycan neftine Malik olabilmeleri için Paris’te bir takım ve vesaite müracaat etmeleri icap ederdi. Bunun için de (loyd corç) Yalnız Cena konferansı esnasında Fransızlardan bir nevi intikam aldı ki o da (Rapollo) muahedesinin akdi idi. Bu hususta “royal doğ” İle “istandard oyil” şirketlerinin ahz etmiş oldukları vaziyeti bilmek pek meraklıdır:

Bitarafane ve nısâf ile düşünülecek olursa cihan harbii’ne kadar Fransa kendisine mahsus bir neft siyasetine malik değildi. Fransa’nın neft işlerine koyduğu kapital pek cüzi olduğundan bütün ticaret...

SAYFA 43

... pazarı (royal doç)’un elinde bulunuyordu. Yalnız geçirmiş olduğumuz harb-i umumi esnasında bu vaziyette bir kader-i tebdil vuku buldu. Bu ise “istandard oyil” kumpanyası lehine olarak bir parça tevazün verdi. Herkesin malumu olduğu üzere bu şirketin harb-i Umumi esnasında Fransa’ya yaptığı petrol ithalatı yalnız bu memleketin askeri ihtiyacatını Tatmin içindi. Bundan maada “istandard oyil” tavukların ve diğer makinelerin imaline dahi geniş bir surette iştirak etti ki bu cihetle Fransa rical-i devletinden bir kısmının hüsn-ü teveccühlerini kazandı ve Paris’in büyük sanayi ve fabrika erbabından bir çoğuyla münasebet peyda etti. Bütün bu faaliyetleri sayesinde o, sulhü müteakip Fransa’da kendi ticari vaziyetini tahkim etmek için zemin hazırladı; mamafih harb bittikten sonra bile Fransız hükümeti royal doç şirketini iltizam etmekte devam etti ise yalnız iş içerisinde bulunan daireler, “istandard oyil” kompanisinin Artık Fransa’da “royal doç” Şirketi için pek ciddi bir tehlike teşkil etmekte olduğunu anladılar. Bu zihniyet neticesidir ki 1920 senesinde Paris’te pek marûf erkan-ı harb cenerallerinden ceneral Cassouin’in riyaseti “Fransa-Amerika istandard kompani””sini teşkil etti. 1921 senesinde ise Paris (Betford)’un vürudıyla şeref-yab oldu. Mümaileyh bütün Avrupa’da en büyük ticari bankalardan ma’dûd olan “Bank dö frans” ile bir ittifak yaptı. Diğer taraftan Fransız Frankının düşmemesi hakkında (rokkeller)’in ne büyük bir tesiri olduğunu herkes bilir; rokkeller ...

SAYFA 44

... “istandard oyil” şirketinin en büyük aksiyonlarından biridir; işte bu sebepten dolayı da “istandard oyil”’in Paris’teki vaziyeti daha ziyade kuvvetlendi.

Bütün bir serd ettiklerimizde “royal doç”un Paris ile Brüksel’de büsbütün taraftarsız kaldığı da düşünülmesin. Malum olduğu üzere cihan-ı maliye sâhirlerinden birisi yaşamaktadır. Bu şahıs aslen Frankfurthlu ve zahirde pek miskin görünen bir yahudidir. Bu Yahudi Katolik Fransasında pek büyük siyasi ve mali bir rol oynamaktadır. (Poankare” dahil olduğu halde bütün Nazırlar onunla görüşür maslahat ve meşveret ederler. Bu Yahudi (roçild)’dir. “Royal doç” İle iktisadi bir ittifak da bulunan roçild, aynı zamanda bu şirketin bankacısıydı. Diğer taraftan Fransızlar İngiliz İngilizlerle “San Remo” muahedesiyle de merbut bulunuyorlardı.

(Nisan 1920)'de “ konvansiyon” İngilizlerle Fransızları petrol işleri hakkında birbirine bağlıyor ve onları birlikte çalışmaya mecbur kılıyordu. Emir faysal'ın Suriye'de bulunduğu bu devirlerde Fransa'nın oradaki vaziyeti o kadar da iyi değildi. Emir faysal ise mevkiini İngiliz İngiliz parasıyla tutuyordu. Yalnız “San Remo” muahedesiyledir ki Fransızlar fiili olarak Suriye'ye tesâhub ettiler. Fransızlar bu muahedeyi yapmasa idiler İngilizlerin onlara karşı Suriye'de bir çok müşkilat çıkaracakları muhtemeldi. “San Remo” Konferansı esnasında (Kurzon) ...

SAYFA 45

... Fransızlara açıktan açığa söyledi ki: “Royal Doç” ile itilaf yaptığınız takdirde Suriye'ye sahip olacaksınız...

Milran⁶⁰ (O vakit başvekil idi) buna razı oldu ve maruf “San Remo “ Muahedesi de bu suretle imzalandı. Orada yalnız Musul petrolünden bahs Olunmuyordu; Azerbaycan ve Şimali Kafkasya petroline aid hususî bir madde dahi mevcut idi. Bunun neticesinde Fransızlar Musul ve Azerbaycan petrolü hakkında olan müddealarını azalttılar. Buna mukabil İngilizler Fransızlara karşı bir cemile olmak üzere Suriye'deki milli cereyanlara maddi muavenetlerini kestiler. Yalnız bu vakadan sonra idi ki ceneral (Goru)⁶¹ muzaffer olarak Suriye'ye girdi. Ve orada Fransız nüfuzunu tahkim edebildi. Şimdi ise Azerbaycan petrolünü elde etmek için kendilerine bir mania teşkil eden

⁶⁰ Alexandre Millerand (1856-1943) Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı yapmış Fransız siyasetçi. 1. Dünya savaşı sırasında Fransa savaş bakanı.

⁶¹ Henri Joseph Etienne Gouraud (1867 - 1946), Fransız asker. Mayıs 1915'te yönetimindeki 10. tümenle Çanakkale Savaşı'na katılmış. Haziran 1915'te Birinci Kerevizdere Muharebesi ve Zığındere Muharebesi sırasında sağ kolu kopmuş, iki bacağı da kırılmıştır. Tekrar askeri hizmete geri dönen Gouraud, Fas ve Avrupa'da çeşitli görevlerde bulundu. Birinci dünya savaşı bitiminde Suriye'de bulunan Fransız kuvvetlerini komuta etti. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Fransa'nın Ortadoğu temsilcisi olarak Suriye'ye yüksek komiser olarak atandı. Gouraud 1919 ile 1923 yılları arasında görev yaptığı Suriye'de en yüksek rütbeli asker olarak Türk-Fransız Cephesi'nde Fransız birliklerinin komutanlığını da yaptı. Oraya Fransız hükûmeti tarafından, 1916 Sykes-Picot Anlaşması'nın uygulanmasını takiben, Fransa ve İngiltere arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun işgalinden kalan toprakların bölünmesi için gönderilmiştir. 20 Ocak-10 Şubat 1920 tarihleri arasında Gouraud'un askerleri Fransız-Türk Savaşı'nda

“istandard oyil” Şirketi’ni ne suretle tecrit edebilmek için İngilizlerin en büyük zekaları ne düşünüyorlardı? Bunu bilmek icap eder:

Evvla kayd edelim ki bu “ zeka” şel transportunun reisi sir Markus Samuel⁶², İngiliz ve İran grubunun reisi lord Govdrray,⁶³ royal doç Müdürü deterding, İngiltere hariciye nazırı ve Rusya’nın mühlik düşmanı ve parçalanması taraftarı lord kurzon, birmingham Darülfununu profesörü sir con gadman⁶⁴ gibi zevat’tan ibaretti. Bütün dünyada petrol işleri hakkında birinci salahiyyet ...

SAYFA 46

... ve malumat sahibi olan (gadman) gibi profesörlerin bilgisi lord kurzon gibi diplomatların mahareti; ticari veyahut mali hususlarda şel ve royal doç müdürlerinin tecrübeleri - İşte bunlardı ki gecenin karanlığında ve tam bir sükût içerisinde hariciye nazaretinin Azerbaycan petrolü hususunda plan hazırlıyorlardı. İşte cihan devletleri arasında birinci derece kuvvet ve azamet sahibi bir devletin başında duran bu zevat tarafından kaleme alınan bir plan ...

kendi kuvvetlerini desteklemek için kuzeye taşındı. Gouraud Fransız askerlerinin Suriye’ye geri çekilmesine yol açan Maraş Muharebesi’nde Türk Milli Kuvvetlerinin ayaklanmasının bastırılmasını yönetti. Gouraud, 23 Temmuz 1920 tarihinde Meyselun Savaşı’nda Kral Faysal’ın kısa ömürlü monarşisini yok etmiş Fransız kuvvetlerinin komutanıydı. Şam’ın işgali ile Büyük Suriye Devrimi güçlerini yendi ve Suriye Fransız Mandası kuruldu. Gouraud, Suriye ve Lübnan’daki Fransız Yüksek Komiseri olarak sömürge yönetiminin etkin başkanı oldu.

⁶² Marcus Samuel, 1853-1927, Uzakdoğu ve Hindistan gibi bölgelerden deniz kabuğu (Shell) getirmekle iştigal eden fakat daha sonra Royal Dutch şirketiyle birleşerek günümüz petrol devi Shell haline gelecek olan şirketin kurucusudur. Detaylı okuma için Yergin, Daniel Petrol, Para Gücün epik hikayesi, Simon & Schuster press. New York 1991, s. 63–70, 114–116

⁶³ Weetman Dickinson Pearson, 1. Cowdrey Kontu (1856-1927) 1894 yılından 1910 yılına kadar bu Weetman Dickinson, 1910-1917 arası Lord Cowdry olarak anılan İngiliz mühendis, Petrol endüstrisi uzmanı.

⁶⁴ John Cadman, 1. Baron Cadman (1877 –1941) İngiliz Maden mühendisi, Petrol uzmanı. Birmingham üniversitesi bünyesinde Petrol Mühendisliği kavramını kullandı ve petrol teknolojileri bölüm başkanı olarak görev yaptı. Daha sonra İran petrolünün hak sahibi olan Anglo-Persian Oil Company isimli şirketin yönetim kurulu başkanlığını yaptı ve 1941 yılında öldü.

İlahi konferansından alınan neticelere geçmeden evvel mühim bir vakayı zikretmeliyiz: Genova konferansı ile Lahey konferansı arasında, Haziran'ın 1'inde Fransa hükümeti İngiltere'ye Azerbaycan nefti hakkında bir nota verdi. Bu notanın misali (bartu)'nun Genova'da iltizam ettiği nokta-ı Nazarların hülâsasından başka bir şey değildi. Aynı Haziran'ın 10'unda İngiltere Hükümeti'nin bu notaya olan cevabı geldi. Orada Fransız Hükümeti'nin notası acı bir lisan ile Tenkit ediliyordu: mülkiyet-i şahsiyye geldik de Fransız hükümeti iddia etmektedir ki ecnebi malikleri kendi mülklerinin iade edilmesini talep edebilirler. Haşmetli İngiltere Kral hükümeti ise bu nokta-i nazarı kabul edemez. Her hükümet ne cinsten olursa hususi bir mülkü adilane bir tazminat mukabilinde sahibinden alabilir. İşte bu türlü emlakı eski maliklere iade etmek yahut da mukabilinde bir tazminat vermek salahiyeti yalnız Sovyet Hükümetine aittir.”

İşte Genova konferansı ile Lahey konferansını yek diğerinden ayıran...

SAYFA 47

... müddet esnasındaki halet-i ruhiye ! Bu notanın mealinden pek aşıkâr görölüyordu ki İngiliz İngilizler hâlâ uzun müddetli icare fikrinden vazgeçmemişlerdi.

Genova konferansı arifesinde bütün Avrupa'da büyük bir bıkkınlık hüküm sürüyordu Ve bu konferanstan bir çok şeyler bekleniyor idi.Loyd Corç o zamanlarda hem Avrupa hem de Amerika'da büyük bir hüsn-ü şöhrete malikti; çünkü herkes öyle zan ediyordu ki o Bolşeviklerle müşterek bir lisan bularak onsuzda karmakarışık bir halde bulunan Avrupa'yı harpten evvelki istikrarına ircâ' edebilecekti.

Halbuki Lahey konferansı'nın küşadı arefesinde vaziyet-i umumiye bambaşka bir şekilde idi; bu konferansa itimat gümân-ı mefkûd idi. Kara bir bedbinlik yalnız gazete karilerinin zihinlerini değil hatta konferansın resmi dairelerini bile kaplamıştı. Umumen zan Olun bulunduğuna göre iklim insanların halet-i ruhiyesi üzerinde muayyen bir rol oynar. Genova servi palmiye ağaçları, çiçekler ve İtalya'nın göz kamaştırıcı ışıkları “Dramatic Personaj”lar üzerinde tesir icra ediyordu. Her nedense oradaki insanlar şen ve güler yüzlü bulunuyorlar; ahali akşamları geç vakte kadar köşkerin taraçalarında oturuyor, eskiden payitaht olan Genova şehri de şenlik ve ziyafet içerisinde bulunuyor ve tarihi günlerle gururlanıyorlardı.

SAYFA 48

Lahey’de ise manzara büsbütün başkaydı Hollanda’nın şu küçük fakat pek güzel şehri bu tarihi günlerde sıkıntılı bir hassasiyet ve sükuta dalmış gözüküyordu. Akşamları sokaklarda pek nadir olarak bir kimseye tesadüf olunur ve herkes otellere ve evlere kapanmış bulunuyordu. İhtimal bu sükût ve sıkıntıya Hollanda’nın o sisli ve tutkun ikliminin tesiri vardı. İhtimalde o, büyük ve maruf diplomatlar kendisini ziyaret etmediklerini küskün bulunuyordu. Yahut da o kendi surları içerisinde büyük ve siyasi bir ahitnamenin imza edilmeyeceğini evvelceden hissediyordu hayret ! Acaba konferans niçin Hollanda’da davet edildi? Bu hal bir tesadüf eseri miydi, yoksa burada bir şer mi vardı? Bu nükteleri tarih elbette keşf edecektir; fakat biz yalnız bir vakayı biliyoruz: deterding Her ne kadar haşmetli İngiltere ve kralından (ser) ünvanı almıştıysa da yine Hollandalı idi ve bununla iftihar ediyordu.

Şimdi geçelim konferansa:

Doğrusunu söylersek bu konferansa gelenler diplomasi ilminde pek az meşhur olan zevattan mürekkeb idi. Hakikatte ise orada ne (Loyd Corç)’a ne (Bartuya) , ne (Rataneu)ya, ne (Çiçerin) ve ne de bunların emsal ne tesadüf olunuyordu. Gürcülerle Azerbaycanlılar diğerlerinden geri kalmamış, oraya kendi taraflarından hafif bataryalar göndermişlerdi; Yani kendilerini ikinci° diplomatlar sırasında ad olunacak zevat temsil ediyordu. Fakat buna mukabil neft krallarının...

SAYFA 49

... kâffesi burada hazır idi.

Bundan evvelki makalemizde söylediğimiz gibi Genova konferansında ibtidaları konferansın asıl maksadı (yani Azerbaycan neft imtiyazları) Gizli tutulmakta idi. Bunu da biliyoruz ki Genova konferansı neft yüzünden büyük patırtılar, gürültüler, ve hatta iskandal ile bitmişti. Hâlbuki Lahey konferansının yalnız Bakü nefti ile meşgul olacağı evvelce de herkese bildirilmiş idi.

İlahi konferansı müzakeratına 1922 senesi 15 Haziran’da başladı. Aynı günde de oraya, Genova konferansı esnasında teşkil etmiş bulunan Fransız Belçika neft Sendikası’nın mümessilleri gelerek kendilerini Fransa-Belçika mütehasıslarının emirleri altında ilan ettiler. Birinci on gün zarfında konferans müzakeratı pek sükut ve

sükunet içerisinde cereyan etti. fakat Haziran'ın 26'sında gümbürtü başladı ve Lahey'e bu "Persona grata"nın gelmesi herkeste büyük bir heyecan tevlid etti. İşte bu birinci diplomat Sovyet hükümeti mümessili bulunan (Maksim Maksimoviç Litvinof)'dan başkası değildi. Bu diplomatın birinci hareketi Rusya'nın paraya şiddetle ihtiyacı olduğunu ortaya sürerek kendilerine her şeyden evvel kredi suretiyle muayyen bir meblağ tayin edilmeyince hiçbir müzakerata girişmeyeceklerini söylemek oldu. Bundan maada şu teminat verilmedikçe Rusya ne eyn ki yalnız kapitalistlere hiçbir imtiyaz vermeyecek hatta eski maliklere olacak her türlü tazminat veyahut iade-i emvalden bahs etmeyecektir; bu teminat olmadan sovyetler için...

SAYFA 50

... müzakerata başlamak kabil olmayacaktı. Litvinof'un bu beyanat doğrusu bu blöfü bütün dünya matbuatında ve efkar-ı umumiyesinde Sovyetlere karşı büyük bir adem-i memnuniyet hissi uyandırdı. Hatta resmi dairelerde Sovyetlerle katt-ı münasebet ederek bu mecraya bir nihayet vermek fikri bile uyandı. Bu halet-i ruhiye İse Sovyet delegasyonu üzerine pek fena tesir icra ettiğinden onlar arkaya doğru ricat etmeye başladılar. Halbuki bu devirlerde Rusya'da büyük bir açlık hüküm sürmekte idi. Mamafih rus mümessilleri para almak hususunda besledikleri ümitlerini hiçbir suretle gayb etmek istemiyorlardı bu Sa'ikle idi ki Temmuz'un yedisinde (Litvinof) İngiliz Murahhasının riyaseti altında teşkil eden ve ilahi konferansının en mühim bürolarından birini teşkil eden mülkiyet-i şahsî İkinci komisyonunun içtimalarından birinde Sovyet Hükümeti'nin hangi şerait dahilinde hususi kapitalistlere imtiyaz verebileceği hakkında beyanatta bulunarak sonradan üzerinde müzakerata girişilebilecek bir arazi cetveli neşr itdi. Bu cetvel Azerbaycan'da, Şimali Kafkasya'da ve Türkistan'da işlenmekte ve işlenmemekte olan arazi kıtalarını irâe ediyordu. Yalnız bu beyanatta Sovyet Hükümeti'nin eski maliklere imtiyaz verip vermeyeceği hakkında bir kelime bile söylenmiyordu, çünkü bu suretle Sovyet hükümeti kendisini tamamıyla serbest bırakıyordu. Hatta o Şimali Kafkasya'da ve hususi ile Azerbaycan'da hiçbir zaman petrol işleriyle alakadar olmayan şahısların bile petrol imtiyazlar alabileceklerini pek açık surette ilan ediyordu; binaaleyh bir ecnebi Sovyet...

SAYFA 51

... hükümetinden imtiyaz talebinde bulunursa o zamanda şu adamlar müzakerata girilecek ve cetvel de gösterilen araziden kendisine bir parça verilecekti.

Litvinof'un beyanatına göre eğer iki talep aynı zamanda ve aynı şartlarla imtiyaz talebinde bulunsalar o zaman şüphesiz ki tecrübesi ve hususi hakkı nazara alınarak eski malik tercih olunacaktı. Ve yine muhakkak ki Moskova taliplerin imtiyaz almalarına ait hususi bir plan tertip etmiyordu. Fakat yalnız her talep müstakil ve ayrı olarak Moskova'da tetkik edilecek ve bu imtiyazın verilip verilmemesinde bir fayda olup olmadığı nazara alınacaktı.

Şüphesiz Bolşeviklerin ortaya attıkları teklif kimseyi memnun etmedi. Yalnız Fransızlarla Belçikalılar değil, hatta İngilizler dahi bu teklife karşı gittiler. Hakikaten de Sovyet hükümeti müspet olarak hiçbir şeyi teklif etmiyordu. Bilakis Bolşevikler bu teklifleri ile neft işlerine belli başlı bir karışıklık sokuyorlardı. Şüphesiz Bolşevikler tarafından bu bir manevra idi ve bununla onlar İngilizlerle Amerikalıların münasebatını bozmak istiyorlardı. Fakat burası malum bir şey idi ki Bolşevikler ortaya böyle bir teklif atmakla Amerikalılar, daha doğrusu, istandard oyul ile filört yapmak istediler. Haddizatında bu tehlikeli bir oyundu. Gelecekte göreceğimiz gibi onlar bu suretle müttefikleri ittihadı sevk ettiler. Nitekim Temmuz'un 12'sinde beynelmilel konferansta hiç beklenilmeyen...

SAYFA 52

... daha doğrusu hiç ümit edilmeyen bir tahvil görüldü. İngiliz delegasyonu reisi (ser filip lloyd riyam)⁶⁵ aynı zamanda reisi bulunduğu mülkiyet-i hususiye komisyonunda nagehanî bir surette beyanatta bulunarak “ burada aşıkardır ki müsadere edilmiş emlak karşılık olarak Sovyet Hükümeti'nin hali hazırda yapabileceği yegane hakiki bir tazminat vermesi o da her defa mümkün olduğu halde mevzu-ı bahs mülkün iadesinden ibarettir. Bizim buraya gelmekten maksadımız işte

⁶⁵ Philip Lloyd Greame (1884-1972) 1924 yılına kadar bu isimle bilinen ve sonrasında tevdi edilen nişan ve makamlarla Philip Cunliffe-Lister, 1. Swinton Lordu olan Gerame 1920'lerden 1950'lere kadar muhafazakar partide siyaset yapan Greame 1955 yılında siyaseti bıraktı ve 1972 yılında öldü.

iade edilecek şeylerin nelerden ibaret olduğunu anlamaktır” dedi. Karîlerimize malum olduğu üzere bundan bir ay evvel İngilizler mülkiyet-i şahsiyetin iadesi hakkında bir kelime bile işitmek istemiyorlardı. Halbuki Temmuz’un 12’sinde haşmetli İngiltere kralı murahhası hiç beklenilmediği halde hususi malikleri memnun edecek yegane şeyin eski emlakın sahiplerine iade edilmesinden ibaret olduğu mealinde beyanatta bulunuyor ve bu iade keyfiyetinin de “ yalnız mümkün hallerde yapılması” hususunda dahi küçük bir kayd ilave ediyordu.

Acaba bu değişimin sebepleri neydi? (Kok)⁶⁶’un Petrol Tröstleri ve İngiliz Amerika münasebetleri ünvanlı pek enteresan eserinde yazıyordu ki ‘Şunu da nazar-ı dikkate almalıdır ki Sovyetlerle ‘Şel’ kumpanyası arasında yapıldığı

SAYFA 53

... Teklifi üzerine Fransız Belçika Sendikası’na tahvil etti ki bu sendikanın gayesi Kafkasya petrol sanayinde Fransız Belçika manafiini müdafaa etmek idi bu sendika kendi mümessillerini Lahey’e gönderdi ve gayr-ı resmî Diğer mümessilleri ile müzakeratda bulundu. Bizim tasavvur ettiğimize göre hakiki Lahey konferansı işte bunlardan ibaret idi.”

İşte bütün bu mülahazalara istinaden müellif İngiliz delegasyonu şefinin yapmış olduğu beyanatın iktisadi müzakeratdan mülhem olduğunu iddia ediyor ki biz mümaileyhin şu nokta-i nazarına iştirak etmemekte kendimizi haklı görürüz çünkü bizce burada sırf siyasi bir amil icra-i tesir ediyordu.

Şüphesiz diplomasını arka cihatlerinde bir takım şeyler zuhur edebilirdi. Meselen: Evvela İngilizlerin vaziyeti şarkta, husus ile Türkiye’de ve Mısır’da iyi değildi. Saniyen İran üzerindeki vaziyet fenalaştı. Bundan maada Genova konferansı esnasında loyd corç müttefiklerin cephesine mühlik bir darbe indirmişti. Ve bu yüzden bu ittifak yıkılmak arifesinde idi.

⁶⁶ Sidney Russell Cooke – Davenport E.H., The Oil Trusts And Anglo-Amerikan Relations, Macmillan Co., New York 1924

Sonradan Fransızlar İngiliz hariciye nazaretinin arzu ettiği vech ile her daim olduğu gibi İngiliz siyaseti arkasınca gitmesi ve Amerikalıların Avrupa mesailinden tesviyesinde olan nüfuzlarının artması dahi bu amiller meyanında idi. Konferanstan sonra loyd corcun nüfuz ve itibarı müttehadiyen düşüyor ve lord kurzonunki ise artıyordu.

SAYFA 54

Rusya'daki açlık sebebiyle Sovyet usul-i idaresinin mütezellil olması ve lord kurzonun Rus meselesinin hallinde mutlaka Fransızlar dahi kendisi ile beraber bulundurmak istemesi de hesaba dahil edilmelidir.

İşte bütün bu yukarıda bahs ettiklerimiz lord kurzonu bir manevra yaparak Fransız ve Belçikalılara karşı büyük bir güzeşte bulunmaya mecbur etti. Bu siyasi büyük bir manevraydı.

Bununla Lahey konferansının Birinci devresi nihayet buluyor. Şimdi de ikinci devreye geçelim. Yalnız bu ikinci devreye geçmeden evvel biz ufacık bir hesap yapmak isterdik:

Lahey konferansı küşadı günlerinde (royter) acentesi müdürlerinden mösyö amet (Amet) Londra'da bulunan Azerbaycan siyasi mümessili nezdine gelerek bir mülakat istemiş. Mümessil efendi mösyö "Amet"e verdiği mülakatta hiçbir zaman gelecek milli Azerbaycan hükümetleri Azerbaycan milli servetinin Bu suretle garet edilmesine razı olmayacağını kati bir lisanla söylemiş ve acente vasıtasıyla bütün hükümetlere ayan ve beyan etmişti. Diğer taraftan Paris'te mukim Azerbaycan heyet-i murahhasası dahi kendi tarafından aynı günlerde ve aynı mealde Lahey konferansına bir memorandum takdim etmişti...

3

Deterding Lahey'de her nasıl olsa Sovyetlerle itilaf etmeyi düşündü ise de Litvinof'un 7 Haziran'da etmiş olduğu teklif karşısında...

SAYFA 55

... aciz kaldı. Şu teklif onu dahi hırpalıyordu. Çünkü bu teklifi ile Sovyet hükümeti imtiyaz vereceği adamları intihap etmekte kendisinin tamamıyla serbest kalmak istediğini aşikar surette anlatıyordu. Demek Sovyet hükümeti bu arzusuna nail olduğu taktirde imtiyaz alan adamlar royal Doç İle birer rakip kesileceklerdi. Bundan dolayı da bu teklif İngiliz menafii için müthiş bir tehlike di. Buna göre de İngiliz murahhası Eski nokta-i nazarını değiştir 12 Haziran'da hususi emlakın eski sahiplerine iade edilmesi mealinde beyanda bulundu. İngiliz siyasetinin Bolşeviklere karşı olan şu nagehanî Değişmesi doğrusu onları pek çok korkuttu kremlin bir çok heyecan gösterdi ve kendisini şaşırdı; çünkü bu vakte kadar Bolşevikler pek iyi biliyorlardı ki İngilizler onların lehine değillerse de aleyhlerine de değillerdir ve İngiltere'nin Lehistan Sovyet muharebesi esnasında Bolşevikler lehine olarak vuku bulan müdahalesi herkesin hatırlındadır o zaman Bolşevikler darbeyi tam kafalarından yemişler ve mareşal Pilsudski'nin⁶⁷ orduları muzafferane yürüyüşle Moskova'ya doğru hareket ediyordu. İşte herkes dakikadan dakikaya Bolşevik usul-i idaresinin çökmesini bekliyordu fakat birden bire Bolşevikler lehine olarak bir mucize vuku buldu. Lord kurzon Lehistan'a ultimatom gönderdi. Bununla muzaffer Lehistan ordularının geçmeleri mani olunan (kurzon hattı) çizilmiş olunuyordu; bu suretle Bolşevikler kurtulmuş oldular.

SAYFA 56

Genova konferansı esnasında İngilizler uzun müddetli icare prensibini müdafaa ederek Bolşeviklerle ihtilafa girişmeye düşündüler. Genova'da onları müdafaa eden İngilizler bu defa Lahey'de çevirmişler ve hususi emlakın eski sahiplerine iade edilmesi prensibini müdafaa etmekle Fransız ve Belçikalılar ile İttihata girişmiş bulunuyorlardı. Bolşevikler de kendi taraflarından hata işlemiş olduklarını çabucak anladılar ve İngilizlerin hayati mesaili ile oynamanın Ne mühlik

⁶⁷ Jozef Klemens Pilsudski, (1867-1935) Polonya Cumhuriyeti'nin ilk devlet başkanı (1918-1922). İki savaş arası dönemde (1918-1939) Polonya ve Avrupa siyaset sahnesindeki en önemli kişilerden birisi olmuştur. Polonya'nın, 1795'ten 1918'e kadar devam etmiş Avusturya, Rusya ve Prusya arasındaki paylaşımına son vererek ülkenin tekrar bağımsızlığını kazanmasını sağlayan ulusal babası olarak görülüyor. Hatırası Polonya'da bir kişi kültü haline gelmiştir.

bir oyun olduğunu derk ettiler. Binanın aleyh aldıkları vaziyeti değişerek İngilizlerle büyük mikyasa gúzeşte gittiler ve Genova'da ortaya attıkları fikirlere tekrar rücu etmek istediler. İşte bu fikir tahavvülünü doğrudan doğruya gösterecek bir işare olarak temmuz'un 18'inde Lahey' de bulunan "deyli telegraf"⁶⁸ muhabiri absorption monopole formülü üzerinde Litvinof'un ilhamı ile kendi gazetesine şu telgrafi gönderiyordu: Sovyet hükümeti namından konuşmaya mezun bir zat, Sovyetlerin muhtelif petrol sahiplerine iade edeceği yerde, her nevi muamelatı icra edecek iktidarında bulunacak bir şirket-i umumiye teşkil etmek niyetinde olduklarını söylemektedir. Bütün petrol arzısı üzerinde istihsal kontratosunu elde edecek olan petrol şirketi bu arazi üzerinde hak-ı meşruları bulunan eşhası dahi memnun etmekle muvazzaf olacaktır.

İşte biz bu telgraftan Bolşeviklerin imtiyazlar hakkındaki siyasetlerinin...

SAYFA 57

... ne şekil aldığını görmekteyiz. Sovyet hükümeti sayısız surette bulunan kapitalistlerle itilaf'a girişmekte kaçıyordu. Diğer taraftan o yalnız bir tane ecnebi kapitaliste İmtiyaz vermekte muhalif değildi; çünkü bu takdirde bu kapitalist eski maliklerin arazisini kendi imtiyazı dahilini almış bulunduğundan Bu sondakileri razı edebilecekti. Eğer Sovyetlerin bu teklifi Lahey'de kabul edilmiş bulursa idi o zaman muhakkaktı ki bu kapitalist yalnız "royal doğ" olabilecekti. Bu suretle Deterding bu imtiyaz içerisine kendisinin inkılaba kadar malik olduğu arazinin olduğu gibi, diğer hususi eşhasa ait araziye dahi uzun müddet bir icare usulüyle alabilecekti. İngiliz Hollanda şirketi eski maliklere, ya mallarının kıymetini tediye etmekle bir müsalaha yapacak yahut da bu malikler yeni yapılan işte bir ruhsat sahibi olabileceklerdi.

Bolşevikler 7 Temmuz tekliflerini ortadan kaldırmakla tekrar Deterding'in Teveccühünü kazanmış oldular. Kendi tarafından "royal doğ" Şöyle bir imtiyazın

⁶⁸ The Daily Telegraph : Birleşik Krallık'ta yayımlanan günlük gazete. Daily Telegraph, 1855 yılında Albay Arthur B. Sleight (1821-1869) tarafından kuruldu. Gazete ile ilgili yapılan kamuoyu araştırmalarında Daily Telegraph okuyucularının % 61'nin Muhafazakâr Partiyi desteklediği sonucuna ulaşılmıştır.

mev'ud Sahibi olmak suretiyle Fransız Belçika sendikasını memnun etmek maksadıyla onlarla münasebata girişmeye şitab etti. Çünkü Genova'da alınan dersler oldukça ibret-âver idi. Deterding fransız ve Belçikalıları Moskova ile itilaf ettirmeye gayret ediyordu. Çünkü o, Fransız ve Belçikalılarla büyük güzeşlerde Bulunmak suretiyle Azerbaycan petrolünün İstihsalinde iştirak ettirmeye muvaffak olsaydı o zaman "istandard oyil" şirketini büsbütün tecrit edecek...

SAYFA 58

... ve taraftarsız bırakacaktı. "Royal Doç" için bu neticeye dest-res olmak o kadar da müşkil gözükmüyordu. Lahey'de de 1 Aralık böyle bir itilafın vaki bulacağı hemen muhakkak gibi görünüyordu; bu takdirde İngiliz Fransız Belçikalılardan ibaret bir üçler ittifaki bütün Kafkasya petrolünü Eline alacaktı bu ise İngilizlerin bir muvaffakiyeti Demekti; zira onlar pek kuvvetli ve kapitalist bir devlet olmaları münasebetiyle fiilen Azerbaycan petrol şurutunu Elllerinde tutabilecekler de. Bundan böyle olmasına diğer bir çok amiller dahi yardım edecekti ! Evvelen Fransız ve Belçikalılar serbest kapitale malik olmadıklarından oynayacakları rol pek ehemmiyetsiz olacaktı; ve saniyen petrol istihsalinde lazım olan materyaller- alât ve saire-İngiltere'de imal edilmekteydi. İngilizler için, bu nokta-i nazardan zayıf bir halde bulunan Fransızlarla itilaf hasıl etmek "istandard oyil" ile itilaf yapmaktan daha elverişliydi. "Royal Doç" hiç bir vech ile Azerbaycan petrolü hakkında "istandard oyil" ile itiraf etmek istemiyor ve bu petrolü amerikalıların yan bakışlarından kıskanç bir surette muhafaza etmek istiyordu. Deterding fransız-Belçika sendikasına royal doç konsorsiyumuna iştirak etmelerini teklif ettiği zaman Fransızlar tereddüt etmeye başladılar ki onların bu teklifi kabul etmekte o kadar da Çetinlik göstermeyecekleri anlaşılıyordu.

Fransız ve Belçikalılar birkaç gün kararsızlık içerisinde geçirdiler. Şüphesiz bu teklif aldatıcıydı. Fakat diğer taraftan onlar mali nüfuzu altında bulundukları Amerika Hükümeti'nin muğber olmasından...

SAYFA 59

... korkuyorlardı. Amerika hükümeti, Lahey müzakeratına resmen iştirak etmiyor ise de onları kemal-i dikkatle takib ediyor ve Vaşington ile Lahey arasında sıkı bir rabıta tesis eylemişti.

Fakat burası da muhakkaktı ki Moskova kredi almaktan büsbütün ümidi kesmiş olsa bile ancak müzakereata girişmek yahut da onları idame ettirmek için lazım gelen güzeştlere gidecekti. Litvinof ne olursa olsun Moskova'ya elinde imzalanmış bir mukavele olduğu halde dönmek istiyordu. Çünkü bu itilaf her şeyden evvel memleket dahilinde Sovyet usulünde Tahkim ve saniyen de onların harcadığı prestijlerini kaldırmak için lazım idi; ve belki gelecekte bu sayede Avrupa ve Amerika'da kredi bile bulacaklardı. Buna binayen Temmuz'un 19'unda Litvinof her türlü güzeştlere gitmeye hazır olduğunu ve bu hususta Hükümetine telgraf çektiğini konferansa beyan ile üç günlük bir mühlet istedi. Konferansı teşkil eden devletlerin murahhasları buna karşı hiçbir itirazda bulunarak rıza gösterdiler. Fakat hiç de beklenilmeyen bir şey vuku buldu : Temmuz'un 20'sinde Moskova'nın cevabını beklemeden mülkiyet-i Şahsiyet ikinci komisyonunun teklifine göre umumi cs, şüphesiz Sovyet murahhaslarının iştiraki olmadan, konferansın nihayet bulunduğunu ilan etti.

Acaba ne oldu? Yalnız fevkalade bir halk vakayı konferansın böyle nagehanî ve garib bir surette kapanmasını tasvip ettirebilirdi. İhtimal Lahey konferansının son perdesi bu sırrı izah edebilir.

SAYFA 60

Bu esnada konferans böyle bir karar neşr etti : “ konferans, kendisinde temsil edilmiş bulunan hükümetlerin nazar-ı dikkate atıdaki şu arzuyu Vaz eder. Bütün hükümetler, ecnebi şubelerine ait olup sahiplerinin yahut da imtiyazcılarının rızası olmadan 1917 senesi 1 teşrin-i saniden itibaren müsadere edilmiş olan mal ve mülklerin kendi tebaaları tarafından satın alınmasına hiçbir nev' ile muavenette bulunmamalıdır. Bu şartla ki aynı tavsiye Lahey konferansı'nda temsil edilmiş hükümetler tarafından orada temsil edilmemiş hükümetlere dahi tebliğ edilen ve bu hususta alınacak bütün kararlarda şu hükümetlerle birlikte alınsın.”

Bu kararın muhteviyatı “royal doğ”un Kafkasya ve hususiyle Azerbaycan petrolünü monopol surette edinmek hayaline bir hücum idi. Belçika murahhası herkesin

işitceği bir surette Amerika Hükümeti'nin bu kararını tamamıyla tasvip etmekte olduğunu söylemeye kendisinin mezun olduğunu beyan etti. Amerika'nın şu hareketi acaba ne ile izah edilebilir? Bu hükümet Lahey konferansı müzakeratına hiçbir surette iştirak etmiyordu. Lahey konferansı'nın kapanacağı bir sırada Amerikalıların böyle beyanatta bulunmalarını acaba ne icat ettirdi. Böyle bir tarz-ı hareket diplomatik konferanslar tarihinde görülmemiş bir şeydi.

şüphesiz diplomasi kulisleri arkasında bir takım mühim şeyler vuku bulmuştu. Lahey konferansında Belçika'yı temsil eden Mösyö (gutie) konferansın devam ettiği müddet esnasında hemen bila fasıla Amerikanın Hollanda sefiri ile sıkı münasebatta bulunuyordu ve umunun kanaatine...

SAYFA 61

... göre bu maruf kararın müellifi tam da şu mösyö (gutie) idi. Gazeteciler çok müthiş ve fena lisanlı adamlardır bu devirler onlar bütün Lahey'i dolaşarak bu kararın Vaşington'da telif edildiğini ve Amerika'nın Hollanda Sefirine telgrafla tebliğ edilmiş olup sonradan onun da bu kararı Fransız ve Belçikalılar vasıtasıyla geçirmiş olduğu hakkında bir çok şayialar neşr edildi. Acaba hakikatte bu böyle miydi? “istandard oyil” bir defa daha mücadeleyle kazanmış oldu. O, itilaf etmek istemiyordu. Çünkü fikrinde bunun vakti daha gelmemişti. “ beklersin görürsün” meşhur İngiliz darb-ı meseline göre “istandard oyil” sovyetlerin son derece ihtiyaç da oldukları zamanı biliyordu. Çünkü o zaman (Rokfeller) kendi şeraitini -yani temsil ettiği firmanın ihtilalden sonra satın almış olduğu arazinin iadesini- cebren Sovyetler kabul ettirecekti; ve bu suretle de Bakü'nün sahibi olacaktı. şüphesiz bu oynanılan oyun “istandard ” için tehlikeliydi; olabilirdi ki bu aralıkta şu pek kuvvetli olan “royal doç” birden bire Sovyetlerle itilaf etmeye muvaffak olur ve o vakit o, değil ki yalnız “istandard oyil”e büyük zararlar verir, hatta Bolşeviklerin “istandard oyil”e mukavemet etmelerine bile imkan verebilir. İşte bundan dolaydır ki “istandard oyil” şöyle vaziyet aldı:

Evvela Sovyetlerle itilaf etmemek ve saniyen her türlü vasıtalarla royal doç'un sovyetlerle itilaf etmesine mani olmak. İşte rokfeller'in oynadığı siyaset oyunu !

2.6 İngiltere Amerika Rekabeti

SAYFA 62

I V

İşte bu vakte kadar serd ettiklerimizden dahi anlaşıldığına göre harbin hitamından sonra İngiltere ile Amerika arasında Azerbaycan nefti üzerinde bir çekişmedir başladı. Bir gün

İngiltere ile Fransa (San Remo)'da olduğu gibi Amerika'nın aleyhine olarak bir ittifak yaparlar. Diğer bir gün ise Genova'da ve Lahey'de gördüğümüz gibi Fransa Amerikalılara yaklaşıp İngiltere'ye karşı gider. Azerbaycan neftinin beynelmilel siyasetteki rolünü tasavvur etmek ve bu nefte malik olmak için yürütülen mücadeleleri kârihlere göstermek tarihe yardım etmek demektir.

Mücadele gidiyo(r) :

Biz kendimiz dahil bu kıymetli mayinin Bakü'ye büyük ordular celb ettiğine şahit olduk. Genova ve Lahey büyük temaşalara sahne oldu. Oralarda neft kralları ne pahaya olursa da Azerbaycan neftine malik olabilmek için en mahir diplomasi kuvvetlerini hem yeşil masa etrafında ve hem de konferans kulislerinde olmak üzere sefer bir hale getirmişlerdi. Nefte malik olmak gayesiyle Amerikalılarla İngilizler arasında zuhur eden şu mücadele büyük ve korkunç netayic tevliid etmeye müsait idi ! İçtimai ve iktisadi diğer hiçbir amil geçmişte neftin tevliid ettiğı...

SAYFA 63

... kadar beynelmilel ihtilaflara sebebiyet vermemişti; ne dini ne de içtimai hiçbir ideal neft meselesi kadar rahatsızlık ve hareket vücuda getirmemişti. İnsani uzuların faaliyette bulunmasına kanın ne kadar lüzum ve ehemmiyeti varsa bu mayinin de sanayinin inkişaf ve terakkisi için o kadar ehemmiyet ve lüzumu vardır.

Asrımız neft asrıdır. Azerbaycan da neft memleketidir. Bundan dolayı da üzerimize tertip eden vatani vazifemiz, insaniyeti ve husus ile bizim mukadderatımızla oynamakta olan şu iki mühim tröst meyanında zuhur etmiş olan mücadeleyi pek yakından takip ve tetkik etmeyi emreder.

Petrol ve taş kömür rekabeti-İngiltere'nin endişesi

Büyük Britanya İmparatorluğu'nun coğrafi haritasına baktıktan İngiliz hükümet ricalinin ne kadar dûrendiş ve mahir insanlar olduklarına hayret etmemek kabin olmaz. Bu adamlar, ancak cengizhan devletine yahut‘da eski Roma Hükümetine teşbih edilmesi kabil olan bu kocaman imparatorluğu pek büyük bir maharetle idare ederler. Cengizhan şimdiki Rusya, Hindistan, Çin'in dörtte üçü ve İran dahi dahil olduğu halde bahr-i muhit-i kebîrden ta kalp at dağlarına kadar büyük bir devlet teşkil etti o zamanki medeniyet dünyasının dörtte üçünü idaresi altına aldı. Cengiz'in, o büyük hükümet zekası böyle kocaman bir devleti ancak konfederasyon Siyaseti sayesinde idare etmenin mümkün olacağını derk etmişti. Hindistan ve Gramondos (merkezî Afrika)'ya kadar ...

SAYFA 64

... uzanan Roma İmparatorluğu'nu dahi eski Romalılar yalnız idareleri altına aldıkları milletlere otonomi vermek sayesinde idare ederlerdi. Şimdiki büyük Britanya imparatorluğu ihtiva ettiği arazisinin vasatı ve serveti dolayısıyla eski Roma ve cengizhan devletlerini pek uzakta bırakmıştır. Şayan-ı dikkatdir ki Bu kadar büyük imparatorluk dahi aynı dominyon sistemi ile payidar olmaktadır. Büyük Roma İmparatorluğu'nun bugünkü yeganevisi yalnız İngiltere olduğunu söylersek sezadır. Şimdiki İngiltere imparatorluğu idare eden rical yahut eski Roma usul-i idaresini taklit ediyorlar yahut da onların idari zekaları tabi olarak kendilerini bu neticeye sevk etmektedir; her iki surette dahi orta yerde bir hakikat duruyor ki o da idare sisteminin aynı olduğudur.

Eski Roma İmparatorluğu'nu bahr-i sefid hafızası sahillerini ihtiva ediyordu. Fakat şimdiki büyük Britanya imparatorluğu bütün küre-i arza temas etmektedir: kanada, Cenûbi Afrika, Hindistan, Avustralya, Yeni Zelanda, bahr-i muhit-i kebîrde kain adalar ! Bu memleketler siyaseten kendi kendilerini idare ediyorlarsa da, iktisaden onlar birbirlerine merbuturlar. İlm-i nebatat, tabiatla Sembioz (Symbioses) diye tesmiye olunan bir vakadan bahs eder ki İngiltere'yi idare eden rical bunu pek iyi anlamışlardır. İşte bu suretle de İngiltere adalarıyla dominyonlar yek diğerlerini ikmal eyler ve hepsi bir arada fakat alelade bir netice ve müthiş bir kuvvet elde ederler...

SAYFA 65

(Hanri Bıranje) bu büyük binanın, kömür zahireleri sayesinde kendini tutmakta olduğunu söylediği zaman pek haklıydı fakat başka bir yanacak ötekinin yerine kaim olursa o zaman bu sondakini ahz etmek ve ona tesahib olmak icap eder. Yalnız bu sayededir ki Büyük Britanya tesmiye edilen bu büyük binayı tam olarak muhafaza etmek kabil olur. Bu son devirlerde mazotun dünya İktisâdiyatı üzerinde çıkardığı ihtilal hakikaten büyük akıbetler saklamaktadır. Evet petrol devletler için bir facia icat etti; hususile denizler malikesi İngiltere için. Dikkat edilirse bu meseleyi hal etmek onlar için haddizatında pek müşküldür. Tabiat İngiltere'ye pek mebzul olarak Taş kömür İta etmiş ve bunu da kendisinin hakim olduğu deniz sahillerine yerleştirmiştir. Bu suretle o hemen bütün dünyaya taş kömür teheyü' ediyordu. Fakat aynı tabiat onu petitten mahrum kılmıştır. Demek petrol yanacağına küçüldüğü zaman bütün Britanya imparatorluğu'nun Mukadder ati tehlikelere maruz kaldı. Petrol münasebatlarına Büyük bir kargaşalık düşürmüştü ve onları hiç de arzu etmedikleri mühlik neticelere maruz bıraktı. Bu sebep nedir ki İngiltere ali devlet Daireleri mazotun büyük gemilerde tevli'd ettiği tahvilleri büyük dikkat ve endişe ile takip etmektedirler. Bugün İngiltere kendi azametini denizler üzerinde haiz olduğu tefevvuka medyun olması keyfiyeti acaba zamanımızda kime malum değildir? Bu tefevvuk sebebinin dahi onun yalnız gemilerinin tonajında değil belki taş kömür ...

SAYFA 66

... Madenlerine malik olmasında aramalıdır.

O, küre-i arzın muhtelif noktalarında malik olduğu istasyonlar sayesinde pek muhtelif Sancaklar altında siyaset eden bütün gemilere kömür tedarik ederdi. Bir halde ki İngiltere'nin rızası olmadan hiçbir gemi bahr-i muhit-i [kebîr]'i geçemez idi. Bundan maada kömürle olan çok İngiliz gemileri dünyanın muhtelif memleketlerini dolaşır ve onlara yanacak satar idi. Bu bu gemiler kömürlerini sattıktan sonra boş olarak avdet edecekleri yerde ham mallar ile dolu olarak vatanlarına dönerlerdi. Şimdi beynelmilel pazar üzerinde bu halin İngiltere için ne kadar büyük bir rüçhan teşkil etmekte olduğu tasavvur duyurulsun. Kamil-i cesaretle söylemek olur ki İngiltere kendisinin yüz seneden fazla devam eden imranını taş kömür madenlerine medyundur. Şimdi de İngiltere siyaset ve sanayi ricalinin petitten kömürü tadil edeceği keyfiyeti

karşısında duyacakları dehşet ve heyecan göz önüne getirilsin. Hâlbuki cihan harbine kadar İngiltere arazisi dahilinde petrol istihsalatı mevcut değildi. Yalnız Amerika idi ki bütün kurre-i arza bu kıymetli mayii teheyü ederdi. (%70)

İşte cihan muharebesi: denizde olan münakalat mesarifi artmış; Almanya tahsil bahrileri bir çok ticaret gemilerini denizin dibine indiriyorlar. 1917,1918,1919 senelerinde Amerika Hükümeti'nin ticaret gemileri inşa ettirmek hususunda gösterdiği muavenet sayesinde Amerika ticaret gemilerinin tonajı ve adedi harikulade bir surette...

SAYFA 67

... artıyor. Hemen hemen İngiltere ticaret filosunun tonaj ve adetine beraber geliyor. Hem gemilere ve hem de mayi' yanacağa malik olan Amerika acaba İngiltere'nin yerini tutarak denizlere malik olmak istemez mi?

Evet ister!... ve buna göre de “istandard oyil” Bu vakte kadar İngiltere'nin taş kömür için yapmış olduğu gibi bütün kurre-i arzın muhtelif noktalarında bir çok miktarda büyük “ rezervuarlar” inşaa ettirerek oralardan geçen gemilere petrol teheyü etmek projesini düşünüyordu.

Şimdi bir kere tasavvur edesin ki İngiltere kendine petrol menbaı teheyü etmemiş olsun. O halde onun mütekebbir ve denizleri titreten dretnotları Amerikalılar karşısında baş eğerek istasyonlardan petrol mecbur ve yalnız bu suretle Yollarına devam edebilseler o zaman İngilizlerin, değil yalnız ticaret filosu hatta harp filoları bile tehlikede bulunacaklardı.

Umumi harp nihayetinde toplanılan Amerika kongresi yeni zırhlılar inşaa ettirmek için pek şayan-ı dikkat bir program yaptı. Bu program mucibince onların Nevaba, Oklahome tiplerinde olan bütün süper-dretnotları petrol yanacağına geçti. Ağırlıkta ve mazot tonajında yapılacak kara,bahrî (baza) adetlerinin eksilmesi nokta-i nazardan olduğu gibi, gemiler üzerindeki topların kuvvet ve iktidarlara ve hareket ettikleri mesafenin vasati sayesinde de onlar, yakalanmak tehlikesine maruz kalmadan, İngilizlerin en kuvvetli gemilerini takip ile kendilerini topa tutmak imkanında bulunacaklardır.

SAYFA 68

Bu ise İngilterenin askeri emniyetinin olduğu gibi ticari kuvvet ve iktidarının da mühlik bir tehlikeye maruz kalması demektir.

Biz şarklılar takdire inanırız; tarihte iki defa talu' İngiltere yi halas etmiştir : birincisi kraliçe (Elizabt) devrinde 1588de vuku bulan İngiltere-İspanya muharebesini hatıra getirelim. O zaman ispanya kendi kuvvetli kuvvetli bahriyesini seferber hale koyarak İngiltere yi darmadağan etmek istedi. İspanya armadası (filosu) İngiltere sahillerine yaklaştı. Sanki İngilterenin sonu gelmişti. Birden bire bir tufandır koptu, ispanya bahriyesi büyük bir haşarata uğradı; bir kısmı mahv oldu ve diğer kısmı da İngilterenin eline geçerek onların bahriyesi sırasına geçti. Bununla İngiltere yalnız halas oldu değil, hatta bahriyesi bile arttı. İşte bu andan itibaren ki İngiltere azametli bir devlet şekline girdi. Daha sonralara gelelim :

İşte son cihan muharebesi !Altı sene zarfında İngiltere harpten evvel kendilerine pek tehlikeli bir rakib teşkil eden Almanlara karşı ümitsiz bir muharebeye girdi. İkinci defa olarak yine talu' ingilizlere yardım etti. Kayserin o azametli zırhlıları bahr-ı muhitin ka'rine indi. Hamburg-Amerika hattı ile 'Nozd Dentseher Lloyd' kumpanyalarının büyük ve güzel ticaret gemileri kısmen mahv ve kısmen de İngilizlere teslim oldu. İngilizler harbe kadar Almanların bahri kuvveleri tarafından tazyike duçar olmuşlardı. Fakat şimdi ise almanlar yarım asır kadar geriye atılmışlardır.

2.7 Bolşeviklere Karşı Müşterek Bir Cephe

SAYFA 69

Fakat harbin sonunda Almanlardan üç defa daha tehlikeli olan yeni bir rakip doğdu. Bu da Amerika idi. Bu rakip hem tonaja hem de nefte malik copları öyle düşünüyorlardı ki petrol yanacağına geçmekle büyük Britanya kuvvet ve iktidarının artık sonu gelmişti. Fakat bu bedbinlik 15 sene bundan evveline aittir. Çünkü bugün İngiltere bütün kürre-i arz üzerindeki petrol istihsalatının [%60]'ını kendi kontrolü altında toplamaktadır. Kavi bir ihtimale göre 15 veyahut 20 sene geçmeyecektir ki Amerika petrol meselesinde İngiltere'nin nüfuzu altına düşecektir. İngiltere geçmişte

denizler malikesi olmuş ve gelecekte de öyle kalacaktır. İşte bu mucize nasıl hukuku buldu? Yani İngiltere bu buhrandan nasıl çıktı?

V

Genova’da çok patırtı ve gürültü vuku bulunduğunu gördük; konferansın ölümü pek büyük bir tesir ve elem uyandırdı.

Lahey konferansına geldikte o büyük bir sükut içinde ve pek acınacak bir halde nihayet buldu. Genova ile Lahey Sovyetlerle beynelmilel bir dairede itilaf yapmanın zor ve hatta gayri mümkün bir hayalden ibaret olduğunu pek sarıh bir suretle gösterdi. Sovyetlerin kendilerine mahsus ne bir planları ve itilaf etmek için de ne muayyen bir programları vardı.

SAYFA 70

Fakat Fransız ve İngilizler ile itilaf etmek hususunda boş müzakeratdan bile büyük bir sevinç duymakta idiler. Mamafih onlar İngilizlerden son derece korkuyorlardı. Borchikler tarihi pek iyi bilirler. Onlar pek malumatlı adamlardır. Hususiyle Büyük ihtilallerin tarihini iyi bilirler. Okudukları bir çok kitaplardan tarihte vuku bulan bir çok Ihtilalleri iskat Edenlerin İngilizler olduğunu anlamışlardır. Bundan maada İngilizlerin deniz İblikasında büyük ihtisas sahibi olduklarını da iyi biliyorlardı. İşte bu yukarıda gösterilen sebeplere göre Bolşevikler, her ne vasıta ile olsa da İngilizlere yaklaşmak ve onların hüsn-ü teveccühlerini kazanmak istiyorlardı. Orada Rusya’da kurnaz Albion⁶⁹’a küfürler ediyorlar ve Loyd corçla lord kurzonun kuklalarını yakıyorlardı. Diğer taraftan ise komiserleri kessin Ve Rakofski hariciye nezaretinin dehlizlerinde saatlerce oturuyor ve küçük bir memuru bekliyorlardı ancak ne olursa da tek konuşabilsinler ve bir itilaf imzalasınlar. Şimdi Lahey konferansı ndan sonra ne gibi hadisat vuku buldu, ona geçelim. Ağustos’un 5’inde Lahey konferansı ın kapanmasından biraz sonra Leconrriero de petrole gazetesi şunları yazıyordu: “eylülde Paris’te Fransız Hükümeti’nin delaleti ile teşkil edecek bir konferans her millete mensup Kafkasya petrolü imtiyaz sahiplerini bir araya toplayacaktır.”

⁶⁹ İngiltere’nin eski ve mitolojik adı. Günümüzde sadece şiirlerde kullanılır.

Eylül'ün 19'unda ise aynı gazete “ ecnebler bir blok teşkil ve ayrı ayrı olarak hiçbir türlü teklifat kabul etmemeye karar ...

SAYFA 71

... vermişlerdir !” Diye yazıyordu. Şüphesiz o zamanlardaki vukuat Ceryanını takip etmiş olan şahsa, Sovyetleri abluka etmek fikrinin istandard oyile aid olduğu pek aşikar gözükürdü. Açılması evvelceden haber verilen konferans nihayet Paris'te Eylül nihayetlerinde küşad olundu. Ona da istandard oyil, royal doç, anklo persan, Fransız-Beljik , ve eski rus imparatorluğu dahilinde mevcut bulunan birkaç muhtelif kompaniler Temsil edilmekte idiler; bundan maada Azerbaycan neftçilerini eski milli Azerbaycan hükümetinde ticaret ve nafia nazırı bulunan Ağa mirza esedalleyof temsil ediyordu. Herkesçe maruf olan deterding reisliğine intihab olundu; dikkate şayan bir nokta varsa o da İngilizlerin hiçbir zaman kenarda kalmak istemedikleridir. Onlar bilakis daima kendi muhâsımlarını tecrit etmek isterler. İngiltere bu konferansa istemeyerekten iştirak etti; mamafih Muayyen bir maksatla oraya girmişti ki o da evvela konferansta vuku bulacak şeyler hakkında malumatdar bulunmak, ikincisi de içtimayı kendisine tabi bir vaziyette bulundurmaktan ibaret idi.

Bu içtima(y)a grovpement yahud da vahdet cephe adı verildi. Onun bütün azası Sovyetlere karşı daima müttehid kalmayı ve hiçbir surette münferit bir halde hareket etmemeyi taahhüt ettiler. Bu cemiyetin sancağında şunlar yazılı idi: “ Bolşeviklere karşı mücadele etmekle onların teslim olmalarını temin etmek ve bunun neticesinde dahi hususi emlakın iade olunmasını elde etmek.”

SAYFA 72

1. Bu konferansta doğrudan doğruya yahut bilvasıta temsil edilen alakadarandan Hiçbirisi Sovyet kavanini ile Malları müsadere edilmiş diğer maliklerin eskiden mevcut menafiine karşı olduğu gibi sonradan kesb ettikleri hukuk dahi muhalif bir harekette bulunmaz.

2. Neft Arazisinin istimlakında menfaatdar bulunanların müsavi surette kendi hukuk ve mülklerinin iade edilmesi şartıyla ancak kabul olabilecektir.

3. Devlete mahsus olan petrol arazisi neft Sanatının tam bir surette inkişafı için elzem olan bir fond (Fond) teşkil eder ve bu surette kaldıkça bu arazi üzerinde

alakadar tarafların hiçbirisi tarafından diğer alakadarların rızası olmadan şahsi imtiyaz alınamaz.

Yukarıda mezkur Bu rapordan anlaşıldığına göre Paris'te toplanmış olan cemiyet azası Sovyetlere karşı müttehid bir vaziyet almış bir halde bulunmakta idiler. Hiçbir ecnebi Sovyetlerle, hatta kendi şahsına ait olan ve emlak hakkında bile diğer azanın da aynı şerait dahilinde bolşeviklerle müzakere ve itilaf fasıl etmedikleri müddetce, müzakere ve itilaf edemezdi. Bundan maada Sovyet devletinin mal-ı mahsuru olan arazi hiçbir surette Sovyetlerle bu cemiyet azası meyanında Müzakereye mevzu teşkil edemeyeceği de kendi kendine anlaşıyordu. Bir kelimeyle böyle bir şiar almıştı: “ herkes umurun menafii ve umum da efradın menafiini müdafaa etmelidir.” bu ise Sovyetlere karşı bir abluka ve boykot ilan etmek demekti ki ...

SAYFA 73

... gayesi de Bolşevikleri teslime mecbur kılmak idi. işte bu vaziyet ‘istandard oyil’ için pek elverişli idi. fakat bitarafane söylersek ‘royal doğ’ dahi bu itilafnameyi imza etti. Fransız ve Amerikalılar Bolşeviklere karşı götürülen mücadelede büyük bir faaliyet gösteriyorlardı.

İngilizlere geldikte onlar bu mücadeleye istemeyerekden ve pek gevşek bir surette iştirak etmişlerdi. Zaten onların bu cemiyete girmekten maksatları yalnız diğerlerinden geri kalmamaktı.

Diğer taraftan mezkur cemiyet çizdiği programında muvaffak olsaydı şüphesiz o zaman İngilizler kendilerine büyük bir hisse iddia edeceklerdi. Bir çokları müttehiç bir halde bulunuyor ve bu itilafdan bir çok şeyler bekliyorlardı. Çünkü, onlarca, mademki İngilizler, Amerikalılar ve Fransızlar artık ittifak etmişlerdi -şüphesizdi ki Bolşeviklerin diz üste çökerek aman talep etmekten başka çareleri kalmayacaktı. Bu resedeki petrol evrakı büyük farklar arz ediyor, petrol pazarında vukua gelen bu faaliyet yüzünden bir çokları büyük bir servet kazanıyor ve bir çoklarının da var yokları ellerinden çıkıyordu.

Heyhat ! Bu nîkbînlik pek kısa bir müddet devam etti. Birdenbire bşr ‘Coup thetre’ vuku buldu. Royal doğun Bolşeviklerle itilaf yapmış olduğu hakkında mesrane şayialar deveran etmeye başladı. Fakat hakikati söylemek lazım gelirse deterding

Bolşeviklerle ticari münasebata girişmenin lazım olduğunu daima müdafaa ederdi. Halbuki ‘istandard ...

SAYFA 74

... oyil” hiçbir zaman “kızıl” Yahut da kanlı nefte yaklaşılmaması nokta-i nazarını müdafaa ve propaganda ederdi.

“Royal doç”ın çoktan beri Londra’daki “Arkus” şirketi ile müzakerede bulunduğu bir çoklarına malum idi. Diğer taraftan ise Moskova’da bulunan İngiliz ajanları kendi hükümetlerine, “istandard oyil”ın Başlıca ajanlarından biri olan mösyö “Dodge”a tesadüf ettiklerini ve mümaileyhin de hususi surette Moskova’ya gelerek Azerbaycan nefti hakkında Bolşeviklerle birtakım gizli müzakerelerde bulunduğunu, mahremane surette haber veriyorlardı.

Deterding’in Bolşeviklerle itilaf ettiği hakkında olan şaiyat tetkik ve tahkikten sonra doğru çıktı. Bu ise mezkur üzerinde pek fena tesir bıraktı. Zira Deterding Cemiyetin diğer azasıyla bir yerde olarak Bolşeviklerle itilaf edilmemesi hakkında imza vermişti. Demek şimdi el altından ve kimsenin haberi olmadan Bolşeviklerle itiraf etmiş bulunuyordu. Hatta 1923 senesinin 26 Mayıs’ın neft mesaili hakkında pek malumatdar gazete olan “Petroleum Tims”⁷⁰ Deterding’in Bolşeviklerden yüz bin ton neft aldığını bile neşr ediyordu. Halbuki Deterding mezkur cemiyetin müzakeratı esnasında Bolşeviklere boykot ilan edilmesini teşvik ve tergîb etmekte idi. Bu da merak edilecek bir hal idi. Kendisinin dahi mensup olduğu bu cemiyet azasından Birkaçı Bolşeviklerden bolşeviklerden niçin neft aldığını kendisine sorduklarında...

SAYFA 75

... o, mütebessüm bir tavır ile şu cevabı vermişti: “ pazarı harap etmek istemedim de ondan; zaten-di-yordu-ben Bolşeviklerden neft almakla hiçbir suretle cemiyetin çıkarmış olduğu karara muhalif hareket etmiyordum. Çünkü ben yer değil,

⁷⁰ Petroleum Times : 1899-1949 yılları arasında neşredilen Londra günlük gazetesi

neft hasılatı alıyordum. Halbuki ma'hûd kararda arazi denilmez denilmiş , neft denilmemiştir.”

Bu tuhaf mantığı o kendisi dahi tasvip edemezdi. Çünkü neftsiz arazi hiçbir faideyi hâvi değildi.

Çok heyecanlı ve uzun müzakerelerden sonra cemiyet Deterding'in işbu neftten İmtina etmesini kendisine teklif etti. O vakit Deterding bu neftten imtina edemeyeceğini fakat buna mukabil, almış olduğu neftin yarısını cemiyet azasına terk etmeye hazır olduğunu söyledi. Cemiyet azası bu teklifi reddettiler. Cemiyet dairelerinde hükümferma olan halet-i ruhiye son derece fena idi. “Royal doç” vahdet cephesine mühlik bir darbe indirmiş olduğundan herkes onu sadakatsiz bir arkadaş gibi telakki ediyordu.

Fakat o ise bunda takbih edilecek hiçbir şey görmüyordu ve binaenaleyh şu cevabı verdi: “ Efendiler, işte, Les affaires sout les affaires⁷¹” hatta onlar ahlak prensiplerine mukayyet bile olsalar, imkan var iken, başkalarıyla eğlenecek yerde başkalarına eğlence olmaya ne lüzum vardır? “ işte maliklerden bir çoğu “ çalınmış bir nefti bir hırsız sürüsünden alınmasına” karşı itiraz ettiler.

SAYFA 76

Fakat nafile, çünkü Deterding vahit cephe içerisine ahlak bozgunluğu düşürdü. Bundan sonra herkes Sovyetlerle itilaf etmek ve nasıl olsa da onlardan birşey koparmaya şitâb etti.

İngiltere, Fransa ve İtalya artık Bolşevikler müşterileri olmuşlardı. 1924-1925 senelerinde Bolşevikler seksen milyon pot neft ihraç ettiler. Bu yekünden İngilizler 34 milyon, İtalyanlar 14 milyon ve Fransızlar ise 8,5 milyon pot neft aldılar. Amerikalılar ise sebat gösterdiler ve Sovyetlerden neft almaya tenezzül etmediler. Eski malikler daha şiddetli bir surette bu neft alınması aleyhine protesto ettiler. Ve kendileri için tazminat istediler. Fakat onların siy'i boş sahrada imiş gibi neticesiz kaldı ve bu sese kimse itina etmedi.

⁷¹ Günümüzde ‘Business is business’ olarak kullanılan ‘iş iştir ‘manasında bir deyim.

2.7 Neft Rekabetinin Tevlid Edeceği Mahzurlar

Böylece 1924-1925 senesinde royal doğ Sovyetlerden neft hasılat aldı; Deterding yalnız 1925 senesinin nihayetine kadar Sovyetlerin bir müşterisi oldu. Fakat 1926 senesinde o, bundan sonra yapılacak iştirâ için Sovyetlerle müzakereye girdi. Şununla beraber onun ajan ları Sovyet Hükümetine karşı pek şiddetli bir mücadele açarak sattıkları nefti çalınmış maldır diye adlandırdılar ve onun nüfuzu altında bulunan Amerika ve Avrupa gazetelerinden birçoğu...

SAYFA 77

... Moskova ile olan ticari münasebat aleyhine büyük bir propagandaya başladılar. Deterding “Morning Post” gazetesinde bir mektup neşr ettirerek Bolşeviklerin 1926 senesi nihayetlerinde sükut edeceklerini haber verdi. Bu propagandasıyla o, ticaret dairelerini elde etmek ve Moskova ile ticari münasebata girişmelerine mani olmak istedi..

Diğer taraftan da Deterding şahsen kendisi, Kafkasya neft ihracatının kendi inhisarına verilmesi hususunda Paris’te Bolşeviklerle müzakerata girişti ve Bolşevik mümessillerine kendisiyle mamulat-ı ticariyede Bulunmanın kendileri için ne kadar elverişli olacağını ispata çalıştı. Kendilerine nüfuz icra etmek için de bütün cihan efkar-ı umumisinin onların aleyhinde ne derece mütehassis bulunduğunu dahi göstermekten çekinmedi. İşbu müzakerat 1927 senesinin mart ayı ibtidalarına kadar devam etti.

“Royal Doğ”ın korktuğu şey kendi rakibi bulunan “istandard oyil”in Bolşeviklerle itilafa girişmesi idi. Fakat vukuat Deterding’ten daha kuvvetli çıktı. 1927 senesi 22 Haziran’da ‘istandard oyil of niyork’ bolşeviklerle pek mühim mahiyette ve beş sene müddetine bir muahade imzaladı. Bu muahade mucibince Bolşevikler her sene İstanbul, Port Sait, ve kolombo limanlarında istandard oyile yüz bin ton neft vermeyi taahhüt ediyorlardı. Bu muahadeden İngilizler son derece korktular ve bu yüzden çalınmış nefte karşı matbuatta yürütülen münakaşat pek hadsiz şekil aldı. Hakikaten bu alışveriş şark-ı karîbdeki İngiliz ...

SAYFA 78

... menafiine pek büyük bir darbe indiriyordu. Çünkü Amerikalıların kendi petrollerini Amerika'dan getirerek şarkta satmaları onlar için pek pahalıya mal olduğundan yalnız Sovyet petrolü almak sayesinde ki beynelnehereyn , musul ve İran petrolüne karşı müthiş bir rakip kesileceklerdi. Halbuki şark-ı karib pazarı Deterding için büyük bir ehemmiyeti haiz idi. Pek uzakta bulunduklarından Amerikalılar İngilizlerle rekabet edemeyeceklerdi. Fakat şimdi, değil yalnız şark-ı karib hattı bahr-ı sefid havzası bile Amerikalılar sayesinde Sovyet petrolü ile doldurulacaktı. Buna göre de İngilizler bütün kuvvetleriyle Sovyetlere karşı mücadeleye giriştiler ve petrolü 'çalınmış' yahud da 'kanlı petrol' diye adlandırdılar. Fakat muhalif gazeteler Deterdinge, niçin o kendisi 1925 senelerinde şu çalınmış veyahut kanlı petrolden aldığını kendisine sorduklarında o, 1927 senesi 13 ağustosunda Petroleum tims gazetesine verdiği mülakatında şu tenkidata karşı böyle cevap veriyordu : ' eğer bundan evvel o Sovyet petrolü alıyorduydu bunu yalnız hükümetin ısrarı ve bir takım siyasi sebeplerden dolayı yapıyordu'

Evet, bu iyi bir müdafaadır, Deterdingin Amerikalılara karşı yürüttüğü bu tenkidata onlar o kadar da dikkat ve itina etmeyerek onun 'çalınmış' petrol hususunda ortaya attığı ahlaki delaili ciddi telakki etmediler. Çünkü onlar pek ala biliyorlardı ki deterdingin yahud da royal doçun ahlaki prensipleri istandard hududda ticaret demekdi. Şimdi kar'ilerimizin nazar-ı dikkatini Amerikada üç istandardın mevcud olduğu keyfiyetine celb etmek isteriz.

SAYFA 79

Bu üç istandard ber vechi atidir :

1 istandard oyil of niyork⁷² 2- vakuyum oyil⁷³ 3- istandard of nicersi⁷⁴

Bu üç tröst hadd-i zatında ayrı olup fakat yalnız Amerika'da birbiriyle sıkı bir ittifakta bulunurlar. mamafih ekseriya Amerika haricinde bile ittihat üzere hareket

⁷² Standard Oil of New York

⁷³ Vacuum Oil

⁷⁴ Standard Oil of New Jersey

ederler. Yalnız rus нефти meselelerinde bu üç tröst birbiriyle itilaf edemediler. Bu tröstlerden en mühimi bulunan “istandard oyil of nicensi” Deterding’in propagandalarına kapılarak o dahi “çalınmış” нефти almaktan imtina ettiğini beyan ve ilan etti. Şüphesiz bu motif de iki yüzlü idi. Zira malum olduğu üzere büyük kapitalistler için yegane ahlaki prensip varsa o da ancak ticaret ve kazançtır.

Şimdi bu hususta biraz izahat verelim: bir kere istandard oyil of nicensi, malum olduğu üzere, 1920 senesinde (nobel) kardeşlerinin işlerini satın aldı. O her daim hususi emlakın iadesi uğurunda çalıştı ve bundan da maksadı bu vesileyle yalnız kendi malına sahip olmak idi ki bu da Bakü’nün tam yarısını elde etmek demektir. Bundan maada ona umumiyetle rus нефти almak o kadar da elverişli değildi. Evvela ondan şark-ı karîbde Satış pazarı yoktu. Yalnız garbî Avrupa’da pazara malikti ki oraya da, mesafeler nazar-ı İtibare alınır, Amerika нефтинin Getirilip satılması rus...

SAYFA 80

... нефтinden pek çok karlı idi.

Türkiye, Bulgaristan ve balkan memleketleri ile “vakuyum oyil” kompanisinin nüfuzları altında idi. İşte bu ticari sebeplerden dolayı idi ki bu sondakiler her sene yüz bin ton нефти almak hususunda Sovyetlerle bir muahade imzaladılar. Burada şayan-ı dikkat bir nokta-ı nazar vardır ki o da Türkiye’de satılan Azerbaycan нефтинin %55’i Amerikalılar tarafından satılmakta olup ancak %45’i Sovyet ticaretine isabet etmektedir.

Bundan maada “istandard oyil of niyork” Türk hükümeti ile müzakere ve itilaf ederek kendisine Türkiye dahilinde bulunan нефти menbaaı Üzerinde imtiyaz almak istedi ki bu suretle hem Sovyet ve hem de Türkiye нефтинi satmakla Türkiye dahilinde ka’ın нефти menbaana kadar nüfuz edecektir.

Bu suretle iki istandard oyil kompanisi Bolşeviklerle ticari münasebete giriştiler ve İngilizlerin şark-ı karîbdeki нефтleri için müthiş bir rakip kesildiler.

Şimdi vaziyeti hulasa edelim: “istandard oyil of nicensi” Evvelde dahi göstermiş olduğumuz vechle (1920) nobel kardeşlerinin işlerini satın almış ve İslam Asyasında tam da нефти merkezinde pek sağlam surette yerleşmiş bulunuyordu (Türkiye, İran, Azerbaycan...

SAYFA 81

... ve Türkistan) Onun şî'arı da : “ burada yerleştim ve burada kalacağım” idi. 1927 senesinde ise diğer istandardlar “istandard oyil of niyork, vakuyum oyil) Bolşeviklerle münasebata girerek onlarla ticari bir muahade bakaladılar ve tam da Türkiye içerlerine sokularak orada mevcut petrol menbaı üzerinde imtiyaz almak niyetindedirler. Böylelikle petrol hafızalarına yaklaşmak maksadıyla istandardlardan biri şimalden cenuba iniyor, diğeri de şarktan yaklaşıyordu. Harpten evvel bu arazi üzerinde yalnız Rusya ve İngiltere'nin sahib-i nüfuz olduklarını biliyoruz. Halbuki Rusya askerî nokta-i nazardan İngilizler için bir tehlike teşkil ediyorduysa iktisadi nokta-i nazardan medeniyet dünyasının en geride kalmış ve en zayıf bir devleti olduğundan, İngilizlere hiç bir tehlike teşkil etmiyordu. Fakat harpten sonra üçüncü iktisadi bir kuvvet olarak, Amerika, aynı arazi sahalarında meydana atılıyordu. İşte bu son kuvvet büyük askeri bir kuvvet olan Rusya ile birleşmek istiyor ve bundan dolayı da istikbal pek büyük ve karanlık neticelerle meşbu' bulunuyordu. Pek haklı olarak da İngilizler siyasi ve iktisadi daireleri korku ve dehşet içerisinde bulunuyorlardı.

Hâlbuki lord Kurzon Kendi noktalarından birisinde beyn-el nehreyn ve cenubî İran Hindistan'ın birer tabî hisseleridir diyordu. İşte bu sahada, iktisaden ve askerlikce Kutlu bir ittifakın muhakkak surette matmah-ı nazarî olarak mezkur ittifakın taht-ı nüfuzuna geçirse o zaman...

SAYFA 82

... bütün Hindistan ülkesi doğrudan doğruya tehlikeye maruz kalacaktır. Halbuki Amerika'nın hal-i hazırda iktisaden Rusya'ya yaklaşması istikbalde vuku-u muhtemel bulunan şu büyük ittifadın birinci merhalesini teşkil eder. Bu halin kendileri için ne kadar tehlikeli olduğuna kanaat getirdiklerindendir ki İngilizler o muhtemel ittidın vukuuna mani olmak için üç mühim sahada kendisini gösteriyordu.

Şimdi eğer bir “Arkos” İdarelerinde yapılan tahribat ile Sovyetlerle İngilizler arasındaki ticari ve diplomatik münasebatın kat' edilmesinde şu Amerika ve rus takarrübünün büyük bir tesiri icra etmiş olduğunu söylersek yanlış olmayız, zan ederiz. Hatta Amerika gazetelerinin bu hususta olan yazılarına bakılırsa (Rakovski)'nin Paris'ten kovulması Royal Doç'un icra ettiği nüfuz altında vuku bulduğuna hakim idiler. Bu münasebetle Fransız matbuatının biçare (Rakovski) aleyhine açmış olduğu hücumu vaktiyle gördü idik. Fransız hükümeti de kendi efkar-

ı umumisine muhalif harekette bulunmamak için Rakovski aleyhine olan mahud tedabiri ittihazde muztar kaldı. Hatta bir çokların iddiasına göre bu son zamanlarda İngiltere ile Fransa arasında akd olunan bahrî itilaf dahi muhtemelen Rusya-Amerika iktisadi korkusuyla icra olunmuş imiş.

Şüphesiz her bir kari' neft meseleleri etrafında icra edilmiş propa ...

SAYFA 83

... gandar etrafında kifayet edecek derecede malumatdar olduğundan bu hususta yeniden tafsilata girişmeye lüzum yoktur, diye zannederiz. İktisadi mücadeleye geldikte: eğer 1929 senesi ibtidalarında “istandard oyil” ile “royal doç” arasında bir itilaf vuku bulmazsa o zaman royal doçun fiyat mücadelesine girişeceği muhtemeldir.

SON

SONUÇ

19. yüzyılın ortalarında İngiltere’de başlayan sanayi devrimi akabinde ortaya çıkan enerji ihtiyacını karşılamak üzere Londra’da öncelikli olarak eldeki taşkömürü imkanları kullanılmış olsa da yetersiz geldiği anlaşıldığından daha efektif bir yakıtta ihtiyaç hasıl olmuştur. 1859 yılında Amerika’nın Teksas vilayetinde Edwin Drake tarafından petrol istihsal edilmesi ile beraber dünyanın ilk ticari amaçlı petrol kuyusu ortaya çıkmıştı. Çalışmamız içerisinde muhtelif noktalarda anlatıldığı üzere dünyanın farklı noktalarından pes peşe yeni petrol kuyuları ve yeni petrol menbaları haberleri geliyordu. Petrolün kısıtlı alanlarda kullanımı insanlık tarihi kadar eski olsa da ticari olarak veya bir makinayı hareket ettirmek için ana enerji kaynağı olarak kullanımı bu şekilde başlamıştır. Buhar makinalarının, nakil vasıtalarının ve ticari araçların daha ucuz ve daha hızlı intikallerinde ihtiyaç duyduğu yanma kuvveti petrolden tahsil ediliyordu. İşte bu ihtiyaç kısa bir süre sonra lokal düzeyde işgal, çatışmalar veya politik darbeleri beraberinde getirmiş ve en nihayetinde “ bir damla petrol, bir damla kandan değerlidir.” noktasına gelindiğinden dolayı birinci cihan harbi kaçınılmaz hale gelmiştir. 1905 başarısız devriminin ardından 1917’de Bolşeviklerin Rusya’da iktidarı ele geçirmesi ile beraber tercümesi ve değerlendirilmesi yapılan bu esere konu olan Azerbaycan petrollerinin varlığı o bölgenin kaderini değiştirecekti. Kitap içeriğinden de anlaşılacağı üzere petrol sadece bir enerji kaynağı değil aynı zamanda çok ciddi kar elde edilen ticari bir emtia haline gelmiştir. Müellifin yaşadığı dönemde henüz yeni cereyan ediyor olması ve kitle iletişim araçlarının kısıtlı olması münevver Türk aydını Mir Yakup beyi durdurmaya yetmemiş, Fransızca, İngilizce, Almanca, Rusça, Arapça ve Farsça dillerine hakim olan yazarımız fikirlerini diğer yabancı devletlerde neşr edilen gazete veya kitaplarla da takviye ve teyit ederek bu kıymetli eseri Azerbaycan milli neşriyatı serisinin bir halkası olarak yayınlamıştır.

Müellif kitaba öncelikle petrolün siyasete etkisini izah ederek başlamış ve savaşlar da dahil olmak üzere uluslararası ekonomik parametrelere etki eden en önemli hususların başında petrolün geldiğini ifade ederek aslında birinci cihan harbinin sebeplerinden birisini de ortaya koymuştur. Sadece günü veya yakın geçmişi ifade etmesinin yanı sıra dünyanın gelişmiş devletlerinin ikinci bir savaşa girmesinin mutlak olacağını da belirtmiş ve müellif bu konuda yanılmamıştır. İkinci cihan harbinin kazanan tarafının kim olacağını da kendi üslubuyla anlatıp ‘kim neft yataklarına malik olursa odur’ diyerek gerçekten de ileri görüşlü olduğunu ispat etmiştir. Bunun yanı sıra uluslararası

dengeleri ve bozulan ittifakları da gerekçeleri ile ifade eden müellif Amerika İngiltere rekabetini de tam zamanında hissedip kaleme almıştır. Amerika'nın 'müsellah' vaziyette Meksika'ya yaptığı müdahalelerden tutun da yaklaşık 50 yıl sonra merhum Raif Karadağ'ın Petrol Fırtınası kitabında da ifade ettiği tröstleri tek tek tarif etmiştir. Kitabın detaylı tetkikinde görüleceği üzere müellif o dönemki Sovyet Rusya'sının varlık mücadelesini, ekonomik kaynak yaratma çabalarını, Çarlık Rusyası sonrası mülkiyet meselelerini tek tek izah etmiş ve o anki durumun adeta fotoğrafını çekmiştir. Bazı diplomatik kulis dedikodularına da değinen müellif bunların hangisinin muteber olduğunu da tahlil etmiş, Bakü petrolünün müttefik Osmanlı – Almanya ordularını dahi karşı karşıya getirdiğini de tespit etmiştir. Azerbaycan Sovyeti ilk döneminde görev yapan Neriman Nerimanov'dan Dışişleri Bakanı Çiçerin'e, Lloyd George'dan Alman Şansölyesine kadar o dönemin en önde gelen siyasetçilerinden oluşan geniş bir yelpazeyi de okurlarına aktarmıştır. Bir çok dildeki günlük gazetelerden ekonomi uzmanlarının yazılarına kadar petrole ilgili bir çok kaynağı dipnot yöntemiyle bizlere aktaran müellif adaemik üslubu ile de dikkat çekmektedir. Müellifin yaptığı bir diğer tespit ise konferanslara katılanların sadece siyasiler değil bunun yanı sıra dev petrol şirketi temsilcilerinin olmasıdır. Onların da orada bulunması savaş sonrası ekonomik hedefleri ifade etmektedir. Bakü petroleri üzerinde yürütülen şahsi emlakın akıbetinin ne olacağı tartışmaları her şirketin bir diğerini atlatma yarışına dönmüş, Nobel Brothers'a ait arazileri satın alan şirketin diğer bir araziye elde etmek için rakiplerini 'hırsızlık mal satın alan' veya 'kanlı petrolden gelir elde eden' şeklinde tanımlaması müellifi hiç şaşırtmamıştır. Sovyetlerin Almanları savaş tazminatı konusunda ibra ettiği Rapollo anlaşmasının diğer itilaf devletlerince ihanet sayılmasını müellif yadırgamamış hatta devamında Fransa Belçika ikilisinin nasıl tutum alacağı yönünde de tespitlerde bulunmuştur.

Eserin tamamı okunduğunda konferans görüşmelerinin barış için değil tamamen ekonomik hedefler için yapıldığı daha net anlaşılacaktır. Mir Yakup Mehdiyev'in kaleminden çıkan ve tarafımızdan transkripte edilen eserin Osmanlı Türkçesi nüshası Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi'nde çevrimiçi erişime açık durumdadır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü 23.10.1960, Yayın no:444,
kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0015128.pdf.

Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü 30.03.1951, Yayın no:359,
kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0015040.pdf.

Evliya Çelebi, Seyahatname, 1314.

Araştırma İnceleme Eserler

Başkaya, Muzaffer, “1929 Of-Sürmene Felaketi Ve Bölgeye Etkileri”, Karadeniz İncelemeleri

Dergisi, 2015; (18)

Ediger, Volkan Ş., Osmanlı'da Neft ve Petrol, Ankara 2005.

Gül, Abdulkadir, Başbüyük, Adem, Bir Tarihi Coğrafya İncelemesi; Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Erzincan Kazası, İstanbul 2011.

Gül, Abdulkadir, Gökçen, Salim, Son Dönem Osmanlı Nüfusu ve Ecnebler Meselesi
Ankara

2010.

Hülagü, Metin, Sultan II. Abdulhamid'in Sürgün günleri, Pan Yayıncılık,2007.

Karaca, Ali, “II. Abdülhamid'in Danışmanı Yaver-i Ekrem Müşir Ahmed Şakir Paşa (Çapanoğlu) ve Tarihi Misyonu”, Marmara Üniversitesi Türklük Araştırmaları Dergisi 20. Cilt s.471-480.

Karadağ, Raif, Petrol Fırtınası, Truva Yayınları, İstanbul 2014

Kiaulehn, Walther, Demir Melekler: Makinanın Doğuşu, Tarihi ve Kudreti, (Çev. Örs, Hayrullah), Remzi Kitabevi, İstanbul 1993.

Kılıç, Ümit, “Erzurum'da Cafer Efendi Vakfı”, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Sayı 41 Erzurum 2009.

Miroğlu, İsmet, Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası (1520–1566), Ankara 1990.

Okumuş, Ali, Osmanlı Coğrafyasında Petrol Mücadelesi Klaust S. Gülbenkian ve Türk Petrol Şirketi, Taç Mektep Yayınları, İstanbul 2015.

Özcan, Neriman, “Kuyudan Petrolü Kim Çıkardı”, Cumhuriyet Enerji Dergisi, sayı 2, Şubat 2008.

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s.1918-1919.

MTA Dergisi

Arni, P. , Anadolunun umumî bünyesi ile mineral ve petrol yatakları arasındaki münasebetler,

M.T. A Dergisi, Cilt 15, S. 21-28. (1939)

Gedik, A. (2008). “Kemah-Erzincan-Çayırılı Yöresi Tersiyer Birimlerinin Jeolojisi ve Petrol

Kaynak Kaya Özellikleri”, MTA Dergisi, 137, 1-26.

Kemal Lokman, Türkiye'de Petrol Arama Amacıyla Yapılan Jeolojik Etütler,

Stchepinsky, V. “Erzincan Mıntıkasının Rusubi Yatakları”. M.T. A Dergisi, Cilt 19, S. 212-222. (1940)

Taşman, C. “Petrolün Türkiye’de Tarihçesi”. M.T. A Dergisi, Cilt 39, Sayfa 14-22. (1949)

Taşman, C. “Petrolün Tarihi”. M.T. A Dergisi, Cilt 39, Sayfa 9-13. (1949)

Taşman, C. “Petrol Bulma İmkânları”. M.T. A Dergisi, Cilt 21, Sayfa 570. (1940)

Tekinsoy, Yunus Emre, ‘Mir Yakub Mehdiye’e göre Uluslararası siyasette petrol ve Azerbaycan Petrolleri’, I. Milletlerarası Türkiye- Azerbaycan Münasebetleri Sempozyumu, Kastamonu Üni Yayınları, Kastamonu 2016

Lisansüstü Çalışmalar

Derviş Başa, Uluslararası Petrol Politikasının Osmanlı Devleti’nin Yıkılmasına etkisi, Yüksek lisans Tezi, KSÜ,Ocak 2013, Kahramanmaraç,

Behice Tezçakar, Erzurum - Pulk Oil Concessions: Discovery Of Oil In The Minds And The Lands Of The Ottoman Empire,Boğaziçi Üniversitesi,2008, İstanbul

EKLER

Eklenme sırasına göre :

- 1-14 Transkripsiyonu yapılan kitaptan örnek sayfalar
 - 15 Oil and Gas Journal V.24 No.14 27 Ağustos 1925 tarihli nüsha
 - 16 Müellifin 'Kafkasya Problemi' isimli doktora tezi
 - 17 Müellif Ekberaga Muhammedov ile beraber Paris'te 1
 - 18 Müellif Ekberaga Muhammedov ile beraber Paris'te 2
 - 19 Azerbaycan Halk Cumhuriyeti yıkıldıktan sonra Paris'teki günlerinden
 - 20 Genova Konferansı Azerbaycan Temsil Heyeti Çalışırken
 - 21 Müellifin Vesikalık Fotoğrafı
 - 22 Müellifin Sovyet Rejimi Kaynak ve Yapısı İsimli Fransızca Kitabı
 - 23 Müellifin 'SSCB'de Beynelmilel Durum ve Ulus Sorunu' isimli kitabı
 - 24 Müellifin 'Avrupa ve Asya'daki Siyasi Durum' isimli kitabı
 - 25 Alimardan Topçibaşev'in cenaze Töreni 1934 Paris
 - 26 Müellifin Pasaportu
 - 27 Azerbaycan Genova Konferans Delegasyon heyeti
 - 28 Müellifin Vefat Ettiği 9 Kasım 1949 tarihli Ulus Gazetesi Kapak Sayfası
 - 29 Müellifin 9 Kasım 1949 tarihli Ulus gazetesinde Yayınlanan Vefat İlanı
- Yayınlanan fotoğraflar Araştırmacı Yazar Dilqem Ahmet Bey tarafından

müellifin ailesinden ve bazı özel koleksiyonlardan temin edilip tarafımıza ulaştırılmıştır.

T. G. M. M.	
KUTUPHANESI	
VİP	
DÜS	:
YER	: 704749
YİL	:
BSK	:
GLT	:
KOP	:
DEM	: 703441

مجله آذربایجان نشریه : ص 9

بین الملل سیاستده پترول

یازانی : میر یاقوب

فیانی 15 غروش

استانبول . اورخانیه ، طبعه سی . 1928

مطبعہ آذربائیجانہ نشریاتندہ : صلی 9

بین الملل سیاستدہ پترول

یازانی : میر یعقوب

استانبول . اورخانیه مطبعه سی . 1928

برایکی سوز

حریت واستقلال مجادله سینه عنیم ایدهن آذربایجان خلقی بو بویوک نعمتک
آنجهق ملتک کندی فدا کارلنی و عنری سایه سنده آله ایدیه جگنی بیلمز
«کلدر».

بو قناعتله درکه اوقیزیل روس استیلا سینه قارشنی قانلی عسایرله مقابله
ایتمیش؛ بوادرا کلدرکه، خزه رک کوپوره ن دالغه لری قهرمان آذری کنجلی رینک
قانلی ایله الوان اولمش؛ ینه بو شعورله درکه، شاعر کول تکین بکک تصیری
ایله، سیریانک «بوزلوجهن» لری فدا کار آذری کنجلی رینه قانلی بر مدفن
اولشدر...!

اوهت، آذربایجان استقلالی اوغرینده قانلی، فقط شانلی مجادله دوام
ایدیور. بوشانلی جدالک موقعیتی هرشیدن اول ایده آلیست وطن اولادینک
کندندن کچن فدا کارلغه مربوط اولدینی کچی، دیگر طرفدن ده، بوتون ملی
مجادله لرده اولدینی کچی، بین الملل مجادله و امکالنری اعظمی صورتده استفاده
ایتمک مهارتیه باغلیدر.

آذربایجان خارجه احتیاج کوسترمه دن کندی اقتصادی امکالنری ایله
مستقل بر حیات یاشامق استعدادنده بولونان مستثنا مملکتلر دندر. اوکا بو
مستثنا موقعی بخش ایدهن الک مهم عاملردن برنجیمی جهان مقیاسنده چوق
دگری بر قیمتی حائز بولونان پتروله مالک اولوشیدر.

پترول، جهان سیاستک الک مؤثر عاملی اولان بو آقار آلتین، بوکون
آذربایجانک طالع سزلکنی موجب اولمشه ده، یارین، دیگر برشکلده، سعادت
ورفاهنی تأمینه نامزددر.

عمومی جهان پترول حاصلکننده آذربایجان ، آمریقادن سوکره ایکنجی موقی دوتمقده در . بو مناسبتله او بین الملل سیاست سلسله سنده الهمم بر حلقه یی تشکیل ایدهر . بوندان بالاستفاده آذربایجان دعواسی اوزرنده بولونان ذوات ایچون پترول مسئله سنی هیئت عمومیه سی ایله اوکره نك وبو مسئله دن ملی دعوا نامنه آلتاجق اعظمی فائده یی تأمینه چالشمق اعمال ایدیله من بر وظیفه در . ملی مجادله من نقطه نظرندن تحلیل و تعمیقنه صوك درجه ده محتاج اولدیغمن بو مسئله نك اهمیت اوزرینه مطبوعاتزده ایلك دفعه نظر دقتی جلب ایتك شرفی دوستمن میریعقوب بکه نصیب اولور .

« میر » ك « آذری تورك » ده بو موضوع اوزرینه انتشار ایدهن مقاله لری بوتون آذربایجانلیلر آره سنده درین بر علاقه اویاندردینی کی ، تورکیه ایله ایران مطبوعاتنده دخی انعکاسلره مظهر اولدی . بو مقاله لر دن بر قسمی قفقاسیا مسئله لری ایله مشغول فرانمزجه نشریاته دخی عکس ایدی . بو دفعه ده ازیاده تکمیل اولونارق رساله شککنده طبع ونشر اولونان بو مقاله لر سلسله سنك ، مؤلفه خاص اولان اسلوب و طرز افاده سایه سنده ، هوس وعلاقه ایله اوقوناجق بر اثر مزینتی قازاندیغنه قانعز .

اوهت ، پترول مسئله سی ، ملی آذربایجان منافی لهنده استفاده اولونایله جك مهم بر مسئله در . بو مسئله نك لهمزده حلنی تأمینه شو ویا بو صورتله مؤثر اولایلمه من ایچون هر شیدن اول اونی حقیله اوگره نه لی یز .

شو رساله نك طبیی ایله « ملی آذربایجان نشریاتی » جدی مسئله لری تدقیق استعدادنده بولونان وطنداشلره تدقیقنه محتاج اولدیغمن بر ساحه یه دقت ایتمه لری ایچون ، شبهه سز ، پك فائده لی بر اشارنده بولونمشدر ...

رسول زاده محمد امین

بين الملل سياستده پترول

حاضرده كى بين الملل سياستك جهانشمول اقتصاد عامللرى اوزرينه تاسس ايتديكنى بيلورز . بوعاملردن اك بويوكى شهبه سز پترولدر . عمومى حربك مظفريتنى تامين ايدن اك بويوك قوتده شهبه سز پترول ايدى . چونكه دمير يوللارنى ، حرب سفينه لارنى ، تانقلرى ، اوتوموبيللرى ، طياره لرى وساثر برچوق نقلات واسطه لارنى حر كته كتيره ن قوت آنجق پترول و بنزين كى نفتدن معمول اولان محصولات ايدى .

صلح عمومى نى متعاقب اك بويوك آوروپا و آمريكا رجانك ذهنلارنى اشغال ايدن مسئله بردها ظهور ايدجك عالمشمول محاربه ده مظفريتك هانكى قوت طرفنده قالا جق قضيه سى ايدى . ذهنلارى جدا اشغال ايدن بومسئله نك الطبيعى جوابى « كيم جهان پترول منبعلرینه مالك اولورسه مستقبل ظفر اونكدر » جمله سندن عبارت ايدى . چونكه بوتون هوا فيلوسى ، بوتون حرب كملارى ، بوتون تجارت فيلوسى و ايلريده بوتون دمير يوللارى پترول و بنزين كى نفتدن حاصل اولان چوهرلر و مايعلرله حر كته كتيريله جكدرد .

شو قيصه وعمومى ملاحظه لردن بويوك دولتلرله ، بويوك نفت شركتلرينك جهان پترول منبعلرينى اللرينه كچرملك يولنده بىل ايتدكلرى سعيك نه ماهيت وقيمتده اولدينى كنديلكندن آ كلاشيلور . بوقتلك عيى زمانده دنيانك اك زنكين پترول منبعى تشكيل ايدن آذربايجان وعلى التخصيص با كو پترول منبعلرينى الدهايتك ايجون كوستردكلرى غيرت وجديتك اهميتى دخى شوصورتله تقدير ايدلس اوليور .

انكلتردي جهان حربنه سوق ايدن باشليجه سبيلردن بريى موصل نفقى مسئلهسى ايدى . وه رساي صلحنى متعاقب انكلتره ايله آمريكا آره سنده كر كين وضعت احداثه سبيت ويرن مسئله ينه موصل نفقى ايله آذربايجان نفقى مسئلهسى ايدى .

پترول مسئلهسى ساده پتروله احتياجي اولان صناى بويوك مملكتلك بين الملل مناسبتلرينى اخلال دكل ، بو قيمتدار جوهرك منبعى اولان مملكتلرى دخى آز صارصينتى به ويرمه يور . آمريكا جمهوريتلردن مكسيقاده بر درلو راحت يوزى كورمه ين داخلى اختلال فورانلرله مكسيقا قويولردن فيشقيران پترول فيسقيه لرى آره سنده صيقى بر رابطه واردر . بين الملل پترول حكمدارلرينك تاثيرى ايله بوملكتده دوام ايدن متمادى قابينه بحرانلرى ايله جمهور رئيسلرينك عزل وقتللىرى بياهمين وارميدر ؟

بوتون بومجادله لك مكسيقا پترول منبعلرينه مالك اولمق ايستين بين الملل پترول تروستلرينك تاثيرى ايله وقوع بولدينى تحقيق ايتمشدر . عيى مقصده آمريكانك مكسيقا ايشلرينه مسلح صورتده مداخله سى دفعه لرله وقوع بولمشدر . بالطبع بومداخله لر صورت ظاهرده تايمين

آسایش مقصدی ایله وقوع بولیور. بوکا بکزر منظره بی بز ایرانده ده. مشاهده ایدیورز. انکتره حکومتی جنوبی ایرانده کی پترول امتیازلری مدافعه مقصدی ایله گاه ایران ایشلرینه مداخله ایدیور، گاه بختیاری قبیله سی، گاه ده شیخ خضعل ایله مناسباته کیریشیوردی. مکسیقاده اولدینی کبی، ایرانده ده بومسئله یوزندن نه قدر قابینه لر ده کیشمش، نه امتیازلر باغلانمش، نه مقاوله و معاهده لر بوزولش، نه استقراضلر عقد، نه قرضلر فسخ اولونمشدر.

معلوم اولدینی اوزره آذربایجانده موجود نفت موجودی مکسیقادن ده، ایراندن ده چوقدر. (م. فانینق) [1] حسابنه کوره باکو اراضیسی آلتده موجود بولونان نفتک مقداری آمریکا اراضیسنده کی موجوددن آز دکلدی. پترول متخصصلرندن دیگر بریسی قافقاسیا ایله تورکستانده موجود نفت مقداری 8 بیلون «بوریل» [2] مقدارنده تخمین ایدیور. ایران ایله تورکیه اراضیسنده کی نفت موجودی ایسه 5 بیلون بوریل ایله 6 بیلون بوریل آراسنده تخمین اولونمقده در. رئیس جمهور (قولیچ) ک تشبیتی ایله تاسیس اولونان آمریکا نفت موجودینی محافظه قومیسینونک رسمی معلوماتنه کوره آمریکا دوله متحده سی داخلنده کی نفت موجودی 5,5 بیلون بوریل دن عبارتدر. بو مختصر رقلردن آذربایجان پترولنک جهان اقتصادی، بناء علیه عینی زمانده ده جهان سیاسی اوزرنده نه کبی مهم بر رول اوینادینی آشکار اولور.

[1] Cilemel gas journal 27 Agns. 1925

[2] بوریل — سکز - دوقوز پوطه مقابل بر آمریکا مقیاسیدر.

باكو ايله غروزي منبعلىنه دوغرو كىدىيور . باكونك يولى كورجستاندنذر . مایسك 25 نده (فون قرهسس) ك قومانداسنده 3000 مقدارنده آلمان عسكرى (پوتى) يه اخراج اولونارق باكو خلاصنه كىدهن متفق تورك اوردوسنك اوكنه كچيور . آلمان بارهست ليتووسق معاهده سنه ذيل اولارق سوويتلرله عقدايتدىكى متمم معاهده ده ، باكو ايله حواليسنك روسيه حكومتى دائره صلاحيتنده قالمسنى عهداً تأمین ايله مش و بوكا مقابل پترول محصولدن كندىسنه بويوك بر حصه آيرتمشدر . (لودندورف) آلمانىك محتاج اولدىنى پترول مسئله سنده طلعت پاشايه اينامدايدىنى علناً سوبلهدى و بغداد دمير يولنك محتاج اولدىنى پترولى تأمین ايچون آلمانىك بالذات باكو پتروللرى اوزرنده قونترولى تأمین ايتمك ضرورتنده اولدىنى تكرر ايتدى . محاربه دن اول ايسه بغداد يولنك استهداف ايتدىكى مقصد موصل پترول منبعلىنه ايريشمكدى .

انكليلرده عىنى بولده بر حركت ياپورلردى . 1918 سنه سنك شباطنده مايور (دهسترويل) ك قومانداسنده اولان انكليل عسكرلرى 40 اوتوموبيل واسطه سيله حركت ايدهر ك چوق بويوك سرعتله انزلى يه كلدىلر و اورادن باكو پترول معدنلرى اشغال ايتدىلر . انكليلر ك باكو ي اشغاللرى و بواشغال كچيردىكى مختلف صفحات آذربايجانلى قارلره معلومدر .

بواشغالك معناسى تدقيق ايتدىكمز موضوع نقطه نظرندن بويله ايدى . انكليل آرسلانى عجله ايله كليور باكو پترول اوجاقرينه قونمق ايسته ين آلمان قارتالنه يول و يرمك ايسته ميوردى .

حرب عمومیده و حرب عمومی نی متعاقب کونلرده دوام ایدن.
 بوجادله شیمدی ده دوام ایدیور . بالطبع دیکشن شرائط نسبتند.
 مجادله نك شکلی ده دیکشمشدر . بوشکل حال حاضرده دهها زیاده
 سیاسی و اقتصادی بر ماهیتده در . اوزمان عسکری بر شکاده ایدی .
 روسیه ایمپریالیزمنك ، دون سیاه ، بوکونده قیزیل ایمپریالیزمنك
 چنکالنده ازیلن آذربایجان ، مالک اولدینی بو بین الملل بهالی مایع
 سایه سنده ، بین الملل نظرلرک و بین الملل اشتها و طمعلرک قارشیلانیدینی
 بر یردر . آذربایجان استقلالجیلانی بو بین الملل رقابتدن کنندینه فائده
 آلتق یولنی بیلمه لیدر . مملکتی بو یوک جهان پترول ترولسترینك
 آلتده اویونجاق ایتمه مکه برابر ، روسیه آلتدن خلاص اولابیلمک ایچون
 آذربایجان پترولنك روسیه انحصارندن چیقماقی ، آذربایجانلیلر ایله
 قافقاسیالیر آلتده حریت و استقلالیزی تأمین ایدن بین الملل مهم بر
 عامل مؤثر حاکمه کله سی ضروریدر .

بو خصوصده کندیمره مخصوص و ملی منفعتمره اویغون بر سیاستمر
 اولمالیدر . بوسیاستک آنا خطرینی چیزه بیلمک ایچون بوکونکی
 بین الملل پترول مجادله سینك نه کی صفجه لر ونه کی تظاهرلر عرض
 ایتمکده اولدینی بیلمه لی ز . اشبو رساله ایله بو خصوصده کی تنور
 احتیاجیزی بر آز اولسون تطمین ایده بیلیرسه ک کندیمری بختیار عد
 ایده رز .

I

پٽرولك جهان حربنده كى رولى

پٽرولك كوندن كونه بويون اهميتى حرب عمومى ائناسنده
بالخاصه ميدانه چيقدى. بوخصوصده لويده جورج، قيله مانسو و جنرال
لوده ندورف كې حرب ايدن بويوك دولتار مملارينك بساناتلرينى
ديكله مك كافيدر.

1918 تشرين ثاني 21 ده انكلتره حكومتى طرفندن بين الملل
پٽرول قوتفرانسى اعضاسى شرفنه ترتيب اولونان ضيافته ايرادايديكى
نطقنده متوفى لورد كورزون آشاعنده كى سوزلرى سويله دى:
« ياغ، طياريه و موطورلره مخصوص بنزينلر و سائر كې نفت
محصولى ماده لر عيني درجده مهم شيلردر. مبالغه سز سويله مك
اولوركه متفكر ظفر نهائى به پٽرول دالغهلرى اوزرنده كلديلر. »

1918 سنه سى كانون اولنك 15 نده، محاربه نك اك بحرانلى
زماننده، برزمانده كه فرانسه پٽرول يوقلغنى بالخاصه حس ايدىوردى،
قيله مانسو بلا واسطه رئيس جمهور ويلسونه مراجعت ايدىورك 100,000
طون مقدارنده نفت محصولى كوندرمه يى رجا ايدىوردى. اشبو
تلفرافنامه سنده (قيله مانسو) دىيوردى كه:

« متفكر حربى غائب ايتمك ايسته ميورلرسه، آلمانيا ضربه سنك
اك قطعى برزمانده فرانسه نك قانه اولدينى قدر پٽروله ده محتاج اولديغنى
درك ايتمه ليدرلر. »

محلی خلقه و اورایه قایتال وضع ایتمش اولان اجنبیلره عائد اولدیفنی یازیوردی .

عینی زمانده لوندرده کی « آذربایجان انفرماسیون بوروسی » رسمی بولوتنه ندر نشر ایتمکه باشلادی . بو بولوتنه ندرده ، آذربایجان ملیت پرورلرینک بولشه ویکلره قارشلی پروتستو اولمق اوزره ، باکو اطرافنده کی پترول اوجاغلرینی و اعمالا تخانه لرینی یاقده قلی قید اولونیوردی . بو خبر بوتون دنیا مطبوعاتی طرفندن آلینارق شرح و تفصیل ایله درج اولندی .

بوتون بونلرله برابر آذربایجانک لوندرده ممثلی روسیه ده منافی اولان انکلتزه صنایع اربابی برلکی رئیس ایله کوروشه رک آذربایجان ملتک بولشه ویکلر طرفندن باکو ناحیه سنده امتیاز ویرمه لرینه هیچ برزمان مساعده ایتمه جکنی بیان ایتدی . بوتون بوتشبلر وحادثه لر قونفرانس دائرهنده درین بر تأثیر اجرا ایتمشدی . قونفرانسنده کی پترول قرالارندن بعضیسی بولشه ویکلردن امتیاز آلمق ، دیکرلری ایسه بالعکس امتیاز مسئله سنه مانع اولمق اوغرونده سعی اییدیورلردی . بر دها قید ایتمه لی یزکه ، رسماً قونفرانسنده بر دفعه ده اولسه پترول مسئله سی موضوع بحث اولمامشدر . و بوتون بو مجادله لر قونفرانس قولیسارنده واقع اولیوردی .

قونفرانس چارروسیه سنک اجنبیلره اولان بورجلریله بولشه ویکلرک سوسیالیزه وضبط ایتدکاری اجنبی املاکی مسئله لرینی مذاکره ایتمکه مشغولدی . قونفرانسک آچیلما سنندن برقاچ کون صوکره بورجلر و املاک مسئله سی غیررسمی اولارق بولشه ویکلرله Lloyd George

فقط حربك صـوكنده المانلردن اوچ دفعه داها تهلکلی
اولان یکی بر رقیب طوغدی. بوده آمریکا ایدی. بورقیب هم طوناژه
وهمده نفته مالکدی. چوقلری اویله دوشونیورلردی که نفت یانا جاعنه
چمکه بویوک بریطانیا قوت و اقتدارینک آرتیق صوکی کلمشدر. فقط
بو بدینلک 15 سنه بوندان اولیسنه عاڈدر. چونکه بوکون انکلتزه
بوتون کره ارض اوزرینده کی نفت استحصالاتنک [60%] نی کندی
قونترولی آلتنده طوتماقدهدر. قوی بر احتماله کوره 15 ویا خودییکرمی
سنه کچمیه جکدر که آمریکا نفت مسئله سنده انکلتزه نک نفوذی آلتنه
دوشه جکدر. انکلتزه کچمیشده دکزلر مالککسی اولمش وکله جکدهده
اویله قالا جاکدر. ایشته بومعجزه ناصل وقوع بولدی؟ یعنی انکلتزه
بو بحراندن ناصل چیقدی؟

V

بولشه ویکلره قارشى مشترك برجهه

جنودهده چوق پاطیردی و کورولتی وقوع بولدیغنی کوردک؛
قونفرانسک ثولومی پک بویوک بر تاثیر و آلم اویاندردی.
لاهی قونفرانسنه کلدیکه اوبویوک بر سکوت ایچنده وپک
آجیناجق بر حالده نهایت بولدی. جنوه ایله لاهی سوویتارله بین الملل
بردارمهده ائتلاف یامه نک زور وحتی غیرممکن بر خیالدن عبارت اولدیغنی
پک صریح بر صورتله کوستردی. سوویتلرک کندیلرینه مخصوص
نه بر پلانلری و ائتلاف ایتک ایچونده نه معین بر پروگراملری واردی.

فقط نافله ، چونکه دیتردینگ واحد جبهه انگریسنه اخلاق بوزغونلنی دوشوردی. بوندن سوکرا هرکس سوویتلرله ائتلاف ایتک و ناصل اولسه ده اونلردن برشی قوپارمغه شتاب ایتدی .

انکلتزه ، فرانسه . و ایتالیا آرتیق بولشه ویکلرک مشتریلری اولشلاردی . 1924 - 1925 سنه لرینده بولشه ویکلر سکسان میلیون پوت نفت اخراج ایتدیلر . بویکوندن انکلیزلر 34 میلیون ، ایتالیانلر 14 میلیون و فرانسزلر ایسه $8\frac{1}{2}$ میلیون پوت نفت آلدیلر . آمریقالیلر ایسه ثبات کوستردیلر و سوویتلردن نفت آلمغه تنزل ایتدیلر . اسکی مالککلر داها شدتلی بر صورتده بونفت آلماسی علیه پروتستوایتدیلر . و کندیلری ایچون تضمینات ایسته دیلر . فقط اونلرک سسی بوش صحرا ده ایش کی نتیجه سز قالدی و بوسسه کیمسه اعتنا ایتدهی .

VI

نفت رقابتنک تولید ایدمگی محذورلر

بویله جه 1924-1925 سنه سنده رویال - دوچ سوویتلردن نفت حاصلاتی آلدی ؛ دیتردینگ یالکز 1925 سنه سینک نهایتنه قدر سوویتلرک آبی بر مشتریسی اولدی . فقط 1926 سنه سنده او ، بوندان سوکره یاپیلاجق اشترا ایچون سوویتلرله مذاکره یه کیردی . شونکله برابر اونک آژانلری سوویت حکومتنه قارشیک شدتلی بر مجادله آچهرق صاندقلری نفق چالیش مالدر دیه آدلاندیردیلر واونک نفوذی آلتنده بولونان آمریکا و آوروپا غزته لرندن برچوغی

The OIL and GAS JOURNAL

PRODUCING REFINING MARKETING

VOL. 24. NO. 14.

TULSA, OKLAHOMA, AUGUST 27, 1925.

Published 100% by
The Petroleum Publishing Co.

TABLE OF CONTENTS

SPECIAL ARTICLES

Gasoline Big Factor in Crude Situation	19
Many expect crude price reduction to follow lower refined oil quotations.	
Oil for Canada From Her Tar Sands	21
Suggested methods by which it can be recovered and refined for use by the people of the northwest provinces.	
Archer County, Texas, Has Ideal Oil Pool	22
Good production of high gravity oil obtained at shallow depth. Signs of considerable activity now.	
Frank Phillips Denies Sale of Merger	24
DeGolyer's appraisal of Phillips Petroleum Co. said to be for banking purposes. Indiana Co. not White Phillips purchaser.	
Formation Shut-off Favored in Part of Kern River Field (Illustrated)	64
Drilling With Truck Motor in Wyoming (Illustrated)	70
Government Oil Research May Be Curtailed	74
American System of Operating Vindicated	76
Use of Equipment Here Recommended Abroad	78
Present Operation in Peru	84
Possibilities in Mississippi Being Tested	88
Texas Gross Production in Second Quarter	90
Five Mid-Continent States Show Decline in Average Well	112

REFINING AND MARKETING

Tank Wagon Cut Hits Oklahoma Market	20
Standard Oil Co. of Indiana reduction causes additional bearing of rapidly declining Oklahoma gasoline prices. Kerosene alone firm.	
Absorption Replacing Compression	25
Natural gasoline plant construction shows trend toward newer type. Largest expansion in western field.	
Refining and Marketing Briefs	134
Plant Operators Page	135
Rash Orders Feature Chicago Market	136
Eastern Tank Wagon Prices Mean Little	137
Refined and Crude Oil Prices	138-139
Tank Wagon Quotations	140
Condensing Equipment Inefficient	142
Conventional methods at natural gasoline plants often subject to criticism. Loss of speed of vapor important.	
Largest Refinery Constantly Grows	143
Standard of New Jersey's plant at Bayonne, Bayway and Eagle operated as one refinery, manufacture complete line.	

Use Cheese Box Still Probably (Illustrated)	146
Modern fractionating methods make possible operation of old type equipment at Illinois Company plant.	

FIELD OPERATIONS

Late Fields	28
North Central Texas	30-32
New Mexico	32
Oklahoma (Photograph of part of Davenport Pool)	34
Kansas	36
North Louisiana-Arthurton	38
Deep Sand Showings Far From Smackover	40
Gulf Coast	42
California	44
Southwest Texas	46
Mexico	48
Rocky Mountain Area	48
Canada	48
Kentucky-Tennessee	52
Pennsylvania-West Virginia	54
Central West	54

ARTICLES OF GENERAL INTEREST

The Advertisers Index	17
Equipment and Supplies	58
Men Known in Oil and Personal	58
Natural Gas Developments	60
Eastern Pipe Line Report for July	62
Buying of Heavy Line Pipe Continues	62
Classified Want Advertisements	125-127-128
Oil Securities Weaker But Inactive	132
What and Where to Buy	157-158-159
Crude Petroleum Statistics	160

BE A REGULAR READER

The OIL and GAS JOURNAL Tulsa, Okla.

You are hereby directed to read The Oil and Gas Journal to me for _____ year. Enclosed find remittance \$ _____

Classify my interests as checked by me:

Producing	Refining
Equipment	Marketing

Name _____

Address _____

City _____

\$6 a Year

\$1 a Month

MIR-YACOUB

Docteur en Droit

LE PROBLÈME DU CAUCASE

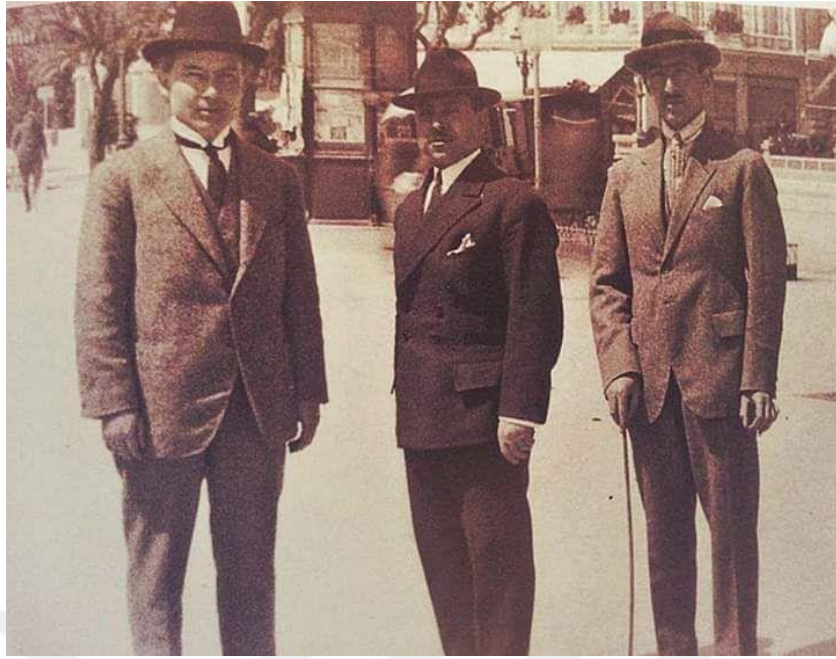

PARIS

LIBRAIRIE ORIENTALE ET AMÉRICAINE

G.-P. MAISONNEUVE

3, RUE DU SABOT

LE RÉGIME DES SOVIETS

Ses Origines - Sa Constitution

PAR

MIR YAGOUR MIR AZIZ OGLI

MONTPELLIER
IMPRIMERIE CAUSSE, GRAILLE ET CASTELNAU
19, Avenue de Toulouse, 19

1926

Д-ръ Миръ Якубъ

**Международное положеніе
и
національная проблема въ СССР.**

Издание „Прометей“.
П а р и ж
1 9 3 4

Д-ръ Миръ Якубъ

ЕВРОПА
и
политическое положеніе въ Азіи

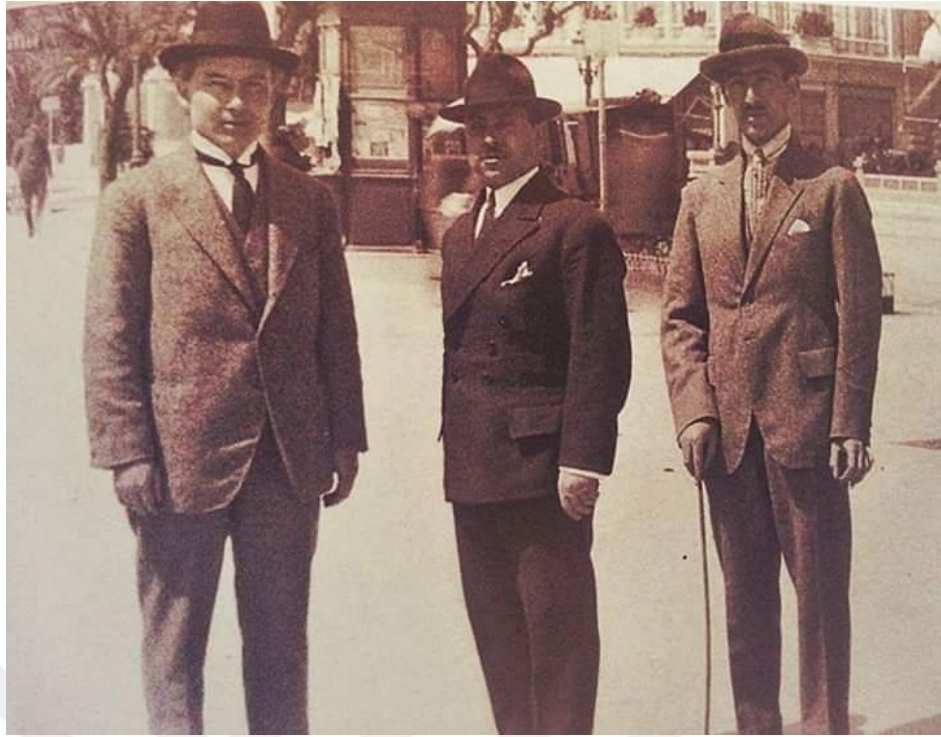

Издание «Прометей»

Парижъ

1 9 3 6

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Murat BAZ	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Atatürk Üniversitesi
Fakülte	İletişim Fakültesi
Bölümü	Halkla İlişkiler ve Tanıtım
Makale ve Bildiriler (Varsa)	
Uluslararası Erzincan Tarihi Sempozyumu, “Osmanlı Devleti Petrol işletmeciliği Erzincan Pülk Örneği”	